

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Fehér Béla,
Horváth Antal, Kalász Márton, Kő Pál,
Salamon Konrád, Szakály Sándor

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: Rosonczy Ildikó

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: Szentmártoni János

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Próza: Biró Gergely

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: Ekler Andrea

E-mail: kolibri5@freemail.hu

Európai Figyelő: Falusi Márton

E-mail: europeanobserver@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: Erős Kinga

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: Molnár Csenge-Hajna

Borító: Zách Eszter

Ügyintézők: Cech Vilmosné, Nagyné Paládi Judit

Terjesztés: Zsiga Kristóf

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus levélcímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7390 Ft, fél évre 3865 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj egy évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekken elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12–14.

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-
tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szer-
kesztőségben.

A címlapon Király László

Egy közelgő évforduló elé

Cseres Tibor, az Írószövetség elnöke 1989. október 13-án többek között ezekkel a szavakkal ajánlotta az olvasók figyelmébe a frissen megjelent Magyar Napló első számát: „Azt kívánom – írta – hogy a Magyar Napló a magyar irodalom egész köztársasága számára teremtsen olyan otthont, amelyben minden érdemes alkotó és alkotás bejáratos lehet.” De arra is figyelmeztetett: „A szabadság állapotában nagyobb a tét. Nemcsak önma-gunkat – a világ rendjét is kell alakítanunk.” Úgy vélte, elsősorban az írók, írástudók feladata olyan szellemi légkört teremteni: „Hogy politikai érté-
kek, erkölcsi normák és egy kikezdhethetetlen minőségeszmény jegyében for-
málódjék egy újfajta »sensus communis«?!”

Cseres Tibor nem csak a saját nevében beszélt, az Írószövetség akkori vezetősége – Jókai Anna és Fekete Gyula alelnökök – üzenetét fogalmaz-ta meg. Emelkedett program volt ez, az értékek szabad kibontakozásának *tért nyitni* végre. A program azonban már első nekifutásra léket kapott. A szabad értékorientáció cégére alatt az aczéli kánon továbbépítése csak-nem zavartalanul folytatódott. Jómagam nem is voltam bejáratos ebbe az otthonba, igaz, nem is törekedtem a rakott asztal mellé.

A sors iróniája, hogy 1994 nyarán az Írószövetség elnöke, Tornai József és a választmány engem kért fel, mint afféle, az éhkoppot jól tűrő sze-génylegényt az anyagi csődbe sodródott lap megmentésére. Engem, akinek nevére, ez előre látható volt, egyetlen bankvezér, gazdasági, politikai hatal-masság ajtaja sem nyílik meg! Három hónapig se húzom majd, mondták nem csak az ellenségeim, a barátaim is. A csúfos bukás kódolva volt.

Akkor hát, hogy is van ez most? Hogyan jutottunk el a huszadik évfo-lyam megkezdésének küszöbére, annak ellenére, hogy a magyar kulturális életben érvényesülő koncepció szerint az internacionalista törekvéseket célszerű támogatni, mert a pálya a nemzetieknek lejt. Tizennégy évvel ezelőtt, azon a reménytelen augusztusi hőséges szerkesztőségi délutánon én is erre gondoltam. Vissza a kezdetekhez, határoztam el. Túl a Cseres Tibor által meghirdetett nyitottságon, a nemzeti irodalomnak ahhoz a fáj-dalmas, őszinte hangütéséhez kellene, hittem, visszatalálnunk, hűnek maradnunk, amely először, de máig képletes tömörséggel az *Ómagyar Mária siralomban* hangzik fel, s máig hallik.

Úgy látszik, nemcsak én gondoltam így. Sokan voltak, akik az igaztalan vádak, méltatlan támadások idején mellénk álltak.

A Nemzeti Kulturális Alap most, amikor a támogatás keretösszege emelkedett, a Naplót újabb, talán minden eddiginél igazságtalanabb támo-gatásmegvonással büntette. A döntés – csak nem kiszámított, ironikus gesztus ez? – éppen a huszadik évfolyam megkezdése pillanatában, ez év októberében mond megálljt: ne ünnepelhesse meg fennállásának huszadik évfordulóját a rendszerváltás emblematisz lapja!

Ilyen mélyütés még nem érte a Magyar Naplót. Föl lehet innen tápász-kodni, vagy most már tényleg a végső kiszámolás következik? Lesz segítség? Ki mer ilyen légkörben segítséget nyújtani a halálra ítéltnek? Nekünk tiszta a lelkiismeretünk. Bizonyosan bíránk is ugyanezt érzik. Arra azért kíváncsi vol-nék, milyen „kikezdhethetetlen minőségeszmény jegyében” döntöttek!

Oláh János

Oláh János: <i>Egy közelgő évforduló elé</i>	1
--	---

LÁTHATÁR

Király László: <i>Amikor tudom; Marcus Tulliusból I.; Marcus Tulliusból II. A száműzött</i>	3
Utassy József: <i>Euthanasia; Száműzve a szerelemből; Csúcsbitorló</i>	6
Rott József: <i>A ragaszkodás mómora</i>	7
L. Simon László: <i>Fides quaerens intellectum</i>	11
Baán Tibor: <i>Konfekció élet; Az emigráns; Este eléd</i>	12
Pósa Zoltán: <i>Egy freskó előzményei és következményei, avagy a hatosfogat felbomlása</i>	13
Zsille Gábor: <i>Csatangolás</i>	19
Ács József: <i>Terepszemle</i>	19
Lévay Botond: <i>Az öregség bölcs kegyelemfája; Kálvinista portré</i>	20
Szakály Sándor: <i>Röpirat Werth Henrikről 1939-ből</i>	21
Prágai Tamás: <i>[a délutánt egy repedés]; [motívumok, se szalag]; [bened hajnalodom]</i>	25
Ircsik Vilmos: <i>Hol vagy, Kari?</i>	26
Pálfi Ágnes: <i>Képmutogató</i>	28
Filep Tamás Gusztáv: <i>Beklen (1956-os emlék – 1997-ből)</i>	29
Diákköltők	
Fejér Etelka: <i>Félbátyámé</i>	32
Gucsa Magdolna: <i>Nagyapám</i>	32
Lázár Bence András: <i>Talán nekünk is</i>	32
Takács Márton: <i>Ádvent</i>	33
Pikó András: <i>Városok hamuból</i>	34
Q. S. Leszkéry (Székely Örs): <i>Megcsaltalak</i>	34
Szakolczay Lajos: <i>Lapátolni kell a szabadságból (Nagy Gáspár életművéről)</i>	35
Nagy Gábor: <i>Őszi roncsderbi a Nagy Szavak körútján</i>	42

NYITOTT MŰHELY

Bertha Zoltán: „Az én vezérem is a bensőmből vezérel” (Beszélgetés Király Lászlóval)	43
--	----

NÉZŐPONT

Alföldy Jenő: <i>Találkozások a verssel (Költészetnap meditáció)</i>	53
--	----

KÖNYVSZEMLE

Vasy Géza: „Minden Egész eltörött”? (Szegegy-Maszák Mihály szerk.: <i>A magyar irodalom története</i>)	55
Ekler Andrea: „Aki szeretetben él, megmarad” (Lázár Ervin: <i>Napló; Vathy Zsuzsa: Életünk, halálunk</i>)	61
Koncz Tamás: <i>Lehetsz-e még húszasikrek? (Szetmártoni János szerk.: Lehetsz-e még hármásikrek?)</i>	64
Vincze Ferenc: „Nem tudom, valóban eltörött-e / minden egész” (Vasadi Péter: <i>Intarzia</i>)	66
Váradai-Kusztosz Györgyi: <i>Kettős pályarajz (Takács Péter: Bánffy Miklós világa)</i>	68

Számunkat Csabai Ékes Lajos grafikáival illusztráltuk. A műveket az ARTE Galéria és Aukciós Iroda (Bp., V., Ferenczy István u. 14.) bocsátotta rendelkezésünkre. További információ: Marsó Diana (20) 477-4228

A művész hagyatékából összeállított kiállítás 2008. április 1-jétől 30-ig tekinthető meg.

Csabai Ékes Lajos (1896–1944) festő, grafikus. Helbing, Réti, Kernstok növendéke volt. Az 1920-as években Olaszországban és Németországban járt tanulmányúton. 1919-ben megnyitotta festő- és iparművészeti iskoláját. Számos filmplakátot tervezett, reklámrajzokat és könyvillusztrációkat készített, kisplasztikával is foglalkozott.

KIRÁLY LÁSZLÓ
Amikor tudom

*amikor összefutunk amikor találkozunk
 amikor véletlenül amikor muszáj
 s tudva tudjuk csak az isten akarhatja így
 és a szem összevillan szűkül befele néz
 körülkémlél a szó s feszül
 mint a kibiztosított fegyverek
 valami húszévelőtire emlékezve
 nagy havazásra a félmosolyok mögött
 lobogó sörényre sapkarózsára
 hóroppantó gumiabroncsokra
 amikor költőket gyűjtenek be éppen
 kék hajnalokon
 és a költészet születésére magára
 őshomályban
 amikor tudod hogy tudom
 és tudjuk hogy tudom hogy tudod
 amikor véletlenül
 amikor muszáj
 mert szórja az isten a véletleneket
 micsoda helyzet a rezes napsütésben –
 – s már sejtem miféle könyvekben lapozol
 milyen föliánsokat forgatsz
 hogy ismered múltam jelenem jövőm
 azt hiszed
 az almaillatú őszben
 szűnhetetlen barátságtalan csengetések közt
 míg odakint lassan elfárad a nap
 míg mosolyunk lila füst egy zárt szobában
 és halló halló halló
 ismétli egy baljós ismeretlen*

Marcus Tulliusból – I.

„Őseink
 gyakran viseltek háborút
 mert kereskedőinkkel
 gabonaszállító hajósainkkal
 kissé sérelmesebben bántak –
 Ti azt
 hogy római polgárok
 ekkora tömegét
 egyetlen híradásra
 egyazon időben
 lemészárolták –
 milyen lélekkel tűrhetitek el?!
 Mivel követeinkkel
 kissé becsmérlődésben szóltak
 atyáitok úgy döntöttek
 hogy Corinthusnak
 Görögország csillogó ékének
 nyoma se maradjon –
 Ti eltűritek hogy sértetlen
 éljen az a király

ki a római nép
 consulságot viselt követét
 béklyók korbács-csapások
 s égő kínok közt gyötörve
 mészároltatta le?! –
 Nem tűrték hogy római polgár
 szabadságán csorba essék –
 Ti
 a kiontott vért
 sem veszitek észre?!
 Sértés éri a követjogot
 Kínhalállal pusztul követünk
 Vigyázzatok!
 Nehogy bekövetkezzék
 hogy miként az Ő leggyönyörűbb tettük
 hogy tirátok ily dicsőséges
 birodalmat hagytak
 számotokra legrútább az legyen
 hogy nem megőrizni
 tartani sem tudjátok!”

Marcus Tulliusból – II.

„...mikor tehát hirtelen
 beleszórtak vagyunkba
 tomboltak a gyönyörűségtől
 mint az imént szűkölködő
 hirtelen meggazdagodott
 vígjáték-figurák
 Am ahogy a költő mondja:
 Ebül szerzett ebül vész
 Hihetetlen s csodával határos
 miként bírtak annyi mindent
 nemhogy hónap – napok alatt
 pusztába fecsélgni
 Nagy készletek voltak borból
 roppant kitűnő ezüstnemű
 drága ruhák
 izléses de pompás bútorok

mi csak a nem dőzsölő
 ámde gazdag embernek lehet
 Néhány nap – és csak a hült helyük
 Miféle Charybdis ily falánk?!
 És az csak egyetlen szörnyeteg
 Semmit sem zártak el
 semmit sem pecsételtek le
 Óceán sem lett volna képes
 ily gyorsan elnyelni ennyi mindent
 Borospincéket kaptak ajándékba
 leghitványabb személyek
 Volt mit színészek hordtak szét
 volt mit a táncoslányok
 Házunk ellepték a kockajátékosok
 S azóta folyik a dáridó
 Mégpedig több helyen is...”

*A száműzött**(Levél a Kedveshez – 1966)*

Itt élek fõnn az aranyhegyek közt
 rozsdavörösen égnek napjaim
 Apró emberek a Halálcsengõ-úton
 köszönnek melegen jószerencsét
 Ablakom buja kertre nyílik
 mint Rád az álmom
 el is szállhatnék bármikor
 Minden éjjel indul nyugat felé
 egy lefejezett napraforgó-tábla
 Am ezt a látomást rejtsd magadba
 édes vigyázz a gondolatokra
 Napi négy órát bányászokkal töltök
 egy kaszárnya hangulatú kocsmaházban
 hol harag nélkül metszik át
 borotvával egymás táncos izmait
 Körülüljük az asztalt mint az apostolok
 mintha Kassák Lajos volna az apánk
 Bagi úr féldeci moslék rumért
 ríkatja lelkünk s emlékeztet
 Rozzant hegedűje a mi bánatunk
 Nem szólunk semmirõl csak a nõkrõl
 S csak a Te neved szent hallgatás-keretben
 Elomló szókék zöldszemû vörösek
 pördülõ barnák vágyak vásznain –
 Hogy! ne õlne az ember?
 Vissza kell térni értük valahová
 de nem ránk szabatott az az út
 Elménk zárórája elõtt hirtelen
 a zenekarhoz szökken egy Fenyegető
 kezeslábas és sötét szemüveg
 Zokogva ordít: „Ritornerooooó...”
 Olyan ez mint a sehol a soha
 Bagi úr magas tekintetében
 régmúlt tiszti kaszinók gögje
 Ma már ezekért beretválják
 imitt-amott magukat a nõk
 ide jutottunk
 Élek érted aranyat rejtõ erdõk tövén
 Este van s itt mindig harangoznak
 Szigorú nehéz verseket bányászok
 de káromlásaim vaspalánkja mögött
 virágzik kitartó rád gondolásom
 Álmomban gyermekek közt ragyogsz
 Még egy költõi pohár s hazatérek
 Fagyosan mered rám mint a nincstovább
 mint belügyi tiszt a szótlán kályha
 S az ablakon túl most indul nyugatra
 én Édesem
 disszidál a napraforgótábla

UTASSY JÓZSEF

*Euthanasia**Jó veled lenni, Eutanázia!**Jobb karod a fejem alatt,
markom narancsa melled,
ajkad piros pecsét a számon:
üzensz velem a végtelennek.**Jó veled nagyon, Eutanázia!**Részeg vagyok, részeg a búcsútól.
Ó elmúlás, te szigorú szender!
Szerelmed lassan magamra hűnyom:
áldjon meg az ég, áldjon ezerszer!**Csókolj meg: bukó napot a tenger.**Száműzve a szerelemből**Kis szerelmem, nagy szerelmem,
mennyit-mennyit játszadoztam
kézilabda melletted:
kis szerelmem, nagy szerelmem!**Állok itt most kiraboltan,
szerelemből száműzötten,
félíg élve, félíg holtan,
állok árván, megraboltan.**Kis szerelmem, nagy szerelmem,
mint lidérc az éjszakában,
úgy lobogok Isten ellen:
kis szerelmem, nagy szerelmem.**Csúcsbitorló**Nap,
szárítsd föl utunk!**Süvíts
villogó szél!**Ess, eső,
záporozz!**Mosd le könny maszatos
arcunk tengerszemét,**mert ríkat,
zokogtat bennünket a barbár**Őszidő
terrora!**Hallod?!**Levihog ránk:
A Csúcsbitorló Tél!**Köszöntjük a március 15-én Kossuth-díjjal kitüntetett költőt*

ROTT JÓZSEF

A ragaszkodás mámore

(részlet)

A nyitott ablakon beszüremkedtek a lakótelep neszei. Hajnalodik. Mintha az egymásra rakódó árnyak vattáznák ki a közöket, zugokat, minden hang tompa és barát-ságos. Visszabódít az álomba. Már süt a nap, és szél lebegteti a függönyt, amikor ismét föleszmélek. A játszótér felől lánchinták ütemes nyikorgása hallik és csacska gyerekbeszéd. Valaki kiáll kocsijával a garázból. Kutya vakkant. A bolt mögött sörös rekeszeket rángatnak le egy teherautóról. Szerszámok csörrennek a garázsos betonon. Talán most fekszik be a szaki az alváz alá. Vagy a motorházban babrál egy-két kíváncsi szomszédtól közrefogva. Ronggyal dörgöli az olajfoltos tenyerét, hunyorog, bántja a szemét a napfény. A lépcsőházi bejáróban asszonyok beszélgetnek, a kezükben szemetes vödör, talán bevásárlókosár. Olyan nyugalmas a város, mintha valamennyien nyaralnánk.

Zita lányom szaporáz át a szobán mezítláb. Sudár és ruganyos. Akár a felkelő nap. Lüktet körülötte az élet. Egy búzavirágkék, buggyos blúzba bújtatott kéz virágot tesz a mahagóni asztalkára. Talán névnapja van valamelyőnknek. Vagy Margó kapta a tanítványaitól. Megint túlestünk a tanévzáró ünnepségen? Szófavíz kerül az asztalra. A párás falú pohárban fel-felszökkennek a szénsavbuborékok.

Marasztal az ágy.

Mire megint kinyitom a szemem, üres a pohár. Kihajtogatott rejtvényűjság és csonkig rágott ceruza kallódik mellette. Meg Margó olvasószemüvege. Csontkeretes, kopott holmi. Szigorú lesz tőle az arca. És töpren-gő. Sosem tudhatom, mi jár a fejében. Miképp vélekedik... akár rólam is. A bőre, a gyakran verejtéke-ző teste szagából következtetek a hangulatára. Ha nem érzem ezt az erős, émellyel terhes szagot, biztos mo-zoghatok a lakásban.

Az ágyból még csupán az égbolt keskeny sávja az enyém. Háromlépésnyire az ablak, ahonnan csenevész fákra és az úttestet kísérő sövényre látok. Meg az önkiszolgáló bolt mindig árnyékos hátsó bejáratára. Tavaszonta onnan tűnik el utoljára a piszkos városi hó. Mintha szürkén potyogna alá az égből, csak azért, hogy bemocskoljon bennünket.

Margó teát hoz be aszpirinnel. A lányok is leülnek az esti filmhez. A legtöbb lakásban van már televízió. A készülékek hangja összecseng a lépcsőházban. Kánikulai napokon az utcán. Kitölti a kopár falak közt ásító teret.

Felvillanó és elmosódó képek... Jótékony a szobában uralkodó homály. Akárha nem is lennék... Dús, kibomló hajú fiatalasszony fut a szerelme felé. Látni az arcán a mérhetetlen vágyat. Most omlanak egymás karjába. A férfi erős és szenvedélyes. Mely erő választhatná szét őket...? A sajátomon érzem, hogy egyszerre ver a szívük. Nem szabályosan. Mind hevesebben. Istenem! Vannak még emberek, akik mernek szeretni!

Másnap megint úton voltam.

Már villamos szerelvények jártak a fővonalakon tiszta, bőrüléssel kupékkal. Az utazóközönség is mintha finomodott volna. Legföljebb találgatni lehetett, kit rejt a bárki által megvásárolható konfekciós ruha. Hol volt már az ötvenes évek harsány közvetlensége! A mosdatlanság és szabadszájúság a hajnali munkásvonatokra meg a harmadosztályú vagonokba száműzetett.

Megzavartak az új viszonyok. A közvetlenség hiánya. A durva arcvonásokhoz tartozó ápoltság. A vidéki ember kimértsége. Bizalmatlansága. Újfajta önértékelés volt ez. Hideg és félelmet keltő. Esküdni mertem volna rá, hogy az enyémhez hasonló, szürke öltönyben iskolázatlan ember foglal helyet velem szemben. S hogy ellenséges érzéseket keltek benne az aktatáskámmal. A szikár alkatommal és az egyenes tartásommal. Ahogy kalapot emelek a hölgyeknek. S ahogy gyakorlott mozdulatokkal a gazdasági hírekhez forgatom a napilapot. Miből táplálkozik az ilyen arctalan, múlttalan emberek önbizalma?... Tanácsosabbnak láttam odébbállni.

Megnyerő arccal kerestem. Levegős, otthonos kupékat kedélyes hölgyekkel és tapasztalt, társalgásra kész férfiakkal. Majd' mindenkin tapasztalható volt némi feszélyezettség. Rajtam meg alighanem ugyanennyi türelmetlenség. Várakozás és vágyakozás, amit az ismeretlen arcok és távlatok ébresztettek bennem.

Szikrázó friss hó fődte a tájat.

Az alacsonyán járó nap bekandikált az ablakon. Ahogy csikorgó kerekkel kanyart írt le a szerelvény, mindjobban hevítette az arcom. Kiléptem a folyosóra, hogy kedvemre gyönyörködjem a lankás tájban. Szinte a bőrömmön éreztem a metszően tiszta levegőt.

Pusztai legelőkön csattogtunk keresztül. Milyen öröm a jószágnak, amikor Szent György-napján kicsapják a végláthatatlan mezőre! Mintha csak látnám a ménesek, gulyák és kondák kavargását... Régi érzések motoztak bennem.

Hóval befűtt, elhagyatott karámok következtek. Aklok és szénakazlak. A szekérukat és a bozótsávval kísért nyompárokat csak sejteni engedte a hótakaró. Amott a csordakút. Az a kopár liget pompás delelőhely nyaranta a jószágnak. A napsugarak már elcsepegtették

a havat az ágakról, csupán egy-egy jégcsap olvadozott még a törzsek árnyékos oldalán.

Amott halastavak jégtükre csillogott. A partközelen nádvágók dolgoztak. Mozogtak a tolókaszák, dőlt a nád. Kucsmás férfiak kötötték a kévét, az egyikük homlokhoz emelt tenyérrel nézte a vonatot. Halászlét főzne ebédre, gondoltam az alig füstölő, inkább csak parázsló tüzeket nézve. A nádkeresztekre ülve, az ölükből falatoznak majd. Adomáznak.

Egy tsz-major víztornyának ezüstös gömbje tolakodott a látóterembe. A szemhatár kobalddkék foglalatában maga a falucska látszott a cseréptetős, füstölgő kéményű házaival meg a vasút felé nyújtózó hátsó udvarokkal. Embert már csak a távolság matt sem fedezhettem föl az utcákon. A katolikus templom a domboldalt felezve, fenyőfáktól közrefogva uralta a környéket.

– Kopár vidék!

– A hazám – válaszoltam akaratlanul.

Nem tetszett, ahogy az idegen férfi az ablakra tapad, eltakarva előlem a kilátást.

– A hazája?

Meglepetést éreztem a hangjában. Indulatot. Ránéztem, s ahogy ő is felém fordult, nagyot ütött a szívem: ismerem ezt a szürke zakós, pirosposzgás férfit. Nem egészséges arcszín az övé. Vértolulások. Miatta hagytam ott a másik kupét!

– Mindannyiunk hazája – erőltette volna a beszédet.

Visszaléptem a fölkébe. Szorosan a nyomomban maradt.

– Kedves utastársak! Maguk nem gondolják a tájról, hogy a hazájuk lenne?

Nem kapott választ.

Elfoglaltam a helyem, és lehunytam a szemem. Hevesen és szabálytalanul vert a szívem. Meg-megemelkedett a szemhéjam. A férfi karnyújtásnyira tőlem, zavartalanul nézelődött.

Az utasok kerülték a tekintetét. Kelletlen csönd telepedett a fölkére. A kerekek kitartoán csattogtak alattunk. Indóház előtt robogtunk el.

Megint a folyosón voltam. El innét! Minél messzebb! Menetközben kanyarítottam a hátamra a kabátot. Ajtók csapódtak mögöttem, ahogy a menetiránnyal szemben menekültem. Álmos, unott, seszínű arcokat láttam. A dohányzó kocsiiban füst kavargott, néhányan hangoskodtak. Kártyát vertek a lehajtható asztalkára. A harmadosztályon hagyma és ázott ruhák szaga keveredett a mosdatlan testek párájával. Karikás asszonyszemek és ráncos homlokok fordultak felém. Egy karon ülő gyermek torkaszakadtából bömbölt. Szél vágódott az arcomba a rosszul csukódó ablakok résén. Még egy rugókra járó vasajtó, és a vonat legvégén álltam. Nézttem, miképp zsugorodik össze mögöttünk a táj. Mintha a végtelennek tetsző fehér-

ség szippantaná magába a bokrokat, fákat. Összemosódtak alattam a talpfák a vad rohanástól.

...A táskám! Ott maradt a fölkében! Sarkon fordultam. A vizeletszagú vécék előtt egymásnak adták az emberek a kilincset. Már a sokadik ajtót téptem föl. Átvergődtem a leszálláshoz készülődők mogorva, méltatlankodó árján. Most az imént még háttal ülő utasokat láttam a semmibe meredni. Megannyi idegen, közönyös arc. Messze még a helyem? Vagy túlhaladtam rajta...? Cserbenhagyott az arány- és térérzésem. Addig forgolódtam, míg teljesen össze nem zavarodtam. Az ablakon túl elmosódott a táj.

– A magáé ez a táska?

A szürke zakós idegen állt a kupéajtóban. Csak nyögni maradt erőm a meglepetéstől.

– Éppen maga után akartam vinni! Elhagyta, nem? Kár lenne érte!

A fékezés mindkettőnket kimozdított az egyensúlyából. Összeöleleztünk, aztán ugyanolyan gyorsan, iszonyodva szétváltunk. A polcon rázkódó táskámra néztem.

– Mindjárt leesik – mondta az idegen.

– Jó helyen van, mi köze hozzá?

Magam is meglepődtem a heveségemen.

– Már megbocsásson! Segíteni akarok, és sérteget?

– Vegye le a kezét a táskámról!

A kibontakozó vitánkkal ismét magunkra vontuk a figyelmet, noha mindenki kínosan ügyelt rá, hogy közömbösnek tessenek. Különösen igaz volt ez a menetiránnyal háttal ülő, középkorú házaspárra. A csomagjaik nekik is ide-oda csúszkáltak. A férfi nyugösen fölállt, hogy megigazítson egy koffert. Keményített gallérja törte a nyakát, az arca vöröslött, akár a vértolulások idegennek.

– Micsoda hang ez – dohogott rólam a feleségének, aki nem győzött helyeselni. – Hálás lehetne...

A velük szemben helyet foglaló hölgy leeresztette ölébe a könyvét. Megnyerő, nyílt tekintete láttán arra gondoltam, szerencsés ember, akit szeret.

Az idegen megmarkolta a táskámat.

– Hol kapni ilyen finom holmit?... Kecskébőr? Marha? Árulja el a kedvemért!

Munkásra valló, zömök alkatától élesen elütött a kezének ápoltsága. Milyen életforma során őrizheti meg a bőre puhaságát? A körme tisztaságát? Emellyel vegyesen tört rám a felismerés. Ez az ember tudja, mit akar! Szándékkal cselekszik. A hangja, a határozott és fölényes baritonja ugyanerről a fensőbbes elszántságról tanuskodott.

– Mindig ilyen táskát akartam!

– Nagyon kérem...

– Sok rekesze van? Oldalzsebek? Irattartók? Rejtek-helyek?

– Adja vissza, mert hívom a kalauzt!

- Ha nincs titka, miért nem engedi kinyitni?
 - Maga részeg!
 - Dehogyan vagy részeg! Ezt maga is jól tudja!
- Mindössze az érdekel...

Megragadtam a táskát. Ijesztően erős volt a szorítása. Azonnal beláttam, hogy esélytelen vagyok vele szemben. A markomban vagy, mondta a szeme villanása.

- Mégsem hívja a kalauzt?
- Lehet, hogy megteszem!
- Vagy mégis titkol valamit? Lássuk hát!

Vaskos alkarjára fektette a táskát, jobbra már a csaton, amikor a könyvétől megváló hölgy ráncigálni kezdte hátulról.

– Mit képzél magáról? Milyen törődött ez az ember! Magának örömet okoz, hogy kínozza?

Úgy meglepte a támadás, hogy sikerült kitépnem a kezéből a táskát. Az ábrázata eltorzult az indulattól, szájszéle nyálasan félrecsúszott a rikitóan fehér protézisen. A hölgy belemélyesztette a körmeit, és egyre kiabált.

- Elgyötört a tekintete! Az a férfi...

Csikorogtak a kerekék. A vonat jókorát döccent. Az ablaknak csapódtam, s ahogy voltam, táskástól, kalap nélkül kifordultam a folyosóra. Ellöktem a lárma előkerülő kalauzt. A fékező szerelvény már az állomásépület előtt haladt. Emberekre, megfélemlített, fakó arcokra bomlott a várakozó tömeg.

Föltéptem a lépcsőre szolgáló ajtót.

Hideg levegő vágott az arcomba, meghököltem, ám az üldözöttől való félelmem jóval erősebbnek bizonyult. Leugrottam a peronra, éles fájdalom hasított a bokámba, hadonásztam, hogy visszanyerjem az egyensúlyom, a vonat még mozgásban volt, megütött, közben kezek nyúltak értem. Elmosódva láttam, hogy egy fiatalasszony magához vonva, befogja a gyereke szemét.

Sántítva hadakoztam a szemben jövők árjával. Mindenki erre a vonatra várt? Merre menjek? Feltűnő ár ellen haladni! Vonzott a tágas előcsarnok, de nem akartam rendőrökkel találkozni. Az oldalt veszteglő szerelvények felé vergődtem. Kiáltozást hallottam a hátam mögül. Síp-szót. Beugrottam két személyvagon közé. Átevickelem a latyakosra taposott hóban a túloldalra, ahol induláshoz felfűtött gőzmozdony szuszogott, és okáta a füstöt.

Disznókat hajtottak föl a közeli rámpára. A felzaklatt állatok egymást taposták, visongtak és rítottak. Gyomorkavaró trágyaszag terjengett. Főlkapaszkodtam a gőzös hátsó vagonjára, a menesztő vasutas éppen sípolt, és a szerelvény nehézkesen elindult. Benyitottam a fapados, végig nyitott vagonba. Úgy tettem, mintha nem érzékelném a rám szegeződő tekinteteket.

– Elesett? – kérdezte egy kucsmás öregember. – Velem is előfordult már! Mióta bottal járok, egyre gyakrabban.

Ilyenkor beszélni sincs kedve az embernek. Kellemes dohányszaga volt a ruhájának. Hálás voltam, ő meg beerte azzal, hogy helyettem is beszélhet. Lázasan kavartak a gondolataim. Mi történik velem megint? Látnom kéne a sajtó, lüktető bokámat.

Lehunytam a szemem. Most meg a sötétség nyomasztott. Istenem! Merre visz megint a vaksors? Mire meglangyosodott alattam a fapad, nyílt terepen haladtunk. A nap hanyatlóban, semmi sem maradt az erejéből. Svájcsapkás, hiányos fogazatú férfiak és testes, méla asszonyok ücsörögtek körülöttem. Ritkán szóltak, jobbra csak a padok között tébláboló, olykor hozzájuk dörgölőző apró gyerekeikhez. Kopott kabátkák, kézi kötésű, félrecsúszott sapkák, szörcsögő orrhang... Maszatos arcok nyomódtak az ablaküvegnek. A kucsmás öregember rágyújtani készült. Mutató- és hüvelykujja többször is körbejárta, mire fogást talált a skatulyán. Szőrös kézfeje enyhén reszketett, ahogy lángra lobbantotta a gyufát.

Szűnt a zihálásom, ám a hangok és mozdulatok még ellenségesek maradtak. Szurokkal átítatott táviróoszlopokat láttam a menetiránnyal szemben elrohanni. Bezárkóztam a mosdóba. Rázkódott alattam a vaspadló. A vakfoltos tükörré esett a pillantásom. Megrettentem a látványtól: a vonásaim csontig mélyedtek, a szemem megbújt a homlokom árnyékában. Feltűrt a nadrágom szárát: a bokám bedagadt, és a legkisebb érintés is fájdalmat okozott. Rendbe akartam hozni az öltözetem. A kezem másba kezdett, nem volt uralmam fölötte. Ugyanígy voltam a gondolataimmal.

Kéz nehezedett rám.

Szakállas emberke beszélt hozzám.

– Érti, amit mondok?! – Közelebb hajoltam. – A következő mosdóban talál vizet! – kiáltotta túl a kerekék lármaját.

Sík terepen haladtunk. Alkonyodott. Nyálkás, hideg esthomály ereszkedett a tájra, amely lehetetlenné teszi a tájékozódást. Amely sárral jár. Járhatatlan, csapdává mélyülő szekérutakkal. Minden jó szándék megsüpped abban... A házasságom jutott eszembe. Úgy éltünk Margóval a közös fedél alatt, mint két idegen, akiket egymáshoz idomított a nekik rendelt szokásrend. Margó az öntudatos, tájékozódó, minden változás dacára is érvényesülni akaró rokonsággal és annak sugalmaival, magam meg az elszégyellt, veszendő múltammal... Nem a lakás, az életterünk lett elviselhetetlenül szűk a számunkra. Csak a győzteseknek lehet akaratauk. Margó fivérei képesek voltak váltani. Péter, az idősebb fivér egypárti kapcsolatrendszerre behálózta az országot. Türelemmel egyengette Csaba testvérünk külkereskedői törekvéseit. A keleti piac is lehetőség. Egymásba nyil-

nak ezek az ajtók. Ha utóbb visszanezel, csupán egy fényes folyosót látsz magad mögött. Ettől az úttól tartotál? Fontos emberek lettek. Egymással is többnyire telefonon érintkeztek. A pénz lett számukra a közös nevező. Mit számított, hogy ugyanazokat a tömegcikkeket vásárolhatták meg általa? Olykor megrettentem, hogy a lányaimból is hasonló felnőttek válnak... Talán nem is gondolatok voltak ezek, hanem a bennem dúló érzések, amelyek élesen és fájdalmasan föl-fölvillantak, aztán ugyanúgy elenyésztek, mintha csak a huzat szippantotta volna ki őket a parttalan sötétségbe.

Váltókon zötykölődünk át. Szekerek és egy szalmabálakkal megrakott nyerges vontató várakozott a sorompónál. Ködbe vesző lámpasorok nyújtózkodtak a falu mélye felé. Műhelyek és boltok kirakatának elmosódó, kísérteties fényei csalogattak. Csatlakoztam a leszállókhoz.

Elbotorkáltam az állomásépület mellett a latyakossá taposott hóban. Nemrég havazott, mert a párkányokon, csonka akácokon megtapadó hó tiszta volt és érintetlen. Csupán félhüvelyknyi a friss lepel, mégis mennyire más tőle a falu: szemérmes, magába zárkozó. Ismerősek voltak a házak kiugró szegletei, a faluközpont felé tartó út enyhe kanyarulatai... S mintha a ködös esthomályban újra meg újra hozzám szólnának. A nevemet kiáltanak.

A köd lenyomta a kéményfüstöt az útra. Már a nagy utcán bolyongtam. Megkésett, gumicsizmás asszonyok tolták a biciklijüket a tejsarnok irányába. A csomagtartóhoz erősített fémkannák lelassították őket, hogy sántikálva is a nyomukban maradhattam. Amikor ismét felnéztem, egy girbegurba mellékutca havát tapostam. Keréknyomokban bukdácsoltam. Mindjárt vége a napnak, olyan hirtelen, ahogyan az csak falun lehetséges. Az asszonyok hazatérnek az üres kannákkal, a férfiak a

kocsmából, legföljebb az udvari budik ajtaja nyikorog még olykor-olykor. S kutyák rázzák a láncukat az udvarok mélyén. Siralmas látvány lehetek fedetlen fővel, a táskámat szorongatva.

Egyszer csak a tejsarnok előtt álltam.

A keréknyomok vezettek idáig vagy a gyarapodó fények? Az igyekvő mozdulatokat kísérő hangok? Mozi-film elevenségével peregtek előttem a kitárt ajtó mögött zajló események: kesztyűs kezek, prémgallérok, kannáért nyúló csupasz kezek, foltos, zsírpecsés nadrágok, fagytól piros arcok, csosszanó gumicsizmák. A kiömlő tej csobogása, az üres kannák koppanása a betonon, s mindez a nyirkos ruhák kipárolgását, a meleg tejszagot, a leheletek páráját és a beszédet egyesítő köd forgatagában.

Elsősorban mégis a mozdulatok beszéltek hozzám.

Az ősök röghöz kötöttsége és a gondolatok lomhasága sütött át a mindennapos ténykedésen. Minek siettetni, ami megvár. Ha lemaradunk valamiről, talán jobb is úgy. Felsőbb akarat. A holt víz partja jutott az eszembe akaratlan, ahogy a néném ablakából látni. Az elterelt, megrendszabályozott folyónk halott medre. Fél évszázada minden áradásnál vissza akar térni a megszokott helyére, egyébként meg... mintha nem is lenne.

A tej átvételét végző férfi húzta a lábát, s ezzel meg a tömzsi alkatával azt az érzést keltette, akárha összenőtt volna a földdel. A jobbán tüsténkedő testes asszonyság akár a házastársa is lehetett, ám valószínűbb, hogy a közösen végzett munka tette őket hasonlóvá. Jöttükbenmentükben beszéltek, ha másoknak nem, hát egymásnak.

Felém fordultak, akárcsak a kannáikra ügyelő, fejken-dős asszonyok, az arcukon az értetlenség merevsége. A torkomig szöktek a megindultság gurgulázó hangjai, ahogy elindultam egy csupor tejért, fölfelé a lépcsőn.

L. SIMON LÁSZLÓ

Fides quaerens intellectum

1.

*Az ég előbb hajlik meg, minthogy az út
körbeölelné a folyót.*

*Megpatkolt idegek, gézbe zárt gyökerek:
kapaszkodók a parton – hazafelé.*

2.

*Gyilkosokkal álmodtam az éjjel,
hidegbe burkolózva fekszem
a tükrön, emberi hibrid: hús, vér
és fémes anyagok keveréke. Prototípus.*

3.

*Talán egy fekete lyuk,
táguló, végtelen energiamező
friss, illatos füvekkel,
fénylő búzatábla izzó gabonakörökkel.*

4.

*Az ember csak test, biorobot,
amit érzünk, a kivetített kép
csillogó implantátum a húsban,
vérekes szoftver.*

5.

*Rügyek alig látható ritmusa,
itt zöld a penész, a víz, és az ég is,
akár a sirra ültetett virág.
Nincs már tavasz, se ősz, se tél, se nyár.*

6.

*Feltekertem a folyót és az utat,
egy Földmértű gombolyag
a kabátom belső zsebében:
testen kívüli tumor.*

7.

*Nem csak kenyérrel,
nem is édes kaláccsal.
Ki kísért a pékség cukros illatával?
Ki hív, ki csalogat a folyó partjára?*

8.

*Bartimeus, mutasd magad!
Vedd le a koszos kötést,
s tenyeredbe téve a szemgolyókat
ajánld fel gyöngyeid!*

9.

*Műszerek között fekvé
pulzáló drótpolip öleli át a testet,
csereszabatos szervek egy vödörben,
piknik a zöldellő műtőben.*

10.

*És végül megszólalnak az égi harsonák:
nem lesz új lény, s nem lesz új világ.
Elszórt fémdarabok közt bolyong az Isten,
emlékezz ember: porból vagy és porrá leszel!*

BAÁN TIBOR

Konfekció élet

mintha egy egész város élne
 a falon túl
 mintha az emberiség rádiója
 hallatszana át
 mintha a világ szennye
 folyna szürcsögve
 a szomszéd lefolyóban
 mintha nem is odaát
 hanem a forró szigeteken
 mosogatna egy fekete kéz
 éppen vacsoráját
 úgy hallatszik ide minden
 megrugdalt életek
 cicomás rigolyái
 felhőt pöfögő tavaszok
 csörög az erdő
 tekervényes agyában
 ezer emlék
 százféle mozgás zúg-búg
 körmozgás gördül
 ismerős minden
 lakásdobozokban a méretre
 fűrészelt család: konfekció élet
 tárgydarabok repülnek
 soha ilyen közel soha ennyire távol
 szelektív gyűjtőkben az igeidők
 végveszélybe juttatott fajok
 kásás kép – kivehetetlen jövő
 kozmikus monoszóp

Az emigráns

– Márai Sándort olvasva –

Hirtelen a cselekmény kellős
 Közepén találad magad
 Egykedvű gyászházában
 Kopog fekete kalapodon az eső
 Sír a Narrátor: érted és miattad
 Ki mindent tud de semmit se
 Árul el érdekedben Vezet
 Megfeszülnek érvek fonalak

*

Megállsz visszánézel
 A nyárég karéjából kiharapva
 Egy félvárosnyi rész
 Emlékét viszed magaddal
 Lépésenként távolodva
 Elhagyva a Mikó utcai házat
 Átengedve szobáidat
 Annak ami utánad következik
 Az új széljárásnak
 Kelet prémes felhőivel udvarol
 Mozgalmi dalokat énekel
 Kilépsz a vaskapun Vége
 Itt és ott között a tenger
 Hullámszát hallgatod
 Felütsz egy régi könyvet
 Lapjai közt egy sárga falevél
 Látjátok feleim
 Az elhagyott otthoni táj
 A tenger alá süllyedt
 Budapest–Atlantisz
 Megállsz Visszánézel

Este, eléd

Tudok mesélni s hallgatni is
 róla Ez a távolság szigetel
 Megvéd Ráncai szakadékába
 emlékei egyenként behajítva
 Léte kacskaringós mintáit
 nem képes elviselni a fal
 Pereg Veszélyes molekulák
 a szárnyas porszemek Itt él
 Most közelebb megyek Itt élsz
 Vitorlád rongy Szélcsend
 A múlás lassú Óra nem ketyeg
 Visszafojtott lélegzetű ég
 Emlékeink a fellegek

PÓSA ZOLTÁN

Egy freskó előzményei és következményei, avagy a hatosfogat felbomlása

Már bánom, hogy a Kedvesbe jöttünk, utálom ezt a nagy-polgáriságot imitáló, de lerobbant helyet, bár a kaja nem rossz. Csodára várok, vagy csak Gyözőre, hogy mégiscsak elkezdődik köztünk valami, hogy elzavarja a kedvemért a bides komcsi feleségét, Klárit és utána a nagymellű, indiszkrét vagy hazug Ilonát. Önző vagyok, amiért Gyözőt ide várom, minnek jöjjön ide, hogy megint tántorogni lássák, a vesztébe rohan ez a fiú – ezt az utolsó mondatot ki is mondom, a cseppfolyósra szétázott Bocinak, aki összevissza csókolgatott, aztán a szemembe nézve elmondta:

– Figyelj, Piroska, jobb, ha őszinte leszek veled, édeske. Bennünket lehet, hogy kirúgnak, téged viszont biztosan. A kettéfürészelt óriás édeskésnek találja az írói stílusodat, az emberi magatartásodat pedig kihívónak. Úgy véli, egyik sem illik még egy liberális laphoz sem. Bocs’, hogy kifecsegtem.

– Dehogyan, sokkal jobb, hogy tudom, és igazán nem is bánom – feleltem őszintén. – Legalább két évig újra diák lehetek.

Botond rendel nekem is nagydoktor, sört és Unicumot, amitől a szervezetem megkönnyebbül, enyhül a mellpánt, a másnapos fájdalom, de érzem, hogy kezdek újra végérvényesen elázni, jobb lenne végső fájtontot fűjni, hallom Bukovszky Dani nyálasan nyájas hangját, ahogy prédikál Bronsonnak és Botondnak: fiúk, vigyázatok, a nyakatokon a kés, aztán már egészen sűrű ködfátyolon át sejtem Bronson egyszerre markáns és fiatalborbélylegényes ábrázatát. Hangja ércesen csapódik dobhártyámba, de a szavak értelme már nem hatol az agyamig, Botond szelíden simogatja a térdemet, már csak kanos rutinból, ő is be van rúgva, mint az albán számár, akkor se jönne össze már semmi köztünk, ha mindketten nagyon akarnánk. Mi lenne, ha heccből megmarkolnám a micsodáját – fut át rajtam, de jobb ötletet ad, hogy Botond szétesik, a taperolásomat is abbahagyja. Ezért kinyújtom a kezem. Sorsdöntő pillanat, ha Botond észreveszi, hogy kepeszkedek, megfogom neki a farkincáját, jól megbögyörözöm és megmogyorózom, s akkor semmi nem ment meg az újabb kényszeredett kefélestől, amire még jobban illene a Kolnán szokásos „zsákolás” szó, mint a baszás félszalonsképes szinonimája, de talán végre

leszállt rólam a sátán, velem van Isten, Boci mélyen szunnyál, orvul magamhoz húzom a cuccaimat, senki sem figyel föl arra, hogy a vécé helyett kifelé oldalgok, nem, nem, taxira költeni már lelkiismeretlenség volna... A sikeres manőver összehúzza az eresztékeimet, az élménytől szinte kijózanodok, na, nem is voltam túl piás, inkább tegnapi maradt, ami maradt, mindegy, azért nem ártana még egy pisilés, a fene egye meg, a Kedvesbe visszamenni nem akarok, ahol ma vagy tegnapelőtt... Tökéletesen összekeverednek bennem ezek az idióta napok, a tegnapi, illetve a mai nap kivétel, valamennyire még üdítő is volt az a pár óra Andreánál, a fenét, az sem volt különbség, hiszen Andrea is úgy bánt velem, mint egy ócska szajhával, a buszvezető is. Már nem is emlékszem, mikor fordult elő utoljára, hogy ne lettem volna berúgva, ráadásul minden este lekéstem ezt a kurva buszt, és mindig el kellett vonulnom a nagyállomás kricsmije, a törkölyös Tigris előtt, amikor józan vagyok, megszólít valaki, amikor nem, még azok is undorodnak tőlem, akik ott isszák magukat fokozatosan a halálba... Nem, ne ítélkezz ily könnyen, hiszen te is annyi mindent megittál az utóbbi pár nap, vagy hét folyamán, amitől rendes ember megmurdelne, de ne bízz decens formádhoz és fehérszínű volthoz képest különlegesen erős fizikumodban, ki tudja, hol a határ, ami után már nincs visszaút, és a szervezetben elkezdődnek a végső lépülés irreverzibilis folyamatai... Még azzal a kulcsüggyel is hogy megalázott a szemét kis álbarátnőm. Nem is kell annyira pisilnem, hazaviszem, bambulás az egyetlen szegedi villamoson, de gyönyörű a Dóm tér, a Sándor torony, a Hősök Kapujának fennkölt íve... A híres Aba Novák-freskó viszont nem tetszik, ebben nem értek egyet Mátéval, aki Picassót idézve barbár zseninek nevezi a fennkölt, számomra kisé idegen történelmi képek szerzőjét, akkor sem, ha Picasso mondta, bár engem sokkal jobban érdekel Máté Aba Nováknál, Picassónál is. Nem lehet mindenben igaz a neki sem. Fura, hogy Andrea olykor rajong Mátéért, máskor pedig a gyűlölködésig fitymálja, a múltkor a pesti Nemzeti Színházon veszték össze, azt Andrea, mint int-ranzigens liberális, csak azért is leszólja, mert a Fidesz-kormány építette. Igenis, szép a Nemzeti Színház is, ebben viszont igaza van Máténak. A Nemzetit a komcsik a levegőbe röpitették, nem tudni, miért, lehet, hogy azoknak van igazuk, akik a nemzetietlenítési program szerves részének tekintik ama borzalmas explóziót, amelyet követően Magyarországnak nem volt nemzeti teátruma, a korábbi kormányok soha nem tudták fölépíteni, a mieink, hú, az a baj, hogy túlságosan sokszor szóltad el magad Bukovszky és Boci előtt, a mieinknek nevezted a Fidesz-kormányt, szóval, csak azért is, a „mieink” összehozták, azóta fikázza is egyfolytában a fingos szájú szoclib ellen-

ség. Jaj, ha ennyire befolyásol reménytelen szerelmed véleménye, ne csodálkozzak, hogy kiraknak egy baloldali-liberólaptól. Lehet, én befolyásolható vagyok, elismerem, de legalább... elismerem.

Piri éppen akkor érzi úgy, hogy ha nem áll le a belsőmonológ-verklíje, egyszerűen meghibban önmagától, amikor villamos ablakából megpillantja a nagyállomás tövében a városi munkaügyi központot. A rozzant ház újra emlékezteti arra, hogy hamarosan elveszti az állását, de mivel főállású egyetemi hallgató, nem számít munkanélkülinek, nem is jár neki a segély, a fene tudja, mi a jobb, ha már kirakták, vagy ameddig csak fél tőle, dejszen, három-négy napja egy sort sem írtam, lehet, hogy van az már öt-hat is, ha eddig nem is akartak volna kirúgni, most már azért is megteszik, mert a havi harminc flekkes kötelező gyakorlatot már-már lehetetlen teljesíteni. Holnap talán el kéne dönteni, hogy most feladjam végleg és így tovább a kedves kollegákkal, kolleginákkal, faszikákkal és vaginákkal, na, ne mán, Koncz Piroska, te ne is gondoldj ilyet, téged nevezett el piásan Bronson nem túl éleselméjűen Gyilkos Baszócának. Szegény anyám, ha tudná, hogy simán lefeküdtem egy olyan nő férfival, aki ilyesmit mond rólam, még csak nem is a hátam mögött, a frász tudja, mitől esne inkább kétségbe? Attól, hogy kurva vagyok, vagy hogy már annyi büszkeségem sem maradt, mint egy jobbfajta ribinek, egy afféle úri cafkának, hogy is mondja anya: „párizsi kurucnak”.

A piroska helyén ezúttal hagyományos, kék kocsiból álló vonat áll, a fülke bűdös és meleg belsejébe húzódva gondolja röhögve végig újra és újra az egész dicstelen napot, hetet, csak annak örül, hogy ezt a kis nyamvadt pöcsös huszárt úgy megijesztette az információnál, nem kéne többet megütni senkit, fogadd meg, hogy legfeljebb éles önvédelemből teszed, utólag baromi rossz érzés, ne élj vissza azzal, hogy ennyire kierősödtél a kasszálástól, beül hozzád egy táskás, okulárés fiú, szíát köszön, aztán megkérdezi, felgyújthatja -e a villanyt, mert – úgymond – tanulni szeretne, holnap vizsgázik. – Milyen szakos vagy? – Tömegkommunikáció? Jé, újságíró akarsz lenni... tudod te... Aztán elharapja a félmondatot, ezt a jóarcú szemüges eminenskét lelombozni ugyanolyan disznóság, mintha összeverné... Szerencsére a fickó tényleg tanulni akarhat, vagy nem figyelt rá, vagy ami valószínűbb: megérezte a piaszgot, mert kinyitja a könyvét, belébúvik... A jó példa ragadós, a vonat elindult, döcög vagy tizenöt percig, míg Kolnára, addig előveszi a táskából a leveleit... Meghívó a Kolnai Művelődési Központból, jaj, de jó, Szöllösy Lali négy éve mindig nekem küldi el az anyagot, amióta a lapnál vagyok. Most magánlevelet is mellékel a meghívókhöz.

Drága Piroskám!

Édesanyád bizonyára említette Neked, bár szokatlan levélben megkérni valakinek a kezét, de úgy gondolom, tudnod kell: érzelmeim a régié. Lassan egy éve elváltam a feleségemtől, van egy önálló házam, amely gazdasszonyra vár.

Ne hidd, hogy ezek a hírek, amelyek általad megjelennek a Hírlap hasábjain, oly fontosak nekem.

Annak örülnék, ha hazajönnél. Tettamantival beszéltem, szíves-örömet visszavenne a tanácsházára [„tanácsháza” lehúzza, fölé írva: „a polgármesteri hivatalba”], s hagyná, hogy amíg el nem végzed az egyetemet, munkaidő kedvezményben is részesülj.

Én várok és remélek

Lajosod

Piri halványan elmosolyodik, kivált az aláírás tetszik neki. Aztán érzi, hogy kifut a fejéből a vér... A borítékok között fölfedezi azt, amit nem akart eddig meglátni, tudat alatt percek óta észlelte már, hogy az egyik levél nincs fölbélyegezve, de kicsit még reménykedett. Hátha csak kézbesítővel továbbított meghívóról van szó. Hiába, eddig tartott az önámításra tartalékolt lelki erő. Azt is hajlandó végre tudomásul venni, hogy a feladó helyén a Megyei Hírlap széles főszerkesztői pecsétje és dr. Bakóczy András neve díszelg... Ki kéne dobni az ablakon – füstölög, aztán mégis felnyitja a leragasztott borítékot. A lassan, döcögve elinduló vonat ritmusára olvassa a levelet.

*Koncz Piroska
egyetemi hallgató részére
Szeged*

Tisztelt Koncz Piroska!

Sajnálattal közlöm, hogy állandó munkaszerződését a lap a továbbiakban nem tudja fenntartani. Nyilván Ön sincs velünk kibékülve, de érzi azt is, hogy a lap sincs egészen kibékülve Önnel.

Belső megállapodásunk szabályainak megfelelően kéthavi fizetését a jövő hónap huszonötödikéig számoljuk el. Járandóságát és a papírjait már a jövő hét közepén, pontosan, február elsején átveheti a pénzügyi irodában Balatoni Melánia előadótól. Mától, január 25-étől kezdve a munkavégzés alól fölmentem.

Abban a reményben, hogy szempontjainkat megérti, sok sikert kívánok egyetemi tanulmányaihoz és majd a tanári pályához.

Dr. Bakóczy András főszerkesztő

Milyen sokat számít az emberi hang, az elviselhető stílus – gondolja Piroska, és egy pillanatra tényleg megkönnyebbül. Ötször, hatszor, tízszer végigolvassa, de hiába, tévedés kizárt. Csipkedi önmagát, hátha álmodik. Tagadhatatlanul piás is, másnapos is kicsit, de ébren van. Kezdi elhinni, hogy valóban nem alkalmas az újságírói pályára, ahogy Bakóczy Bandi levele ezt finoman, de a tanári pályára terelő utalással a tudtára adta... Holnap bemegyek a szeribe, anyámékat még nem terhelem... Egy kis búcsúívászat, esetleg... Aztán hirtelen meglátja a Kolna kiírást, vilámgyorsan felpattan, összemarkolva leveleit kirohan a kupéból, az a szerencsétlen szemüveges fiú csak kapkodja a fejét... Úristen, ha most ebben az iszonyú állapotban fennmaradok, Lakitelekről csak hajnali fél hatkor van egy sárga busz, ha van még egyáltalán, Kecskemétről is akkortájt indul, ilyenkor a vonat már alig vár, aztán kivágja az ajtót, szinte leugrik, felesleges, a piros csákós állomásfőnök még csak most emeli föl a palacsintasütőt a jellegtelen hodályforma, lapos épület előtt téblábol a jámbor, szőke hajjú, bajszos bogár, ismeretlen ismerős, és most fokozottan érzem át azt a kétarcú otthonosságélményt, ami ebben a csúnya tót faluvárosban elfog, valahányszor hazaérek. Az egész, együtt, az új részek lakótelepes arctalansága, a falusias negyedek újabb részének összevissza épített vadkeleti rendtelensége, a külvárosias, többnyire sátrortetős egyenházak, az alföldi környezetben kifejezetten giccsesnek látszó alpesi tetős üdülőfazonok, a rozzant kunyhók és az új stílusú paloták, mint az összpánoráma komponensei, csúnyácskák, ám a házak külön-külön mégis otthonosak. Nem beszélve a rengeteg fáról, bokorról, a hűvösről, a csöndről, ami még most is, amikor ijesztőnek kéne lennie, üdítő. Tudom, üdülőfalunak nevezni merészség, de így, sötétben akár a Balaton mellékére is oda képzelheted magadat, és minden azt sugallja, vége, vége, egyelőre, ha te is úgy akarod, hosszú időre vége a kényszerutaknak. A legközelebbi vizsgám jövő pénteken lesz, csütörtökig is marad több mint egy hét...

Piroska ekkor ébred rá, hogy a búcsúívászat nemcsak erőltetett, hanem kimondottan értelmetlen lenne. Ezek között, akiket a kocsmában ott hagyott, s akik tán mostanáig sem vették észre, hogy eltűnt, semmi keresnivalója nincs. Bár Andreával néha egészen kellemesen elbeszélgettek, de sokkal hitelesebb és kettejük barátsága szempontjából sokkal árulkodóbb az, ahogy köszönés helyett „add ide a kulcsomat, míg el nem felejtjük!” felkiáltással fogadta már a folyosón, még a bélszagú, budibéli találkozás előtt, nem beszélve a karvalyszerű kézmozdulatról, ami kifejezetten komikus volt Andrea kissé kipárnázott, nématalföldiesen dundi tenyerére rávetülve... Amikor azonnal megkapta a kulcsot, amit annyira féltett tőlem, úgy próbálta nem éppen baráti türelmetlenségének élet tompítani, hogy tovább sértegetett: attól félttem, hogy tők bepicsázva elvesztetted...

Végeredményében igaza van, alig ismer, valójában semmivel sincs több közöttök egymáshoz, mint az évfolyamtársaiddal, akik igazat adtak neked, amiért két orrot is bevertél szőkeszilfid tündérfazonod dacára is egyetlen bulin. Nem hiányzik majd Bronson gorombasága, Ilona féltékeny gyűlölködése, de még az sem, hogy Boci holnap esetleg kevésbé piás, nyálás kedvességével a még mindig üres hitvesi ágyába csalogasson egyetlen éjszakára, pedig méltó búcsú lenne attól a társaságtól, amely semmivel sem kevésbé rokonszenves, mint bármelyik szerkesztőség, csak te még annyira sem illeszkedsz közéjük, mint ők egymáshoz, idegen vagy, egyetlen kapocs volt közöttetek a közös szerkesztőségi gitt, amit te mostantól már nem rághatsz. Milyen fura, Bakóczy Bandi (bármilyen tapintatosan is fogalmazott, de mégiscsak kirúgó) levele egyetlen szikeéles, határozott mozdulattal leválasztott mindenről, amit a megyei lap akár elvben, akár gyakorlatban jelent. Még a legszimpatikusabb Uzonyi Mátétól is, aki már nem is tartozik közéjük. Egykori segítőmtől, örök szerelmemtől, Mátétól is világok választanak el, és erre most jövök rá végérvényesen, amikor elképzelem, mit szólna ahhoz, ha most mobilon felhívnám és elpanaszolnám neki, hogy kitétték a szűrőmet a laptól... Lehet, első meglepetésében, ahogy mondani szokás, lányos zavarában ki is nyilvánítaná, hogy nem érti az iránta tanúsított nagy bizalmamat, aztán észbe kapva elnézést kérne, és adna néhány megfogadhatatlanul bölcs tanácsot, miközben azon gondolkodna, hogyan utasítson el a lehető legtapintatosabban, de azért határozottan, egyszer s mindenkorra, ha véletlenül randevút kiélnék tőle, még ha „csak baráti keretek között” is. Joggal, hiszen még akkor sem fogadta el soha a meghívásaimat, amikor kollegák voltunk... Ne tiltakozz, jogos a múlt idő, hiszen Bakóczy azt is értésedre adta, hogy nem tart igényt egyetlen sorodra sem többé, ami bizony azt jelenti, hogy a szerkesztőségben már csak jövő csütörtökön lesz némi keresnivalód. Mostantól kezdve nem tartozol oda, ezért akár Bakóczy, akár a kettéfürészelt óriás, de most már akár Bronson is, minden további nélkül kivezetethetne a biztonsági örökkel, ha észrevenne a szeriben, hiszen az a veszély is fönnállhatna, hogy a jelszavad segítségével behatolsz a rendszerbe és kitörölsz bosszúból annyi cikket, amennyit csak bírsz. Tulajdonképpen jólesik, hogy nem a „nyugati, amerikai, kapitalista” forgatókönyvnek megfelelően küldött el, biztonságiak és a rendszergazda kíséretében, ez a bizalom jele..., de lehet, hogy csak figyelmetlenség, úgyhogy ne akarj holnap bemenni a szeribe. Bakóczy nyilván azt hiszi, hogy tudsz disztigválni, van benned önérzet, és nem próbálsz még pár percre sem visszakapaszkodni arra a szekérre, ahonnan leparancsoltak, még egy röpké búcsú erejéig sem a saroglyában ülőktől. Te jó Isten, még jó, hogy nem tértem vissza pisilni,

hátha mégis értesítette azóta az öröket, s akkor kivettem volna magamat egy fölösleges, kínos, megalázó jelenetnek. Most viszont megint nagyon feszít a hólyag, majd a kertek aljában leguggolok... De nem. A baljós szerkesztőségi kaland egyik tanulsága, hogy nekem soha nem hoz szerencsét a szemérmelenség. Hátha erre jár valaki, esetleg ismerős, és elhírel: az a vörös hajú kis ká, a Koncz Ila és a Koncz Feri bácsi lánya, ott ült guggon és peselt, mint a lovak a kisösvény mentén. Annyi szemérem sincs benne, hogy bebújna a bokrok mögé. Azt még megérteném, ha férfi lenne, hiszen minden második hímnemű prosztagondokkal küszködik, de egy nőnek illik megtanulni, hogyan kell ezt visszatartani, kibírni az ingert, pláne tízpercnnyire az otthonától. Hirtelen tudatosul benne, hogy itthon egészen másként szokott viselkedni. Azt a szemérmetlen újságírókúrvát, aki eddig voltál, hagyd végleg magad mögött, még azokon a napokon is, amikor Szegeden vagy. Ha már így történt, alakulj vissza másfél évre egyetemistává. És próbáld kitörölni a tudatodból is a már-már véreddé vált ordenáré mondatokat, vetközd le a szerkesztőségi, hivalkodóan trágárkodó, ál-emancipált, valójában falloszimádó, füttyicentrikus stílust, elsősorban magad miatt, de a szüleidet sem kellene megbotránkoztatni. Kétéves haladékot kaptál Istentől, s ha a szüzességedet már nem is tudod visszafürdeni, kezd el a mai estét afféle lusztrációval, azaz, nagyhét előtti rituális, megtisztító alámerítkezéssel otthon. Lehet, hogy a szó konkrét értelmében ez nem megy, hiszen már nagyon késő van, nem akarsz mindenkit fölverni a locspocsétázással, pedig nem ártana lemosni magadról a sok gusztustalan férfiúi és nőstényi érintést, Bronson beléd hatoló furdancsát, Botond térdedet, ágyékkodat tapizó tenyerét, Andi modoros álbaráti csókját, s azt a bizonyos tápéi fürdőzést is a nem túl tiszta lavór-cseberben, józanul bele nem ültél volna, az biztos. Lelkileg viszont tisztulj gyermekkori önmagadhoz egy estvéli imádsággal...

Piri már kiért a lakótelepiesített, amerikaiasan jellegtelten városközpont – egykori munkahelye – betontömbökkel határolt négyszögéből, közművetlen, földes kis utca különféle benyílói között kanyarogva vágja le az egymás hegyére-hátára épült utcák kacskaringóit, már kora tavasszal is csudaszépek a kertek, a fák, a bokrok, a félsötét eltakarja a házak közötti kirívó különbségeket is. Még egy kanyar, még egy kis emelkedő, és feltűnik a nagyverandás, paraszt klasszicista, nyeregtetős, féloldalas beépítésű ház. Ezen a környéken maradt meg a legtöbb igazi falusi porta. A családi legendáriumból tudom, hogy szüleim, nagyszüleim ama takaros szatmári sváb községben laktak. Aztán a hetvenes években összevonták a falujukat egy még takarosabb településsel, amelyik a legtöbb tisztasági versenyt nyerte, amikor még volt ilyesmi... Apám azért kezdett el ingázni, az építőiparban dolgozni, mert szülőhelye, ahol

még az ük-üknagyszülei is földművesek voltak, mint alárendelt alfalu, szerep nélküli településsé vált. Először megszünt az iskolája, aztán bezárták a kultúrházat, összevonták a két falu termelőszövetkezeti csoportját, és apának nem jutott munka, mert összeveszett a párttitkárral. Tíz éven át rakta élire a garast. Először úgy tervezték, hogy beköltöznek az anyaközségbe anyai nagyanyámék portája mellé, de az összevont téesz is gallyra ment, pedig anyám szülei, nagyszülei, dédszülei és ükszülei még a szomszédos, kedvezményezett főfaluban túrták a földet. Még így is vonzotta őket a faluszeretet, félték a honvágytól, meditáltak, meditáltak, amíg úgy nem döntöttek, hogy abban a délföldi szlovák faluban vesznek egy csinos portát, ahol távoli rokonaik, a Tettamanti család tagjai élnek. A régít odahagyták, még ingyen sem kellett senkinek egy alárendelt faluban lévő ház. A másikon, a főfalubélin viszonylag jó pénzért adtak túl, de így is banki kölcsönt kellett fölvenniük, mert ez a régi időkből megmaradt, egykori nemesi kúria és a közel hatholdas háztáji 1985-ben már igen sokba került. Illene végre rájuk is gondolni, megkomolyodni, hiszen miattam döntöttek így. Már útban voltam. Ők kibírták volna otthon, de azt nem akarták, hogy a gyerekük a kommunisták által halálraírtelt környéken szülessen meg, egy olyan faluban, ahol se munkahely, se kultúrház, se iskola sincs. Én már Kolnán születtem, a szüleim úgy eladósodtak, hogy mire kifizették az itteni birtokot, megöregedtek, és egyke maradtam parasztlány létemre.

Szerencsémre, anyám szegről-végről nagybátyja, Tettamanti Jarosláv bácsi fia először tanácselnök, aztán polgármester lett, s érettségi után odavett titkárónek. Bár valljuk be, én így is, még vagy már, mit tudom én, deklaszált parasztlány vagyok. A félparaszthoz, a semproli, sem földműves sudri-ivadékhoz, egyáltalán, az első generációs magyarországi kényszerhonfoglalókhöz, a Kádár-féle falurombolás áldozataihoz, mint mi vagyunk, illik az egykezés. Apa is, anya is nyugdíjba ment, de még dolgoznak az itteni téeszben, visszaparasztosodtak. Hat hold, kimondani is sok, hatalmas kertünk van, szinte az egyetlen háztájizók vagyunk e környéken, idejétmúlt figurák a segélyből élő züllöttek falujában, nem véletlenül erősödtem ki a sok kaszálástól, kapálástól. A földmunkákat egyre kevésbé győzik, s ezért is örülnek majd, hogy végre hazatérek. Azt sem bánják, ha megmaradok diplomásan is parasztnak, aki viszont otthon úgy viselkedik, ahogy diplomás háziasszonyhoz illő. Apa egyszerű ember, néha, néha megereszt egy két cifra káromkodást, de azon megütközne – lehet, hogy életében először pofon is verne –, ha elfeledkezne magadról és a szerkesztőségi lányok stílusában nyilatkoznál meg. Az a fura, hogy anya nem csodálkozna, csak a homlokához emelné a fejét, megcsóválná, és csak annyit szólna: fiam... fiam...

A szüleimből a végén még sem lett sudri, magyarul lumpenproletár, én viszont először hivatalnok, majd értelmiségi létemre majdnem el-lumpenizálódtam. Fölnézek, és a tiszta, csillagos égbolt, a Göncöl láttán eszembe jut egy régi nagy filmélmény, amiben Burt Lancaster, a gyönyörű, barna, markáns fejével egy szicíliai herceget játszik, aki lassan-lassan beleöregszik abba, hogy a nagyemberek kora, a nagyvadak ideje lejárt, ja igen, az is a címe, hogy *A párduc*, arra már nem emlékszem, hogy kinek a híres regényéből rendezte az egyik híres nagy olasz rendező a hatvanas években, a filmes párducok korában. Uzonyi Máté nyilván kapásból tudná, és magában hozzátenné: A párduc-herceg a közelgő halálánál is tragikusabbnak ítélné, ha tudná, hogy a huszonegyedik század elején egy magyar szakos bölcsész-hallgató mennyire nem ismeri már a világirodalmat. Máté nemzedéke még olvasott, művészfilmek kedvéért járt moziba – állítja. Nekem az a gyanúm, ő a saját hatvanas évekbeli diák-korosztályában is a csodabogarak közé tartozhatott. Szóval, visszatérve a filmélményhez, a párducot, a kor kicsinyességét fájlaló herceget alakító Burt Lancaster letérdel egy ódon hangulatú, zárt, szakrális óvárosi olasz téren, és megkérdezi az esthajnalt vagy a Göncölt, vagy mit tudom én, melyiket: Csillagom, csillagom, Te már bizonyára tudod, vajon meddig tart még e földi utam. Valahogy így mondta. Én is letérdelek, az égre nézek, s eszembe jut egy másik, kevésbé nagy film. Ebben is egy markáns figura a főhős, még hasonlít is kicsit Lancasterre, a keresztnevük is azonos: Burt Reynolds. Az utóbbi Burt egy vérbeli ezredforduló, vagy inkább huszadik századvégi amcsi akciófilmben játszik egy lelkiismeretes zsarut, akit a becsületesége miatt rúgnak ki a rendőrtestülettől. Ő az első munkanélküli napja után bevallja a női főhősnek: nem is volt olyan rossz érzés, hogy bármikor beülhetek egy vendéglőbe, moziba, nem rettegek attól, hogy megszólal a maroktelefonom. Végre újra az emberiség tagjának érzem magam. Vigasztald magad azzal, hogy mondogatod: mostantól kezdve én is visszatértem a normális élőlények világába. Megtervezhetem a napjaimat, a heteimet. Valljuk be, nekem, aki tényleg nem lettem volna sohasem Egon Ervin Kish-, vagy Oriana Fallacci-, még kevésbé Uzonyi Máté-forma író, akiknek van miért hajtaniuk, az egész valahogy értelmetlen volt, föláldoztam volna a magánéletemet, csak azért, hogy életem végéig körmöljem a műemlékekről, a múzeumokról, a falusi közművelődési eseményekről szóló tudósításokat. Tényleg, annak, aki nem képes szépíróvá, szakkritikussá vagy a témájához kapcsolódó terület szakemberévé, előadójává lenni, mire való ez az egész szerkesztőségi életforma, amely megeszi a valódi életét? Ma elvonult előttem valóságosan is, szimbolikusan is szinte az egész bagázs. Bakóczy Bandi, akit a napnak szinte minden órájában, olykor még hétvégén benn találok a szeriben, s

még csak nem is újságíró, nem is szerkesztő. Olyasmiert van távol egész éven át a családjától, aminek a lényegéhez semmi köze. A kettéfűrészelt óriás tíz évvel fiatalabb Máténál, de már tiszta ősz, idegeskedik, menedzserkedik, és csak szökőévente sajtolt ki magából egy-egy cikket. Bukovszky Dani, amíg nem volt napos szerkesztő, érdekes, régészeti cikkeket, tanulmányokat írt, most már éjjel-nappal mások stílushibáin kotlik, vagy úgymond kialakítja a lap arculatát, csak tudnám, mit is jelent ez? Bronsont most rúgta ki a családja, összeköltözik egy nővel, aki rosszabb, mint a felesége, az újságíró életforma alkoholistává tette, a lap megette a családját, s ha nem változtat a magatartásán, előbb-utóbb a laptól is elpaterolják, pedig mindent arra tett föl, hogy rovatvezető lehessen. Újságírni azért kezdett, mert valamikor megjelent egy-két verse, először csak szerkesztőség-közelbe akart jutni, azért megjelenni, hogy híres legyen, s aztán, mint minden pályakezdő, azt remélte, hogy kiadják a verseit, mert neves vidéki újságíró. Ez így nem működik, ilyen áthallások nincsenek a két szakma között, de ha még lennének is, nem a délvidéken, a provincián. Bronsonnak már nincs mit megjelentetnie, mert az újságírói robot és a láncriálás, lánckefélés közben elfelejtett verseket írni. Herpay Botond drámairóként kezdte, színikritikusként folytatta, mindmáig volt egyetlen vidéki színházi bemutatója, amit egyetlen egyszer felvittek egy pesti stúdiószínházba, megírt egy valagra való kritikát. Ennyi. És már negyvenéves. Csak Máté van olyan magas polcon, hogy azt mondhatjuk: nekik érdemes volt pokolra szállni, mert megtanulták, hogyan kell a nótát fűjni.

Na, na, Piroska, ez is annak a tipikus esete, amikor savanyú a szőlő, te túl közelről láttad ezeket a fiúkat-lányokat, közelről figyelted emberi hibáikat, de tisztában vagy avval, hogy a kívülállók számára, meg azért számodra is, az is tiszteletre méltó dolog, ha valaki csak jó újságíró, szerkesztő az ország harmadik városának megyéjében. És az elsoroltak mind jó szakemberek, ezt tudnod kell akkor is, ha most tényleg sértett vagy. Ahogy elismerted saját magad előtt: Piroska, neked mostantól kezdve savanyú a szőlő. Az újság, amelyiktől ma búcsúznod kellett, bizony, önmagában is valamiféle Olimposz, kicsit minden munkatársa halhatatlan. Az, amit elmondta, a hozzád hasonló félig alkalmasokra vagy nálad is szerényebb képességű alkalmatlanokra illik. Mint például Andrea, akinek vannak jó ötletei, gondolatai, de alapjában véve mégis dilettáns, csak annak köszönheti, hogy a pályán van, hogy a kettéfűrészelt óriás szereti; abban a percben, hogy a törpe elhúzna innen valamilyen módon, fölfelé vagy lefelé bukna, ő egy percig nem maradhatna nálunk, oppardon, nekem az újság már nem „nálunk”. Andrea tényleg görcsös és boldogtalan, kínlódik a cikkeivel, kínjait és görcseit mindenkivel megosztja, a kollégák is menekülnek előle, de a „ci-

vil” férfiak is hamar ott hagyják, mert csak a munkájáról tud beszélni, amit ráadásul rosszul végez. Aki még szerencsétlenebb, bár sajnálatot nem érdemel: Valéria, az önkéntes besúgó. Egy ideig zenetanárnő volt a falujában, aztán elkezdett zenekritikusként külsőzni, közepesen, szorgalmasan. A sztárügyvéd nővére járta ki neki a lehetőséget, aki Bakóczy Bandi csoporttársa volt a szegedi jogi egyetemen, és a lap jogi tanácsadója volt egy ideig. Addig rágta Bandi fülét, amíg az föl nem vette. Azóta éjjel-nappal benn ül, akár ügyeletes, akár nem, teheti, se kutyája, se macskája, mindennap megír egy kritikát vagy egy interjút, Bronson, Boci, Máté fölváltva dolgoznak a kéziratain, amíg használhatóvá nem esztergálják, de semmit sem fejlődött, sőt a kimerültségtől és a stressztől egyre rosszabbak a firkái, és ennek lassan két éve. Ő nem dilettáns, nem is kontár. Valika a született antitalentum iskolapéldája. Szabadságra elmenni nem mer, év végén pénzben kéri a kötelező megváltást, egyre soványabb, hisztérikusabb, és már Bakóczy is letagadhatja magát néha, amikor esténként bejelentkezik hozzá árulkodni, de ezt sem tudja abbahagyni, a laptól sem képes elszakadni, érzi, hogy nem megy neki az újságírás, és amióta a nővére elment a laptól, kevésbé számít szent tehénnek. Mindezek dacára, valahol szörnyű, félelmetes és mégis szép az az üstökösi pálya, ahonnan el kell most menned. Most aztán lesz időd elolvasni Máté novelláját – akár ma este az ágyban, akár később, meglátjuk.

Piroska ráébred, hogy jó ideje térdel az egyre halványuló égbolt alatt, tejfehér udvara van a Holdnak, és tejes ködön át látja a világot, mivel ömölnek a könnyei. Mégiscsak a lelkedre vetted ezt a kilapátolást, valamennyire már téged is beszippantott ennek az angelusi és diabolusi szakmának a leírhatatlan sodra, a napilapos drilldaráló. Ebben naponta meg kell harcolni a halhatatlanságért, a tegnapi érdem mára elavul, és a mai munka közben már a holnapi penzumon kell gondolkodni. Ez a csodás-borzadályos ringlispil földöntúli dimenziókba varázsolja az érdemeseket, de hústörő, lélektipró örvény a csak félig meghívottaknak, a kevésbé alkalmasoknak, s maga a pokol a teljesen érdemteleneknek. Az előbbieik iskolapéldája Máté, aki egyszerre képes nagy író és nagy újságíró lenni, az utóbbiaké pedig Vali, aki élő bizonyítéka annak, hogy bár ennek a szakmának vannak megtanulható részei, de a lényege mégis megtanulhatatlan annak, aki tehetségtelen.

Lépéseket vél hallani, rémülten felugrik, soha ennyire nem örült a kerítésen túli ismerős kutya közeledtének. Úristen, idestova fél egy, illetve nulla óra harminc perc, azért nem találkozott hát senkivel, mert későre jár, vagy nagyon korán van még. Igen kínos lett volna, ha valaki rajtakapja, ahogy térden állva zokog az éjszaka kellős közepén. Megpróbálja letörölni a könnyeit, előveszi a pudriét, mert az anyja nemegyszer ilyenkor is fenn van,

tagadja, de nyilvánvalóan aggódik érte, amikor több napig nem tér haza, most jó ideig nem lesz része hasonló negatív élményben. Hátha nem veszi észre, hogy sírtam.

Az utca most már garantáltan néptelen, letolja a bugyiját, hosszasan pisil, ezzel már egy kicsit az időt húzza. Aztán föláll, átvág egy kicsike, négy utca által behatárolt tercskén, és már eléje tárul a hosszú, piros nyeregvetős ház utcára tekintő fél oldala, a fehérre meszelt tornác, a kisudvar, amelyet keresztlécés fakerítés választ el a konyhakerttől. Látja az egyetlen nagy üvegházat, anya és apa tudják, hogy a fölisátor nem igazán alkalmas a téli kert védelmére. Csak az üveg engedi át az áldott nap sugarait télen is, a műanyag csak a meleget konzerválja, az effajta, forróságban, kínjában érlelt paradicsom, paprika, görög és sárgadinnye kásás és ízetlen, akármilyen élénkpiros, haragoszöld, illetve aranysárga. Megkönnyebbül, feloldódik a kedves, gyermeki táj láttán. Elindul fölfelé, s kigyullad a klasszicista veranda lámpája. Még a szokott kérdés: „te vagy az, Pirikém” is elmarad, ami ékesen bizonyítja, hogy az anyja lesett rá az ablakból. Belép a hatalmas, búbos kemencés konyhába, bár be van vezetve a gázos fűtés is, a szülei is az olcsóbb, természetes faanyagot használják szinte egész télen át. A jobb oldali tiszta szoba mögött rendeztek be egy könyvtárhelyiséget, baloldalt három háló.

– Hát hazajöttél, kislányom...

– Bizony, jó ideig maradok mama. Csak akkor mozdulok ki innen, ha az egyetem miatt muszáj – zokogja el magát, és az anyja vállába fűrt fejjel sírja ki magából a feszültségeket.

– Mama, már holnap üzenj Szöllősy Lalinak, hogy... hogy nyugodtan megkérheti a kezemet. Igent mondok neki.

– Jól van, kislányom, ráérünk – mondja a mama, még el sem hiszi igazán a jó hírt, vagy kicsit elszomorítja, hogy ilyen hamar elveszíti visszanyert gyermekét.

– Itt leszünk tőletek pár lépésre, mama. Nem hagylak el többet, hidd el.

Anya csillapítóan veregeti a hátát, és elmeséli: sejtették, hogy így lesz, a tiszta szobát már berendezték neki a könyvtár mellett, így tanulhat egész éjjel, nem kell rajtuk keresztül járkálni. Amíg diák, csak annyit dolgozik a ház körül, amennyit muszáj, sőt annyit se, csak amennyit jól esik. Utána meg, ahogy megígérték, maradhat itthon. Ha úgy alakul, gazdálkodik velük, de azt se bánják, ha állást talál a helyi iskolában, könyvtárban vagy a faluházán. Mert azt ő is sejti, hogy a poros várostól végleg elment a kedve. De ha tényleg úgy akarja, már holnap bemegy Lalihoz. Csak talán előbb tegye le végre azokat a vizsgákat.

Aztán szépen, kíméletesen átkíséri Piroskát újonnan berendezett lakrészébe. Puhapihe paplanos ágy, derékalj, komód, íróasztal. Bányameleget ont a jó cserépkályha.

Isten hozott idehaza, fiam.

ZSILLE GÁBOR
Csatangolás

„a program legkellemesebb része következik:
a csatangolás”

(Zbigniew Herbert)

*Most pedig következhet a csatangolás,
vagyis*

- *csatangolás idő és bármiféle cél nélkül, mintha átutazó idegen lennék, ki először és utoljára sétál most itt;*
- *az elejtett, reménytelen részletek hosszú megfigyelése;*
- *kukucskálás egy lépcsőházba, a fal repedéseinek tanulmányozása a kapu törött tejüvegén át;*
- *egy eltévedt suszterbogár felemelése a járdáról, majd kilométernyi cipelése a legközelebbi parkig;*
- *az esőcsatornákra ragasztott albérleti hirdetések, elmosódott reklámceklék, az elveszett kutyákat kereső, kockás noteszlapokra írt szavak gondos elolvasása;*
- *a templomi hirdetőablára gombostűzött gyászjelentések böngészése, különös tekintettel az elhunytak életkorára és arcképre, majd életútjuk és szokásaik találgatása;*
- *a főtéren egyik palotájának homlokzatán, a párkányokon és a szoborfülkékben gubbasztó galambok megszámlálása;*
- *álldogálás egy trafikban, a szivarok és az újságok és a csokoládék illatának mély letüdözése;*
- *az üvegajtón át megbámulni egy miniszoknyás lány íveit, aki keresztre tett lábbal várakozik a fodrászüzletben;*
- *elképzelés nélküli terepszemle a mellékutcák áttekinthetetlenül zsúfolt antikváriumaiiban;*
- *lődörgés a nyüzsgő piacon, ellenőrizni az aszalt körte és a naspolya árát, miközben egyetlen fillér sincs nálam;*
- *a legnagyobb könyvesboltban beleolvasni verseskötetekbe, melyek egy teljesen ismeretlen nyelven íródtak.*

Valahol megkondul egy harang.

A fények játéka egy kerítésen.

ÁCS JÓZSEF
Terepszemle

Zsille Gábornak

*Ó, a világ szépségei, ahogy szemünk elé sereglenek!
Mert ki az úgynevezett rendből kizuhan, s utoléri a csönd,
az megáll a foghíjtelken, a leköpdösött, bemocskolt utcán.
Saját sorsára ismer a cél nélkül keringő szemétben is.*

LÉVAY BOTOND

Az öregség bölcs kegyelemfája

*Poklokon rostált vén tudás párlata,
mely már nem nyög érdek-gyökerek alatt,*

*háborúk, kényszerek, elvek, divatok
a fát nem rengetik, s mire hivatott,*

*érlelte a beleojtott gyümölcsöt,
amit csak ő tud, mint nap s fény fűrösztött.*

*Nem a lexikonok hiú fölénye,
(az párolog), üledéke a lényeg!*

*Már nincs éles kockafordulós pánik,
győzhet több igazság, gyöngé elvásik*

*majd kényszerzubbonyban. S nincs aranygyapjú,
mi nőne. Jutalmul azt egyben kapjuk.*

*Hála Isten, nem korán jött a vendég:
érdem, s csak a jó. Zsákutcában lennék,*

*rettegven, hogy zsarolható a múltam,
aszúsodván minden zúrt kitanultam.*

*Erdőrengetegben harkály kopácsol,
a gyökeret őrzi, és trónust ácsol.*

Kálvinista portré

*jobb, hogy engedted,
az arcszobrász idő
hadd kérgesítse húsd, inad
és ráncaiddal tekinteted
faragja nemesre,
pácolja ékesre szikes hittel,
s végképp szentesüljön pecsétjével
az, amit öregségedre kiérdemeltél:
szemedből is kisugárzó
megharcolt és megfuttatott békéd.*

SZAKÁLY SÁNDOR
Röpirat Werth Henrikről
1939-ből

1938. szeptember 29-én az államfő, vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó¹ új személyt nevezett ki a Honvéd Vezérkar élére. Az 1935. december 1-jéig a pécsi magyar királyi 4. honvéd vegyesdandár élén álló, majd 1936. március 1-jével nyugállományba helyezett Werth Henrik altábornagyot² reaktiválta az államfő és egyben 1936. szeptember 30-ától számítandó ranggal gyalogsági tábornokká is kinevezte. A Honvéd Vezérkar addigi főnöke, vitéz Keresztes-Fischer Lajos altábornagy³ pedig egy röved ideig tartó „beosztás nélküli” időszakot követően ismét átvette Magyarország Kormányzója Katonai Irodájának főnöki tisztét 1939. február 1-jével, és az államfő főhadsegéddé is kinevezte 1939. február 21-ével.

A Honvéd Vezérkar főnöki beosztásában történő váltás okait a honvédség tervezett fejlesztésében – Bledben 1938. augusztus 20. és 29. között rendezték meg az ún. „kisantant” országok konferenciáját, amelyen elismerték Magyarország fegyverkezési egyenjogúságát és a magyar kisebbség helyzetének javítását helyezték kilátásba Csehszlovákiában, Jugoszláviában és Romániában –, illetve a honvédség tisztikarában fel-felbukkanó politikai megnyilvánulások határozott megszüntetésére irányuló igényekben kereshetjük.

Werth Henrik, aki kétségtelenül a magyar királyi honvédség egyik legfelkészültebb, a hadászat kérdéseivel elméleti szinten is foglalkozó tábornoka volt, alkalmasnak

látszott a tisztségre. Képességei, a napi politikától való távolmaradása, az államfő iránti lojalitása egyaránt szóbaejtett a kinevezését megelőzően. A tábornoki- és tisztikarban is komoly tekintéllyel bírt, s mint a magyar királyi Honvéd Hadiakadémia (az adott időben –1926–1931 – Budapesti Szabályzatismertető Tanfolyam) egykori parancsnoka szinte az összes vezérkari tisztet ismerte, és kérlelhetetlen szigoráról is közismert volt.

Kinevezését követően a korábban már meghirdetett ún. „győri program” végrehajtását elengedhetetlennek tartva határozottan követelte a honvédség fejlesztéséhez szükséges anyagi eszközök rendelkezésre bocsátását, de ugyanúgy elengedhetetlennek tartotta a honvédségben megjelenő politizálási hajlam és szélsőséges megnyilvánulások letörését is.

Beosztásának elfoglalását követően hamarosan különböző szélsőséges irányzatú politikai szerveződések céltáblájává vált. Jól igazolhatja ezt az alább közreadandó röpirat is, amely 1939 januárjában keletkezett, és amelynek egy példányát 1939. április 24-én a Honvédelmi Minisztérium Elnökség A. 22.485 szám alatt iktatta, s „Tárgy”-ként a következőt vezette rá az iratborítóra: „A Vkf. urról szóló röpirat”.

A *Werth Henrik* címmel közreadott röpirat kapcsán az ügydarab borítójára rávezették még a nem túl gyakran alkalmazott utasítást, nevezetesen a következőt: „Boríték alatt kell kezelni! Csak tiszt kezébe juthat!”⁴

De mi lehetett ennek a „szigorú ügykezelésnek” az oka, miközben az irat hűsz esztendő után, 1959 végével „kisejejtíthető” lett volna? Maga a röpirat nem volt más, mint a Honvéd Vezérkar főnökévé 1938. szeptember 29-én kinevezett Werth Henrik gyalogsági tábornok elleni szélsőjobboldali „vádirat”. Szövege így szól:

WERTH HENRIK

magyar kir. gyalogsági tábornok magyar királyi titkos tanácsos úr Őnagyméltóságát, az I. osztályú magyar érdemkereszt tulajdonosát a magyar kir. vezérkar főnökét újabb kitüntetésre való beadásra javasoljuk az alábbi érdemei alapján:

1. Werth Henrik 1935-ben egy asztaltársaságban a következő kijelentést tette: „én sváb nemzetiségű magyar állampolgár vagyok!”

2. Werth Henrik 1935-ben egy másik asztaltársaság előtt egy budai vendéglőben a következő kijelentést tette: „a magyart nem tartom alkalmasnak a vezetésre!”

3. Werth Henrik Őnagyméltósága az Országos Tiszti Kaszinóban az egyik sarokban több tábornok előtt a következő kijelentést tette: „Nincs értelme, hogy a zsidókat kitegyük a hadseregből, mert megint csak vissza-

hozzák őket. Hiszen a magyarok nem tudnak meglenni zsidók nélkül!”

4. Werth Henrik Őnagyméltóságának a felesége brünni morva nő.⁵

5. Werth Henrik Őnagyméltóságának a legbizalmasabb embere Homlok Sándor⁶ vezérkari ezredes úr Őméltósága, aki félzsidó és szabadkőműves, a kinek munkatársai Elekes Béla⁷ zsidó hadnagy, Temesi⁸ zsidó műszaki őrnagy, Bérczi⁹ zsidó huszár őrnagy, Besenyei¹⁰ zsidó rádiós őrnagy, gr. Pongrácz¹¹ zsidó feleséges főhadnagy és Kozma Miklós¹² civil zsidó kegyelmes úr, a rádió igazgatója. A papírbakancsos Verővel¹³ való üzleti összeköttetését egyelőre – ha jól viseli magát és nem fog ugrálni – nem szellőztetjük.

6. Újévkor egy ungvári középiskolai tanuló egy levelében Budapestre azt írta, hogy az ukránok Ungvárt és Munkácsot meg akarják támadni és ezért – miután Ungváron nincs elegendő katonaság – ők a középiskolai tanulók szervezkednek, hogy majd visszaverjék a támadást.

Január 4-én Munkácson a civilek figyelmeztették Nemes ezredes ur¹⁴ őméltóságát, hogy a zsidók közötti szóbeszéd szerint a csehek Munkácsot meg fogják támadni.

Január 5-én Munkácsról és Ungvárról több zsidó elmenekült a másnapra várt cseh támadás elől.¹⁵

A magyarországi újságok nyíltan írtak arról, hogy Ungvárott és Munkácson ukrán terroristák járkálnak s Fenczik képviselőt¹⁶ is megfenyegették. Ez a valóságnak meg is felel, mint később kiderült.

Minden lenézett civil tudja, hogy egy olyan állammal szemben, amelyben az államhatalom nem tudja teljes mértékben a maga kezében tartani a hadsereget, amelylyel elintézetlen ügyeink vannak, a határainkat meg kell védeni. A csehek az ideiglenes határvonalra való visszavonulás után azonnal beásták magukat és megszállták az egész ideiglenes határvonalat. A mi részünkről azonban minden csapatot visszavontak a határról és semmiféle védelmi intézkedést nem adtak ki.

Werth Henrik Őnagyméltósága a Vezérkar Főnöke mégsem tudta, hogy a csehek ellenünk támadni készültek és hogy a csehekkel szemben a határt nem lehet védtelenül hagyni. Vagy talán mégis tudta Őnagyméltósága, hogy ukrán terroristák sétálgatnak a magyar városokban és hogy a csehek támadni készülnek? Akkor pedig miért hagyta védtelenül a határt?

7. A felszabadított terület minden lakossága tudta, le-
vélben megírta, a katonai és civil hatóságoknak bejelentette, hogy a csehek a felszabadított területen a legvadabb magyarellenes propagandát űzik, sőt, hogy a magyarista párt nevében hamisított röpcédulákkal a hadsereg fegyelmét meg akarják lazítani. Werth Henrik Őnagyméltósága kedvence Homlok Sándor ezredes ur Őméltósága, mégsem tartotta szükségesnek, hogy bármit is tegyen ellenpropaganda útján.

Vagy talán a vezérkar főnöke Őnagyméltósága is minden energiáját a politikai célokból inaugurált állítólagos német propaganda és a „nyilas”-ok elleni kémkedés szolgálatába állította?

8. Werth Henrik Őnagyméltósága a csehekkel tárgyaló katonai bizottság elnökévé a másik kedvencét: vitéz Andorka Fleischakker Rudolf¹⁷ vezérkari ezredes ur Őméltóságát nevezte ki. Ez a megbízatását a komáromi tárgyalások kezdetétől¹⁸ egészen a munkácsi incidens elintézéséig a csehek legnagyobb meglepődésére látta el. Aki ezt nem hiszi el, kérdezze meg a belügyminisztériumban Boér őméltóságától,¹⁹ Ő is bizonyítani tudja.

Fleischakker ezredes ur Őméltósága költekezését már szabadkőműves apósa²⁰ is sokallani kezdte, amit bizalmas társaságban beszélgetés alkalmával el is árult.

9. Werth Henrik Őnagyméltósága Magyarország méregkeverőjével a budapesti utcanők kedvencével, a vezérkari főnöksége alatt korlátoltságával a külföldön is közismertté vált katonai irodai főnökkel: Keresztes-Fischer altábornagy ur²¹ Őnagyméltóságával igen meleg baráti viszonyban van.

10. Werth Henrik Őnagyméltósága a közelmúlt munkácsi események alkalmával napvilágra került páratlan szaktudását azon feltétel alatt bocsátotta a „vezetésre nem alkalmas” magyarok rendelkezésére, hogy a nyugdíjba helyezése óta eltelt időre nyugdíja és fizetése közötti különbözetet készpénzben visszamenőleg megkapja, valamint, hogy a nyugalmazott altábornagy Őnagyméltóságából tényleges gyalogsági tábornok Őnagyméltóságává az akkori honvédelmi miniszter²² elé rangban soronkívül előlép.²³

11. Werth Henrik Őnagyméltósága több ízben kijelentette, hogy neki teljesen mindegy, milyen kormányt szolgál. Ezt el is hisszük neki, mert a kommunizmus alatt már bebizonyította.²⁴

12. Werth Henrik Őnagyméltóságát a magyar vezérkar nem tudja nélkülözni, mert még egy ilyen okos tábornok nincs Magyarországon.

Munkácson, 1939. január 6-án, amikor mindez kiderült.

MAGYAR NEMZETI ESZMÉNY SZOLGÁLATA²⁵

Az ügy előadója a „Pro domo”-ban a következőket fogalmazta meg a röpirattal kapcsolatban: „Az idezárt Werth Henrik című röpiratot – amelyet jelen irat részére másolatba vettünk – az I. hdt. pság. nv. osztálya f. évi április hó 18-án r.u. küldte meg az Elnökség A-nak.

Az Elnökség vezetője²⁶ érdeklődésére az 5. vkf. oszt. vezetője /: Homlok vkszt. ezr. :/ r.u.

közölte, hogy ezt a röpiratot kb. 3–4 hét előtt, tehát kb. márc hó végén a vkf. urnak már bemutatta. Az Elnökség A. részéről való újabb bemutatás tehát szükségtelen.

A jelen röpiratot az abban foglaltakra való tekintettel (l) a m.kir. honv. fpka. rendelkezésére kellene bocsátani, mert adatainál fogva bennfentes – tehát honvéd egyén – szerzőségére enged következtetni.²⁷ Ebből kifolyólag a Büm. részére további eljárás végett való megküldése nem látszik célszerűnek, mert az általa eszközöltendő kivizsgálás eredménye – mint eddig a legtöbb esetben – amúgy is kétséges. De mellőzendő a megküldés azért is, mert ezáltal újabb – szélesebb körökben – terjedne, illetve ismertette lenne.

Fentiekre való tekintettel lássa r.u.: M.kir. Hfp. /:Szsgd.:²⁸ A röpirat eredeti példányának kiemelése és hatásköréből kifolyó szives további eljárás végett. A megállapítások eredményéről tájékoztatást kérek.”

A „Pro domo” 1939. április 24-én készült. Az előadó – Manó alezredes²⁹ – után azt aláírta, a tervezett intézkedéssel egyetértett az Elnökség A. vezetője, vitéz Bántay Alfréd vkszt. ezredes,³⁰ majd az Elnökség vezetője, vitéz Németh Imre vkszt. ezredes. Utóbbi rávezette a „Pro domo”-ra, hogy a „ministernek a röpirat bemutatva” 1939. április 19-én, tehát a beérkezésekor.

A magyar királyi honvédség Főparancsnoka³¹ szárnysegéde, Fogarassy Béla vkszt. őrnagy a szokásos bélyegzőkkel azt ellátva – „m.kir. honvédség főparancsnoka 16.664/elh.Hfp. Szsgd. IV.27. Hfp. Úr Őnagyméltóságának bemutatam. – A röpirat eredeti példányát további eljárás végett kiemeltem.” IV/29. – a Honvédség Főparancsnoka által lezártnak tekintette az ügyet.

A „szolgálati utat” így megjárt ügydarabra ezt követően a következő feljegyzés került „Folytatólagos pro domo: A Hfp. a röpirat eredeti példányát további eljárás véget kiemelte. Más intézkedést nem igényel, i.t. 1939.V/4.”

Az így megfogalmazottakat aláírta vitéz ? alezredes, majd Manó alezredes, illetve az Elnökség A. vezetője³² és az Elnökség B. vezetője³³ is. Előbbi május 5-én, utóbbi május 8-án.

Az irat így a szokásos hivatali ügymenet után irattárba került, de azt elhelyezése előtt, 1939. május 1-jén még látta Magyarország Kormányzójának főhadsegéde is.³⁴

Hogy a Honvédség Főparancsnoka által elindított „további eljárás” milyen eredményre vezetett, előttem nem ismeretes, de az irat jól érzékelteti egyrészt bizonyos szélsőjobboldali csoportok megnyilvánulását a Honvéd Vezérkar főnökével szemben, másrészt az ügy gyors és szakszerű intézését.

A rövidítések feloldása

Büm.	Belügyminisztérium	kir.	királyi
c.	című	m.	magyar
ezr.	ezredes	márc.	március
f.	folyó	nv.	nemzetvédelmi
fpka.	(a Honvédség) Főparancsnoka	oszt.	osztály
gr.	gróf	pság.	parancsnokság
hdt.	hadtest	r.u.	rövid úton
HFP, Hfp.	Honvédség Főparancsnoka	Szsgd.	szárnysegéd
honv.	Honvédség	vkf.	(a Honvéd)Vezérkar főnöke
i.t.	irattár	vkszt.	vezérkari szolgálatot teljesítő

Jegyzetek

- Horthy Miklós, vitéz nagybányai (Kenderes, 1868. 06. 18 – Estoril (Portugália), 1957. 02. 09.) altengernagy, az Osztrák–Magyar Monarchia hadiflottájának utolsó parancsnoka, Magyarország államfője (1920. 03. 01 – 1944. 10. 16.), kormányzói „rangban”.
- Werth Henrik (Rezsőháza, 1881. 12. 26 – Szovjetunió, 1952. 05. 28.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata vezérezredes. 1938. 09. 29 és 1941. 09. 04. között a Honvéd Vezérkar főnöke. 1945. január 19-én a szovjet hatóságok letartóztatták és a Szovjetunióba hurcolták. Távollétében a Budapesti Népbíróság mint háborús bűnöst halálra ítélte. Életére és működésére vonatkozóan részletesen lásd: Dombrády Lóránd: Werth Henrik, akiről nem beszéltünk. (Bp.) 2005. Argumentum Kiadó.
- Keresztes-Fischer (Fischer) Lajos, vitéz (Pécs, 1884. 01. 08 – Vöcklabruck (Ausztria), 1948. 04. 29.) hivatásos katonatiszt. Legmagasabb rendfokozata vezérezredes. 1938. 05. 24-e és 1938. 09. 29-e között a Honvéd Vezérkar főnöke, majd 1939. 02. 01-e és 1942. 10. 29-e között Magyarország Kormányzója Katonai Irodájának a főnöke és 1939. 02. 21-étől Főhadsegéd is. 1944. október 16-a után a németek letartóztatták és Mauthausenbe hurcolták.
- Az irat lelőhelye: Hadtörténelmi Levéltár (Budapest) Honvédelmi Minisztérium Elnökség A. 1939. 22.485. Az iratot betűhíven adjuk közre.
- Werth Henrik feleségére vonatkozó közelebbi adat nem ismeretes. Keresztneve Ottilia. Werth Henrik népbírósi perében mint „német nőt” említik.
- Homlok (Holmok) Sándor, vitéz (Késmárk, 1893. 05. 03 – New York, 1963. 04. 05.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfoko-

- zata altábornagy. A röplap keletkezésének időpontjában vezérkari ezredesi rendfokozatban az 5. vkf. osztály vezetője.
- Valószínűleg Elekes Béláról lehet szó. Elekes Béla (? , 1912. 01. 29 – ?), hivatásos katonatiszt. Az adott időben hadnagy. Legmagasabb rendfokozata százados. Közelebbi adatok nem ismeretesek róla.
- Helyesen Temesy (Thierjung) József Dezső (Temesvár, 1898. 06. 29 –?), hivatásos katonatiszt, 1938. 11. 01-étől őrnagy. A HM és a Honvéd Vezérkar főnöke műszaki előadója. Felesége zsidó származása miatt 1939. 11. 01-jével nyugállományba került és egy nemzetközi szállítási vállalatnál dolgozott. 1945. 03. 21-étől az új honvédségben szolgált előbb alezredesként majd ezredesként. 1948. augusztus 1-jén nyugállományba került, melyet követően különböző vállalatoknál dolgozott.
- Helyesen Bérczy Károly (Budapest, 1893. 09. 07 – Budapest, 1966. 05. 19.), hivatásos katonatiszt, 1938. november 1-jétől alezredes. 1937. 07. 01 és 1938. 12. 31-je között a várpalotai gyalogsági löis-kola tanára, majd lőnyilvántartó tiszt Gyomán, később Tabon a 28. kiegészítő kirendeltséget irányította, melyet követően 1940. 11. 01-jétől a 12. kiegészítő parancsnokság lőnyilvántartó tisztje volt Szekszárdon. 1941. 10. 01-jétől a 27. gyalogdandár, majd könnyűhadosztály parancsnokságán szolgált. Származási okok miatt 1943. január 1-jével nyugállományba került. 1944. július 1-jén szolgálatértelre hívták be a 27. kiegészítő parancsnokságra. Beosztásától 1944. december 15-én megvált és 1945-ben az új honvédségben vállalt szolgálatot. A 112. bevonulási központ parancsnoka volt. 1948. 11. 01-jén ismét nyugállományba került. Később éjjeliőr, portás és raktáros volt különböző vállalatoknál.

- 10 Helyesen Besenyi (Franzen) József (Garabos, 1897. 09. 20 –?), hivatásos katonatiszt, 1944. július 1-jével ezredes. Az adott időszakban a 7/ö. vkf. osztályban híradó előadó.
- 11 Pongrácz gróf nevű főhadnagy az adott időszakban a honvédség hivatásos tisztjei között nem található. A m.kir. Honvéd Légierő állományában szolgált abban az időben főhadnagyi rendfokozatban Pongrácz László (? , 1907. 04. 29 –?), de ő nem volt gróf. Nem ismeretes, hogy róla volna szó.
- 12 Kozma (Lázár) Miklós, vitéz leveldi (Nagyvárad, 1884.09.05 – Budapest, 1941. 12. 07.), hivatásos katonatiszt, majd politikus. Az adott időben a Magyar Távirati Iroda és a Magyar Rádió elnöke. 1940. 09. 12-étől haláláig a kárpátaljai terület (Kárpátalja) kormányzói biztos.
- 13 Verő személyét nem sikerült azonosítani.
- 14 Nemes ezredest a honvédség hivatásos tisztjei között az adott időszakban nem találtam.
- 15 Az ungvári „incidens” 1939. január 6-án következett be. A támadó csehszlovák csapatokat a honvédség csapatai visszaverték.
- 16 Fenczik István, dr. színácsi (Nagylucska, 1892. 10. 13 – Ungvár, 1945. 03. 30.), teológiai tanár, kisebbségi politikus. 1935-től képviselő a csehszlovák parlamentben. 1938. október 11-én miniszterre nevezték ki. Kárpátalja Magyarországhoz történő visszacsatolásának a híve. Kárpátalja visszacsatolását követően Magyarországon országgyűlési képviselő.
- 17 Andorka (Fleischhacker) Rezső, dr. vitéz (Sopron, 1892. 11. 08 – Budapest, 1961. 03. 30.) hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata vezérőrnagy. Az adott időben a 2.vkf. osztály vezetője. 1938. májusában szolgálaton kívüli viszonyba helyezték, és rendkívüli követ és meghatalmazott miniszteri rangban 1938. 05. 08-ától 1941-ig magyar követként működött Madridban, melyet követően nyugállományba került. Magyarországot német megszállását követően letartóztatták és Mauthausenbe hurcolták. Hazatérte után röviddel kitelepítették Budapestről.
- 18 Az ún. „komáromi tárgyalások” 1938. október 9-e és 13-a között folytak a csehszlovák és a magyar delegáció között, melyek az új magyar-csehszlovák határ kijelölését lettek volna hivatottak tisztázni. A csehszlovák fél elutasító magatartását követően a döntés végül is az ún. „első bécsi döntés”-sel született meg. A Kánya Kálmán (Sopron, 1869. 11. 07 – Budapest, 1945. 02. 28.) külügyminiszter (1933. 02. 04 – 1938. 11. 28.) vezette magyar tárgyalóköldöttség tagja volt dr. vitéz Andorka Rezső is.
- 19 Boér valószínűleg Boór Aladár, dr. miniszteri osztályfőnök, a Belügyminisztérium VII. (közbiztonsági) osztály vezetője. Közlebbi adat nincs róla.
- 20 Andorka Rudolf apósa, prof.dr.Verebély Tibor (Budapest, 1875. 01. 28 – Budapest, 1941. 03. 28.), sebészprofesszor a III., illetve I. számú sebészeti klinika igazgatója.
- 21 Vitéz Keresztes-Fischer Lajos altábornagy az adott időben még beosztás nélkül volt. Magyarország Kormányzója Katonai Irodája főnökévé 1939. február 1-jével nevezte ki az államfő.
- 22 Rátz Jenő, vitéz nagylaki (Nagybecskerek, 1882.09.20 – Vác, 1952. 01. (másutt 05.) 21.), hivatásos katonatiszt (később politikus), legmagasabb rendfokozata vezérezredes. Az adott időben nyugállományú gyalogsági tábornok. 1936. 09. 05-e és 1938. 05. 24-e között a Honvéd Vezérkar főnöke, 1938. 05. 14-től 1938. 11. 15-éig honvédelmi miniszter.
- 23 Werth Henrik 1936. március 1-jével altábornagyként került nyugállományba. Ténylegesítésekor 1938. szeptember 29-ével az államfő 1936. szeptember 30-i ranggal gyalogsági tábornokká nevezte ki. Ezzel rangban megelőzte a Honvédség Főparancsnokát, vitéz Sónyi Hugó gyalogsági tábornokot, akinek rangnapja 1936. október 1-je volt. A honvédelmi miniszter ebben az esetben érdektelen, mert szolgálaton kívüli viszonyban van és így nem sorol a tábornokok közé.
- 24 Werth Henrik 1919-ben – akkori tiszt- és későbbi tábornoktársai többségéhez hasonlóan – szolgált a Vörös Hadseregben. A 7. hadosztály parancsnoka volt.
- 25 Nem sikerült az aláíró „szervezetet” azonosítani.
- 26 A HM Elnökség vezetője az adott időben vitéz Németh Imre vezérkari ezredes volt. Németh Imre, vitéz (Szabadka, 1889. 11. 05 – Budapest, 1946. 11. 07.), hivatásos katonatiszt, a legmagasabb rendfokozata vezérőrnagy. 1938. 02. 01-e és 1940. 12. 24-e között állt a Honvédelmi Minisztérium Elnökség élén.
- 27 A m.kir. Honvédségben az adott időben a honvédegyének elleni büntető eljárás megindítása, az ügyészi nyomozás, illetve a fegyelmi és becsületügyek a Honvédség Főparancsnoka hatáskörébe tartoztak ezért született ez a javaslat.
- 28 A Honvédség Főparancsnoka szárnysegéde az adott időben fogarasi Fogarassy Béla vezérkari őrnagy volt. Fogarassy Béla, fogarasi (Nagyvárad, 1899. 03. 10 – Urv, 1942. 08. 07.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata alezredes.
- 29 Az ügy előadója Manó (Manojlovics) Iván (Nagybecskerek, 1891. 07. 03 – Bp. 1969.) alezredes volt, aki az adott időben a HM Elnökségen beosztott törzstisztként szolgált. Legmagasabb rendfokozata ezredes (1940. 11. 01.)
- 30 Bántay (Brantmajer, másutt Brandmayer) Alfréd (Pozsony, 1891. 04. 13 – Esztergom, 1976. 12. 15.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata tábornok (vezérőrnagy) 1937. 07. 15-e és 1940.02.28-a között a HM Elnökség A. vezetője.
- 31 A magyar királyi Honvédség főparancsnoka ekkor vitéz Sónyi (Solarcz) Hugó (Wolkersdorf (Ausztria), 1883. 03. 02 – Ratingen (NSZK), 1958.06.03.) gyalogsági tábornok, aki ezen beosztását 1936. 09. 05-étől a szolgálati állás 1940. 03. 03-án történt megszűntéig töltötte be.
- 32 Elnökség A. vezetője Bántay Alfréd vezérkari ezredes.
- 33 Az Elnökség B. vezetője az adott időben vitéz Faragho Gábor vezérkari ezredes. Faragho (Faragó, Faragho) Gábor, vitéz, (Kecskemét, 1890. 02. 16 – Kecskemét, 1953. 12. 22.) hivatásos katonatiszt. Legmagasabb rendfokozat vezérezredes. 1938. 04. 01-je és 1940. 03. 01-je között állt a HM Elnökség B. élén.
- 34 Magyarország Kormányzója Katonai Irodájának főnöke és egyben a főhadsegéd ekkor már vitéz Keresztes-Fischer Lajos altábornagy volt.

PRÁGAI TAMÁS
[a délutánt egy repedés]

*a délutánt egy repedés
 hasítja hosszan: pengeél*

*át a járdán attól a fától.
 bizakodtam. kár volt.*

*finom kis mozdulat
 egy plakát falonragad*

*aztán lemállik.
 garantáltan éles zsilett.*

*hasítja hosszan és kiabál is:
 őt a kutya se érti meg?!*

[motívumok, se szálak]

*motívumok, se szálak
 „csak úgy fölvenni éppen” – – –
 nem lehetsz ennyire optimista.*

*lobogós kopiák, zászlórudak
 megragadni
 épp most, épp itt („keresztülvágjuk magunkat,
 zászlótartó uram”) – – –
 emberségről példát vitézségről formát etcetera???*

*stratégiai okból
 vitrinüveg mögé
 húzódtak csapataink.*

[benned hajnalodom]

<i>benned hajnalodom</i>	<i>ha tatárok bántanak</i>
<i>belső tatár üldöz</i>	<i>derengő vágta</i>
<i>keresztül szívódom</i>	<i>reggeli feketémen</i>

<i>gubás fák ködben</i>	<i>néma füstcsóva</i>
<i>sűrű illatot</i>	<i>szeletel szablyám</i>
<i>nyöszörgő szavakkal</i>	<i>kezdj el hívni</i>

<i>mikor a legjobb</i>	<i>ne fordulj hátra</i>
<i>szilajom</i>	<i>lovagolj meg</i>
<i>a magasból lehull</i>	<i>pár lombtalan lélek</i>

IRCSIK VILMOS Hol vagy, Kari?

Kis folyónkat, a Tornát nagyon szerettük. A régi bölcselők az örök mozgást és változást vélték felfedezni a szüntelenül eliramló vízben, mi hárman, jó barátok, Vitéz, Kari meg én araszyi létünk kitágulását láttuk benne. Lapos kavicsokat kacsáztatva a tükrén, simogató sodrásában úszva vagy a jegén csúszkálva, a messze vásárokból járók futólagos megjegyzéseire emlékezve hányszor emlegettük lelkesen, hogy, bizony, ez a víz, amely innen nem messze, az öreghálási erdőben ered, a Marcalba ömlik, az meg a Dunába, és így végül egész a tengerig jut el. Ilyenkor vágyakozva pásztáztuk végig az országútként tovakanyargó medret, és mit nem adtunk volna érte, ha megindulhattunk és eljuthattunk volna rajta azokba a messzi távolokba.

Kedvenc tartózkodási helyünkön, a Zuhogónál, ahol a víz sodrása lelassult, a meder pedig kiszélesedett, kimélyült és kibővült, egy csermellyé duzzadt kis forrás sietett a Tornába. Ez tovább serkentette képzeletünket, sóvárgásunkat, hiszen a forrás alig pár száz méternyire a parttól, a Lőrinc-hegy tövében fakadt, és bőségesen buzgó vize a szemünk láttára lényegült át folyóvá. Titok volt ez, olyasféle titok, mint amilyenről a templomban hallottunk úrfelmutatáskor az ostyáról meg a borról, hogy az tulajdonképpen test és vér, de csak annak, aki nagyon hisz benne.

A forrásnak két állandó látogatója volt, mindketten innen hordták az ivóvizet. Az egyik a félnótás, habókos Jenő, a másik a nagyságos asszony, akit már csak az idősebbek hívtak így, nekünk egyszerűen Igali néni volt. Csak annyit tudtunk róla, hogy egy bútorokkal, képekkel meg könyvekkel telezsúfolt szobában az erdészéknél lakik, de nem ám valami szegény rokonként és nem is kegyelemkenyéren, hanem tisztességesen fizet érte, a pénzt a fiától kapja hozzá, aki mérnök és valahol Venezuelában él. Abból a pénzből tud az erdész olyan nagy lábon élni, hogy minden hónapban egyszer-kétszer taxival viteti el magát a városba mulatni, és azzal is jár haza.

A nagyságos asszony talán különködésből, talán finnyáskodásból mondott le a kútvízről a forrásvíz javára, mivel ez az egyetlen szerény lehetősége maradt annak fitogtatására, hogy valaha szebb napokat látott, és tényleg nem holmi Igali néni volt, hanem valódi nagyságos asszony, akinek az élet más dolgaiban sem kellett osztoznia a sokasággal. A félnótás Jenőről viszont biztosan lehetett tudni, hogy merő hóbortból jár a forrásra. Ő és bátyja, két agglegény, egyedül éltek a szülői házban,

már évek óta szótlan haragban. Hogy min vesztek össze, nem tudta senki, valószínűleg még ők maguk sem, talán a szürke hétköznapok és a boldogtalan ünnepnapok miatt, amiket együtt kellett elviselniük. Elég az hozzá, hogy hiába kapcsolta fel az idősebb testvér, Lajos este a villanyt a konyhában, Jenő petróleumlámpát gyújtott, és annak gyér fényénél olvasta el az újságot, amikor pedig a petróleum végképp kiment a forgalomból, áttért az elemlámpára. Hiába rakta meg a tűzhelyet és főzte meg rajta a vacsoráját Lajos, Jenő vaslapáton kivitte a paraszat, és újra begyújtott, és hiába vezették be a vizet, Jenő nem nyúlt a vízcsaphoz, miután pedig az udvari kutat is betemették, a forrásvízre fanyalodott.

Soha nem jöttek együtt vízért, mindegyiknek megvolt a maga időpontja, amely naponként változott, és egyéb elfoglaltságaikhoz igazodott, és amelyet kölcsönösen tiszteletben is tartottak. Így, egymásra várva néha odajöttek a folyóhoz, és szótlanul, ugyanolyan sóváran, ugyanolyan vágyakozva, mint mi, a tovafolyó vízbe bámultak. Jenő olykor-olykor a zsebóráját is elővette, de soha nem zavarta volna sürgető oldalra sandításokkal a nagyságos asszonyt, aki viszont, ha esetleg rá esett a varakozás sora, sűrűn tekingett a vízmerítés szertartásával a kelleténél hosszasabban bibelődő Jenő felé, sőt néha még meg is szólalt:

– Ejnye már! – ami azonban csak a legkritikább esetben fordult elő.

A nagyságos asszony nemes vonalú, gazdagon és színesen díszített porcelánkancsóba merítette a vizet. A kancsó közepén egy pufók, túltáplált csecsemőhöz hasonló, csaknem teljesen meztelen szárnyas angyal lebegett egy bimbózó, fészlő rózsákból font csokor felett. Az angyalka rémült arckifejezése mintha arról tanúskodott volna, hogy már nem sokáig bírja a lebegést, hogy lehúzza súlya, és ha a festmény életre kel, le is zuhan a rózsatövisekre. Jenő ellenben egy tejeskannára emlékeztető, kívül kék, belül fehér zománcos közönséges korsóval járt a forrásra, a lenyüzött zománc alól több helyen is rozsdásan, girbegurbán feketéltetett elő a bádog.

– Biztosan a ház viszi el a pénzt – nevelték a háta mögött gúnyosan, mert Jenő sok évvel ezelőtt parányi ház építésébe kezdett a Lőrinc-hegy tövében, szinte a két kezével hordva oda minden építési anyagot és egyedül végezve minden munkát, így aztán nem csoda, hogy még mindig csak az oldalfalaknál tartott. Olyan lassan haladt, mintha valami hatalmas katedrális építésén dolgozna.

Nekünk a két furcsa szerzet újabb bizonyítékot jelentett a vizek színeváltozásáról felállított elméletünk bizonyítására. Anyánk az eresz alá állított hordóban fogta fel az égben megtisztult esővizet és mosta ki vele földi ruháink szennyét, ezek ketten mindig a forrásból merít

tenek a szomjuk oltására, eszük ágában sincs a folyóból ivóvizet meríteni, mert a folyóvíz, a Torna vize az egész másra való: fürdésre, malmot hajtani, állatot itatni és szüntelenül továbbfolyni. Hát akkor a tenger... Igen, az pedig arra való, hogy földrészeket válasszon el egymástól, városnyi hajók közlekedjenek és süllyedjenek el rajta, és ne legyen sehol se vége, se hossza. Szóval mindennek megvan a maga küldetése, de az egész csak úgy ér valamit, ha minden mindennel összefolyik. Mert arról szilárdan meg voltunk győződve, hogy a Torna vize nélkül aligha lehetne óceán.

Aztán egyszer csak gyéribben kezdett csordogálni az addig bőségesen buzgó forrás. Mi először onnan vettük észre, hogy Jenő és a nagyságos asszony a bennünk ketyegő ösztönóra jelzése szerint egyre tovább volt kénytelen bíbelődni a vízmerítéssel, Jenő a nagyságos asszonyra várva egyre gyakrabban halásza elő zsebóráját és pillantott rá enyhe rosszállással, a nagyságos asszony pedig egyre sürűbben és egyre jobban méltatlankodva mondogatta:

– Ejnye már!

Majd lassan satnyulni, csenevészedsedni kezdett az a hatalmas lapulevél-rengeteg is, amely a forrás környékén csaknem mellmagasságig nőtt. Az eddig hangos zubbogással a Tornába szakadó kis erecske pedig keskeny pocsolóvá zsugorodott, és ha időnként ellepték a táncoló szitakötőrajok, szinte már csak láthatatlanul szivárgott, vánszorgott a végcélja felé. A faluban kezdtek kiapadni a kutak, a Tornán leálltak a malmok, a kútásók visszaadták az ipart, kiszáradt és elhallgatott a nádas, amely máskor tavasz táján szinte tóvá duzzadt, és csak úgy zengett a békakuruttyolástól. Sokan, különösen az idősebbek közül, a hét szűk esztendő eljöttét rebesgették, olyan hangon, mint akik jó előre megjósolták, ami, lám, be is következett, de most mégsem örülnek neki, és mindenfelét összevásároltak a boltban, sót, cukrot, gyufát, lisztet, mások viszont vállrándítva állapították meg, hogy nincs mit tenni, ez bizony a környéken megnyitott bauxitbányáktól meg a sok fűrástól van.

Kezdtünk elszokni a zuhogótól, akárcsak a nagyságos asszony meg Jenő a forrástól. Néha, de most már egyre kiszámíthatatlanabb időpontokban, és így egymást egyre jobban zavarva, mindenféle rendszer nélkül még megjelentek, és szinte csodára várva hosszú-hosszú percekig a forrás szájához szorították a kancsót meg a korsót, kilötyintették a vizet, újra próbálkoztak, aztán hazaindultak. Sőt egyszer a nagyságos asszony, miután több ízben és egyre ingerültebben hajtogatta, hogy ejnye már, elvesztette a türelmét, és odament a túl hosszasan piszmogó, szöszmötölő Jenőhöz. Először nem tudtak mit kezdeni ezzel a merőben új helyzettel, nem volt mit mondaniuk egymásnak, de aztán lassanként békés

beszélgetésbe elegyedtek, döbbsent arckifejezéssel mutogatva a kiszáradt lapulevél-rengetegre, Jenő házára, amelynek építése az utóbbi időben végleg leállt, és élénk taglejtésekkel, bólogatásokkal kísérték egymás panaszait. A Torna fölött átívelő vasúti híd körülbelül tizenévesi széles korlátján szokásos sétáját végző Vitéz csodálkozásában majdnem a vízbe zuhant, Karinak elakadt a szava, pedig éppen azt fejtegette, hogy nem a bauxitbánya, meg persze nem is a hét szűk esztendő a forrás elapadásának oka, hanem valahol bizonyára eldugult a víz. A nagyságos asszony és a félnótás Jenő váratlan személyes kapcsolatteremtése minden mást feledtetett velünk, és aznap a sötétség beálltaig, de még azután is azon vitatkoztunk, vajon fordítva is megtörténhetett volna-e? Azaz Jenő is türelmét vesztette volna-e, ha már sokadszor kellett volna a zsebórájára pillantania, és vajon odamerészkedett volna-e a forráshoz, amíg a nagyságos asszony ott van? De hiába tanakodtunk a sötétség beálltaig, nem jutottunk dűlőre, de azért inkább arra hajlottunk, hogy Jenő soha nem tett volna ilyet. A vita azért lángolt fel újra és újra, azért maradt eldöntetlen, mert amikor ezt meg kellett indokolni, senki nem talált rá megfelelő magyarázatot.

Egyszóval kezdtünk elmaradozni a zuhogótól, a forrástól, a híd környékétől, mint ahogy Kari is kezdett elmaradozni tőlünk, ami egyáltalán nem tűnt fel, mert sokszor előfordult, hogy amikor valamit a fejébe vett, valami nagyon foglalkoztatta, visszavonult kertjük, házuk magányába, és még le is tagadtatta magát a szüleivel, mint valami előkelőség, aki kegyeket gyakorol a mások fogadásával. Amikor egyszer a nyári hőség elviselhetetlen lett, és a sárgarigó csúfolódva fütyülte ki az erdőből, hogy huncut a bíró fia, Vitézzel a Zuhogóhoz indultunk. De csak a forrásig jutottunk, ahol Karit találtuk, amint éppen egy hegyes vasrúddal, kőműveskalapáccsal és más szerszámokkal a sziklák között hézagokat tisztogatta, ahonnan valaha vastagon zubbogva forrás vize fakadt, most pedig csak szivárgott. Távoblabb pedig egy lapát feküdt, és a rövid szakaszon kiásott árok azt mutatta, hogy Kari utat próbál ásni a gyéren csordogáló víznek a folyó felé.

– Az nem lehet, hogy egy forrás elapadjon, és sehoval se folyjon! – mutatott rá az erőtllenül, de szerinte egyre biztatóbban bugyogó vízre. – Ha utat csinál nekik, eljut a Tornáig. A forrásvíz nem azért van, hogy elnyelje a föld. Ha ez kiszárad, mi fogja táplálni a Tornát?

– Meg a Marcalt... meg a Dunát... meg az óceánt – tette hozzá bizonytalanul Vitéz. Kari azonban válaszra sem méltatta.

– Igali néni beteg lett. Anyám azt mondja, többet már fel sem fog kelni. Biztos azért, mert nem ihat a forrás-

ból. Mert az kellett a szervezetének, a vastartalom miatt. A félnótás Jenő pedig elköltözött. Lakást kapott az üvegyártól, ahol dolgozik.

Hogy a nagyságos asszony beteg, azt már mi is tudtuk. Miután elszokott a forrástól, az utcán is egyre ritkábban bukkant fel, csak nagy néha láttuk elbotorkálni szép, csontnyelű, faragott botjára támaszkodva. Arca és finom, apró szövésű hálóval borított haja valami furcsa, lilás színt öltött. De hogy Jenő is... Most nem tettük hozzá, hogy a félnótás. Egy darabig még tanácstalanul hallgattunk, aztán lerohantunk a Zuhogóhoz és a vízbe vetettük magunkat.

Mire Kari egy pár nap múlva a sekély árokkal eljutott a folyóig, a forrás teljesen elapadt.

Amikor emiatt ugratni kezdtük, csak legyintett:

– Nem baj, ha megint megered, itt van neki az útja. Különbösen soha nem találna ki abból a latyakból.

Aztán nemsokára szabályozni kezdték a Tornát. Rakoncátlan vize, amely bizony egy-egy nagy nyári zivatar után vagy a tavaszi olvadáskor úgy kiöntötte a part mentén lakókat, mint az ürgét a lyukából, most megregulázva helyenként betonkalodába szorult, szeszélyes kanyarjait pedig kiegyenesítették. Eltűnt a Zuhogó, és az egykori forrástól odáig vivő kis medret, amelyet Kari olyan serényen tisztogatott, mélyített, lapátolt, kibetonozták, hogy ott gyűljön össze a hegyekből a folyó felé lezúduló víz. A kis betoncsatorna fölé még hidat is építettek, és amikor egy nyári zápor után Vitéz a keskeny korlátot felavatva végigsétált rajta, lenézett a hömpölygő árra, majd tétován megszólalt:

– Talán a forrás vize is benne van.

Az idő pedig megiramodott, és úgy múlt el, mint egy nyári délután, mikor az ember észre sem veszi, hogy megy át szürkületbe a nappal. A nagyságos asszony

gondozatlan sírját rég benőtte a fű, és ma már csak nehezen találni meg az egyre nagyobbodó temetőben, akárcsak Jenő félbemaradt házat a Lőrinc-hegy alján. Szülőháza meg elhagyatva, gazdátlanul ott rogyadozik, roskadozik a főutcán, Lajos az első és egyetlen adandó alkalommal, azon az őszen fogta magát és meg sem állt az óceán túlsó partjáig, akárcsak Kari és a szülei. A hidak korlátján egyensúlyozó Vitézből pilóta lett, és egy gyakorlaton lezuhant. Gránátköves, vörös csillagos sírja nem messze van a nagyságos asszonyétól, a hangos katonai temetés után apja az éjszaka leple alatt néma csendben szenteltette be a pappal.

Mintha még minden kéznél lenne a régi világból, mintha még minden emléket fel lehetne idézni belőle, még minden képet elő lehetne hívni róla, de akikről az emlékek szólnak, akik a képeken vannak, azok nincsenek már. Csak a sárgarigó fütyüli még mindig változatlanul csúfolódva az erdőből, hogy huncut a bíró fia. Amikor nemrég hazalátogattam, elmentem régi helyünkre, a Torna partjára. Tikkasztó nyári hőség és szárazság volt, a fű kiperzselve, mint valamilyen pusztító hadjárat után, a fák, bokrok fonnyadtan pihegtek egy kis nedvesség után. A forrástól a folyóig vezető betontekőben pedig friss víz csobogott és táplálta az aszályban ugyancsak keskenyre zsugorodott Tornát. Senki nem beszélt a hét bő esztendő visszatértéről, a legtöbben úgy magyarázták a dolgot, hogy kimerültek a bauzitbányák, és ezzel helyreállt a régi világrend. Most már megint érdemes lenne kútásónak lenni, de minek, amikor a Szőlőhegyre épített ciszternából mindenkinek a házába nyomtatják a vizet. Én azonban Karira gondoltam, aki jó előre megjósolta, ami, lám, bekövetkezett, és én most mégsem tudok örülni neki.

Hol vagy, Kari?

PÁLFI ÁGNES

Képmutogató

*Szivárvány! – nézd csak, ezt nekünk csinálta.
Mi célja van, mért nem tágít mitőlünk?
Pedig hogy vágytunk már egy kis nyugalmat,
független órát – őtöle s magunktól.*

*lebegni gond- és gondolattalan
a langy befőtllé édes mámorában,
hol nincs kísértés – az van csak, mi van.*

*Vagy nincsen az sem. – Nem nekünk csinálta?
Felénk se néz, magának játszadoz
e tarka stráffal? – Költő nem ragoz
ily ócska kérdést, föl sem tesz manapság.*

*De hátha mégis! – Földön és egen
több dolgok vannak. – Átkarolva egymást
hadd ácsorogjunk, míg a kép eloszlik –*

*mint akiket odafönt eljegyeztek,
mint híd alatt szerelmes home-leszek.*

FILEP TAMÁS GUSZTÁV

Beklen*

1956-os emlék – 1997-ből

Anyám nem vágyott vissza a szülővárosába, máig azt hiszem, azért nem, mert apám letartóztatása után csak szűk körben tapasztalhatta meg a szolidaritást. Isten ne vegye bűnömül, én magam máig nem ismertem meg igazán azt az alföldi települést, amelynek neve – „rejtjelesen” – benne foglaltatik ennek az írásnak a címében. Oda indulunk bátyám autójával, én viszem a két kislányt – a fiú még nincs másfél éves, ő az anyjával marad –, lássák, honnan költözött a család a fővárosba, az ötvenes-hatvanas évek fordulóján. Apám a szabadulása után döntött úgy, hogy nem marad ott rendszeresen megfigyelt fő ellenségnek abban a városban, amelynek gimnáziumába még a forradalom előtt – így hallottam a történetet gyerekkoromban – azért kérette át magát, mert valamilyen megyei pedagógusszeánszon meglátta anyámat, aki szülővárosa egyik iskolájában tanított.

Sokan gondolkodtak így, miután kiszabadultak: a nagyvárosban kell eltűnniük, ha nem akarják magukat meg a családjukat kiszolgáltatni későbbi kalamitásoknak. Érdekes: sohasem került a kezembe olyan szociológiai tanulmány, amely a kiszabadult és Budapestre fölvergődő '56-osok integrálódását s a leszármazottaik első évtizedeit dolgozta volna föl – pedig kerestem is. Apám persze nem maradhatott tanár, az én születési anyakönyvi kivonatomban – 1961-ből – még mint vas munkás szerepel. (A hatvanas évek elején lett belőle újra értelmiségi, azt mondhatnám, szinte véletlenül – kiírtak egy megfelelő álláspályázatot; a pályázati anyagban nem kellett föltüntetni a büntetett előéletet.) Valószínű, hogy az egész történetből végsőfokon inkább előnyöm származott. Így születtem meg én Budapesten, s lettem másodgenerációs '56-os és első generációs – ha nem is fő-, de – ferencvárosi.

Az anyósülésen apám, lábánál koszorú. Ma neki kell fölavatnia az '56-os Forradalmi Munkástanács emléktábláját anyám szülővárosának főterén, a Tanács egykori székházának oldalán.

Vagy tíz éven át rendíthetetlen tervem volt, hogy egyszer majd megírom a nagy, 1956-ról szóló regényt. Régen kezdődött, talán akkoriban, amikor beírtak a gimnáziumba; sokkal korábbra nemigen datálható, lennebb szó lesz

róla majd, miért. Nem mondom én, hogy módszeresen készültem erre a feladatra, sőt! Azt gondoltam akkor, hogy harmincéves koromig egyetlen könyvet sem fogok írni, mert csak akkor leszek igazán tájékozott a világ dolgaiban. Ez a vélelmem nem igazolódott, de mindegy is – a fölkészülésből a két legfontosabb dolog úgymint kimaradt: a prózáírói technikák elsajátítása és a szabadságharcra vonatkozó adatok módszeres összegyűjtése. Volt aztán még egy ok, amelyet akkoriban inkább érezhettem, mint tudtam: hogy más a szépirodalom igazsága és más a történelemé. S engem a történet érdekelt; ezt részben etikai szempontok, részben talán egyéni elfogultságok magyarázzák. Az igazságra – így emlékszem vissza – volt fogékonyság a generációmban. De csak azokra az igazságokra, amelyeket készen kapott. A lappangók fölféjtéséhez szükséges módszerek sokáig hiányoztak még – mára meg kivesztek talán.

Lehet, hogy más is késleltette a munkát. 1989 előtt napnál világosabb volt, hogy az esetleg elkészülő regényt úgyszemint lehetne eljuttatni lehetséges olvasóikhoz. Nem dobtam el a tervet, csak éppen évekig nemigen gondoltam rá. Volt még idő. Aztán körülbelül egy évtizeddel ezelőtt egyszerre döntöttem el, hogy mégsem fogom megírni azt a könyvet. Ezt a fogadalmamat, emlémem, később is sikerül megtartanom.

Apámat a városházán elviszik – most nem a pufajkások –, ő a díszközgyűlés elnökségében kap helyet. Én sem maradok sokáig magamra a két leánykával, megkérdezik, kit tisztelhetnek bennem; kiderül, hogy valamilyen képpen mi is díszvendégek vagyunk, legalábbis annyira, hogy az első sorban kell ülnünk, és ott kell lennünk az ebéden is. Én magam nem egészen egy évtizede persze nem tudtam volna elképzelni hasonlót. Azt viszont észrevettem, amikor – még a diktatúra korszakában – néha-néha megfordultam e városban, hogy apám nevét bizonyos körökben kisebb legenda övezi. Részben azok között, akik a város gimnáziumába jártak akkor vagy utóbb.

A nyolcvanas években Budapesten meg lehetett tapasztalni az '56-os – még illegális – folklór elemeit, bár ott inkább a fegyveres felkelés emlékei kapcsán. Ebben a kisvárosban viszont egy csöpp vér sem folyt a forradalom idején. A Forradalmi Tanács őréséget állított a veszélyeztetettek – a rövid időre megbukott rendszer prominensei – kapui elé, és első közleményében elítélte a bosszút. Nem is került rá sor. Egyvalakinek utalt ki egy pofont a népharag, vagy talán lelőtték a lépcsőn; a lényeg az, hogy sikerült megmenteni. Ennek az embernek a felesége 1981 októberében, a forradalom huszonöt éves évfordulója előtt fölhívta anyámat, és megátkozta az egész családot. A dolgok talán nem is olyan mitikus egybeesése folytán néhány héttel azután történt ez, hogy

* Beklen: a kun szó magyarázatát lásd: Bellon Tibor *A nagykunsági mezővárosok állattartó gazdálkodása a XVIII–XIX. században* (Karcag, 1996) című munkájában.

engem becitáltak a ferencvárosi rendőrkapitányságra a Belügyminisztérium ott vendégeskedő munkatársai, hogy beservezzenek. Kísérletüket nem koronázta siker. Talán nem volt teljesen alaptalan az a feltételezésünk, hogy a telefont, amelyen néhány hét múlva az átok elérkezett hozzánk, nem csak mi hallgattuk akkoriban.

A szüleim állami esküvőjére 1956. november 3-án került sor – apám úgy mesélte valamikor, hogy ekkor szakíthatott rá időt, meg tudta, hogy „nehéz napoknak nézünk elébe”. A nászéjszaka hajnalán azzal ébresztették őket, hogy szovjet tankok vonulnak a városon keresztül, apám is igyekezzen a tüzlaktanyába, mert az alakulat a hozzá csatlakozó, beöltözött civilekkel kivonul a város határába, hogy felvegye a harcot a következő páncélos oszloppal, vagy megtámadja a szomszédos repülőteret bekerítő szovjet tankokat. Végül nem lóttek. Apám, a Forradalmi Tanács titkára, mielőtt kiment volna a harcálláspontra, föl hívta a repülőteret. Kiderült, hogy a repülő-sők ultimátumot kaptak a szovjetektől: ha ellenállnak, a páncélosok szétlövők a tiszt lakásokat, ahol talán még aludtak az asszonyok és a gyerekek. Lassan a tüzerek is belátták, nincs értelme lemeszároztatni a fél várost. Visszamentek a laktanyába, a központba, és apám a hangszórókon keresztül kihirdette a kijárási tilalmat, nehogy a gyerekek Molotov-koktélokot dobáljanak. (Ezzel azonban nem fejezték be az ellenállást: a városban még decemberben is sztrájkoltak, és a helyi lap – apám szerkesztette – az ország egyik utolsó szabad orgánuma maradt.) Hajnalban, még mielőtt a tüzerekhez indult, apám hiába próbálta fölzörgetni a közelben lakó egykori századost – nem jött ki senki a házból. Később mégis ez a volt tiszt lett az egyetlen áldozat. A pufajkások agyonrugdosták; sírja ma az emlékünnepek egyik színhelye.

Az egyik házkutatást megelőző éjjel halt meg dédnagyanyám, testét a földre terítették, ahogy szokás. „Te csak ne beszélj a jogról, amikor nekem át- meg átlépték a halott nagyanyámat, amikor apád pisztolyát keresték!” – csattant föl egyszer anyám, huszonöt évvel később. Féltett. Amellett agitáltam ugyanis, hogy az emberi jogok nevében demonstrálni kell Kádár ellen. (Most föllapozom apám könyvének azt a részét, amely kronológiaszerűen tartalmazza az eseményeket. December 20-ánál két dolog szerepel. Az első: „Újabb eredménytelen házkutatás Filep lakásán. Feleségének a lakásban halva fekvő nagyanyját is átkutatják.” A másik mondatból az derül ki, hogy aznap apámat és egyik barátját előzetes letartóztatásba helyezik.

Innen még elengedték; lelkész nagyapám akkor utazott a kisvárosba, s megtartották az egyházi esküvőt. Ha úgy veszem, az ekkor készült fotográfiákon már ott van

a bátyám is, aki aztán a francia forradalom évfordulóján született, 1957. július 14-én. Anyám akkor kapta meg az első engedélyt a beszélőre, egy másik országrészbe. Az e hír kiváltotta izgalom folytán lett a bátyám koraszülött. (Nem látszik rajta.) Anyám tehát másnap nem ballaghatott fölfelé a börtön lépcsőjén. Apám mégis látta őt közeledni. „Hol van Ibolya?”, kérdezte anyai nagyapámat. „Gratulálok”, volt a válasz, „tegnap fiad született”. „De Ibolya hol van?”, kérdezte újra apám, aki semmit sem értett az egészből, „hiszen itt jött föl a lépcsőn az előbb”.

Ez az a három történet – életem része mind a három, ha nem voltam is jelen, minthogy nem éltem még –, ami miatt nem akarom már megírni azt a regényt. Mert olyan mind a három, mintha hetekig rágtam volna a tollat, amíg kifundáltam – noha ingyen kaptam mindegyiket.

Apám a letakart emléktábla előtt áll, és beszél. Még gyerek voltam, amikor a perirattörésekben vagy valamelyik ítéletben láttam, hogy természetszerűleg reakciós és sovíniszta nevelést kapott, hiszen az apja – apai nagyapám – református pap. Nem tudom és nem is feltételezem még, hogy hét év múlva Gyurcsány Ferenc a parlamentben klerikálisoknak és nacionalistáknak fogja nevezni azokat, akik magyar állampolgárságot szeretnének adni a határon túli magyaroknak. Ezért szeretném, ha ebben a beszédben apám nem szidná mértéktelenül a Horn-kormányt; gyógyíthatatlan idealizmusomtól vezetettve azt remélem, hogy '56-ból meg lehet teremteni az össznemzeti hagyományt. Mintha csak kitárlná, mire gondolok; valójában ő gondolta előbb – a szöveg le van írva, papírból beszél:

„A Biblia szerint a Mózes vezetésével az egyiptomi szolgaságból kiszabadult zsidó nép csak negyven évi pusztában való bolyongás után érhetett be az ígért földjére. Akkor, mikor már kihalt az elinduló, bűnös generáció, és felnőtt helyette az új, a tiszta. Talán mi is így vagyunk. Hiszem azt, hogy a most felnövő ifjúság meghallja a forradalom üzenetét. Bízom abban, hogy az új nemzedék agyában nem robbannak majd a hazugság bombái, méltóak lesznek a magyarsághoz, és fejet hajtának apáik, nagyapáik forradalmának emléke előtt.”

Ez a néhány mondat itt, e gyülekezetben mindenkinek mást jelent, mint nekem. Nekem azt üzeni, hogy anyám után az apámat is elveszíthetem.

Utolsó történetem főszereplője egy rendőrtiszt fia. Ismertem a szüleit is, kedvesebb emberekkel ritkán találkoztam azelőtt. Édesapjáról azt gondoltuk, hogy közlekedési rendőr, esetleg a bűnüldözésnél dolgozik – ma is az a gyanúm, hogy nekünk volt igazunk –, ám az én Gábor barátom egy ízben, míg hazafelé ballagtunk a Mester utcán

az iskolából, azzal hengegett el, hogy apja 1956-ban halált megvető bátorsággal lötte a fasisztákat az egyik minisztérium tetejéről. Nem emlékszem, hogy a Kossuth téri sor-tűz benne volt-e a nyolcadik osztályos tankönyvünkben, vagy csak a tanárnő mesélte el az órán – nyilván nem a hiteles – történetét. Én akkor földühödtem, s a hazafele úton elmondtam, amit azokról a napokról tudtam.

1975-öt írtunk, még odább volt a huszadik évforduló. Gábor fölállt a következő történelemórán, s szinte követelte a tanárnőtől, hogy mondja meg az igazat: mi volt 1956-ban: ellenforradalom, vagy – „mert van az osztályban olyan, akinek ez a véleménye” – forradalom. Nem mondta ki a nevemet, azt is nyilván csak én vettem észre, hogy egy pillanatra rám rebben a tekintete. A tanárnő, aki nálunk igazgatóhelyettes volt, s úgy tudom, az egyetemen is oktatott, maga volt a kommunizmus kísértete, bár nem abban a formában, ahogy azt Marx és Engels emlegették. Megismételte az ismert mesét a fasisztákról, a söpredékről és a megtévesztettekről. Nem lett botrány, de nem is ez a lényeges. Gábor, akinek a családja, mint nekem korábban elmondta, zsidó származású volt, a tévéből, rádióból, az iskolában és talán otthon is csak azt hallotta, látta addig, hogy 1956-ban a fasiszták védtelen emberek százait mészárolták le. Irracionális félelem munkált benne, én voltam az, akitől először hallott más véleményt 56-ról. Mégis volt benne annyi tapintat és lélekjelenlét – noha sohasem került még hasonló helyzetbe, és nem volt mintája az ilyen esetekre –, hogy ne keverjen bajba. Valóban az igazságot akarta megtudni, és nem csodálkozom azon, hogy abba, amit a tanárnőtől hallott, belenyugodott. Amikor

eszembe jut, már nem is értem, hogyan gondolhattuk '88-ban és '89-ben a tüntetéseken, hogy ott áll mögöttünk egy egész elnémított társadalom.

Nem tudom, eszembe jutott-e akkor, 1975-ben, hogy ennek a megdöbbenésnek a párján én már túljutottam, ha nehezen is. Talán van, aki úgy gondolja, hogy az efféle családok, mint a miénk, a szabadság szigetei lehetnek. Elárulom – és ezzel a többiek is így voltak bizonyára –, hogy magamnak is meg kellett vívnom belül a saját kis szabadságharcomat.

Előttem nem lehetett beszélni, mert mindent elpofáztam az iskolában, így aztán csak rettentő félszavak jutottak el hozzám arról, hogy apám börtönben volt, és arról is, hogy mikor. Otthon megtaláltam a szakirodalmat az „ellenforradalom” „rémtetteiről”; úgy emlékszem, egyszerre tárult föl előttem a dermesztő titok.

Nyolcadik után néhány napot töltöttünk itt a közelben, a kisváros melletti fürdőhelyen, akkor mutatta meg apám a főteret: itt dolgozott, itt tüntettek a diákokkal, itt vitték a városi fogdába, megbilincselve.

Azelőtt fél évvel volt az affér Gáborral, majd az emlegetett történelemóra.

Egy vagy fél évvel korábban ismerhettem meg a történetet, még illusztrációk nélkül, a helyszíntől távol, otthon, a Ferencvárosban.

Ezt előzhette meg az a lidércnyomásos két év, amikor mintaszerűen az kellett hogy legyen, és az is volt a meggyőződésem, hogy fasiszta volt az apám.

Az a két év, amelyről sokáig úgy gondoltam, hogy sosem bocsátom meg nekik.

Diákköltők

FEJÉR ETELKA
Félbátyámé

Még sose láttalak.

*Drótkötéshez szokott
kezek családfádba oltották
görbe ágam, s én mételyként
kúsztam mahagóni kérge alatt.
Anyósomnál családias
szertartásoknak hódoltunk,
ittunk szalonpálinkát is, pedig
tőlük alléljaim idegenítenek.
Veled talán csak apánk
halotti torán ülhetünk fehér
asztalhoz.*

*Örök igazság: a temetés
összerántja a családot,
mint forró leves a tojásos
habarást, s a végeredmény is
éppoly sajnálatos.*

GUCSA MAGDOLNA
Nagyapám

*lábaiban vastag kígyók az erek
tekergőznek öregecskén rongyosan
és ahogy a csősz egyet-egyet csosszan
minden métert lassanként levedlenek*

*éhes juhok állnak riadt piszkosan
a csupasz mellkas kráterei felett
amiből még élet fakad s lehelet
a pár fehér szál a széllel elsurran*

*az egyik bárány az én ölelésem
(takaró s vacsora lesz, ha jön az ősz)
átcsattog az öreghez a vetésen*

*ő nézi-nézi, de hát mégiscsak csősz
épp csak mordul a puska a kezében
juhászok pereputtyával nem időz*

LÁZÁR BENCE ANDRÁS
Talán nekünk is

*A madarak úgy határoztak, túlságosan hideg van itt.
Én válaszul elhatároztam, gyalog megyek ma haza,
Meg akarom nézni a házam oldalát, s a szobám
kérges ablakát. A felhők homályos hitre tértek át,
legalább nem fog esni, s még a nap is megmarad,
de megnézve utoljára vállad, úgy érzem, tartalmat
s lényegét cipelsz magadon. Akárhogy is van, vagy nincs,
én úgy gondolom, bennünk született valami közös,
ami miattad táplál hasonlatokat. Sokan azt mondják,
hogy nekünk, te neked, s én nekem, mint régen az utcák mögött,
késő októberben, titokban együtt. Bár én, mint pohár
az ital ízét, őrzök mindent, mi elnyúlik hozzád, csikket,
csészét, hajszálat a mosdókagylóban s szőrszálakat
a szőnyegen. A madarak most kiéhezett fiókákat ápolnak
valahol Afrika és Ázsia közt, nekik ösztönös a párválasztás,
talán nekünk is az lesz egyszer.*

Válogatás a 31. Kárpát-medencei középiskolás irodalmi pályázat díjazottjai közül. A pályázat az Írók Alapítványa, a sárvári Tinódy Gimnázium és Sárvár önkormányzatának közös szervezésében került megrendezésre.

TAKÁCS MÁRTON

Ádvent

*rám nézett azokkal a valószínűtlenül kék szemeivel
mondott is valamit amit már nem hallottam meg
kiömlött gázolajszagban állunk nagy táskáinkkal
hatvanba megáll ez a busz kérdezte újra mintha
visszakérdeztem volna az első után de látja hogy
felesleges mert szinte teljesen megnémultam*

*elfogadta a zsebkendőmet nem köszönte meg
csak kért hogy foglaljak neki helyet a buszon
mert még valahova el kell rohannia de jön csak
az a hely legyen neki mellettem mert nagyon
erre elrohant
kiömlött gázolajszag és nagyon nagy táskák*

*percekig némán ültünk majd elindult a busz
megkérdeztem nagyon óvatosan hogy mégis
miért vagy rosszkedvű láttam hogy sírtál is
mi történhetett ezzel a lánnyal jó persze ha
nem akarja elmondani akkor ne de most mintha
felém fordulna és már mélyen bennem is van
azokkal a valószínűtlenül kék szemeivel*

szétverték anyám lakását máig nem tudom kik
lehetek kétszer is csöngettek majd betörték az
ajtáját anyám az ágyában feküdt hallgatta a rádióját
ledobták a földre és pénzt követeltek add ide a
rohadt nyugdíjadat te vén kurva ezt mondták neki
majd felforgatták a lakást dühükben eltörték a
karját is és otthagyták én találtam meg másnap
reggel csak hörögni tudott bevitték a kórházba
a mentők ott ültem két napig a folyosón vártam rá
majd szólt a főorvos hogy meg kell műtenünk de nincs
sok esély hogy túléli az altatást az ő korában már
huszas születésű az anyám – kik lehetek ezek a
lelketlen rohadékok – aztán megműtötték kiderült hogy
medencecsontja is eltört befektették egy négyágyasba
még két napig voltam mellette majd a sok morfiumtól
végleg elaludt meghalt de mennyit szenvedett előtte
alig tudott már beszélni csak a kezemet szorította és
amikor az olvasóját odaadtam neki akkor eldobta
nem tudott már imádkozni sem azt mondta
hogy nem bírok ilyet mondott hogy most nem bírok
kislányom de anyám aki egész életében csak imádkozott
és dolgozott meg nekünk adta mindenét ő nem tudott
imádkozni akkor amikor talán a leginkább

PIKÓ ANDRÁS
Városok hamuból

*Ne kérdezz engem,
 még saját valódi nevem sem tudom.
 Nem tudom, hogy a sok sárga falevél
 miért tapad úgy a nedves betonhoz,
 nem értem, a szél mit mond
 a tócsáknak, a villanypóznáknak, a fáknak,
 nem tudom, hová sodródna az esőfelhők
 az elrongyolódott éjszakai égen,
 nem tudom, honnan szól ez a
 sosem szűnő gúnykacaj,
 nem tudom, mi van az éj kulisszái mögött,
 nem értem, mi ez az állandó,
 riadt mozdulatlanság, ami mindenhol
 körülvesz, még a nagyvárosi özönben is,
 nem tudom, miért húzza magát nyársra a Teremtés
 nap mint nap, újra és újra,
 nem tudom, miért olyan
 torz és idegen az az arc a tükörben,
 az én arcom-e az...*

*Nem tudom, honnan szakadtam el,
 ki örökli ezt az egészet,
 ne kérdezz tőlem semmit,
 még saját valódi nevem sem tudom.*

Q. S. LESZKÉRY (SZÉKELY ÖRS)

Megcsaltalak

*meggláttam képed a tükörben
 és gondolatban hűtlenkedtem veled, ott,
 azon a földön, hol meséket ont a májusi gyöngyvirág illatként,
 s hol a balladát kötik nyáron aranylók kékébe az asszonyok*

*ugyanaz az álombaitatott orca
 meg az a barna szempár; az anyaföld-melegű, melyben éltem fel-
 gyúl és (elszenesedik mint félresikerült vers)*

*ahogy zizzen a száraz kóró a versmaradvány is úgy hullik atomjaira
 a vérvörös tűz mely fellobbantotta megsokszorozódik egy tükörben
 melyben te és nem Te vagy
 melyben Te és nem te vagy
 mikor lelkemben beköszönt a nukleáris tél és szívem túlcserél a fertőtlenítés
 fehér zajával
 a két nemlét közti határon
 szíved forgat egy jégcsapot, melegében szilánkokra török*

SZAKOLCZAY LAJOS
Lapátolni kell a szabadságból

Nagy Gáspár életművéről

Félelmen túli tartomány

Egyik kései, a magyar forradalmat fölidéző versében azt írja, hogy a lángok szívéhez ért. Gesztusa költői, ám nem tekinthető romantikának, jóllehet ennek az igazak ügyét minduntalan tápláló *lobogásnak* Petőfiig nyúlik a gyökere. Abból a költészetből sarjadt ki – ennek nem mond ellen a *Koronatűz* költőjének egyik modernvers-kísérlete sem –, amelyben a forradalom megéneklése nem tartozott lírán kívüli cselekedetnek. Sőt, a költő jelleméhez nagyon is illő, a makulátlansággal a közösség erkölcsét csak növelő magatartásforma volt.

Nagy Gáspár, sokak által megvetve, abban az *ósvi* hitben élt – persze ennek a vonulatnak Balassától Nagy Lászlóig megvolt, sőt mindmáig megvan a sodrása –, hogy énekével is tartozik hazájának, népének. Ki másnak, ha nem a költőnek kell megszólaltatnia közössége fájdalmát. S a *mohácsokból* – aki ismeri a magyar történelmet, annak nem újdonság – volt elég.

S ezek a *feketeségek* hirtelen jött haláláig nyomasztották.

S ha krisztusi önfegyellemmel viselt, a búcsúzót végül is az ágyhoz szögező irdatlan fájdalom nem gyúrt volna gombócot a torkába – a rák neki sem kegyelmezett –, utolsó perceiben is fújta volna a Gonosz elleni csatában a riadót. Múljon el fejük fölül az átkos szét-húzásaink abroncsát ránk égető, a társadalom pince-sötétjével csak bizalmatlanságot keltő úrhatnám *rossz!* Helyette, mert Pannonhalma egész életében *kék ég* volt fölötte, keresztény lelkülettel imádkozott. Még az egyik versében néven nevezett besúgók, ügynökök, államvédelmi tiszték lelki üdvéért is. Ez a szelíd poeta nemcsak a hiúságból, hatalmi vágyból félrelépeteknek bocsátott meg, hanem a rendszer gépezetét működtető – mindmáig felelősségre nem vont – bűnösöknek is.

Miféle alkattal ajándékozta meg az Isten Nagy Gáspárt, hogy Pilinszky imazsámolyán térdepelve is – egyik kezében a *Biblia*, másik kezében Balassi kardja – véghetlen csaták mezejére lásson? Ahol nem a tisztességes, szemtől-szembe harcban legyőzhető *ellen* a valódi ellenség, hanem gyakran tétovázó, a semmitlen semminek is könnyen föloldozást nyújtó önmagunk. Hiszen bűneink árka, noha egy gyerek által átugorha-

tó, sekély-mélységében is van annyira riasztó, hogy egy élet nem elég a vezekléshez. A *tiszta* – önmagunkkal, helyzetünkkel, szeretteinkkel s nem utolsósorban a közösséggel való – szembenézések segíthetik ennek a *töprengő* ethosznak, melyben a szó bordában vergődő szív, megszületését és eluralkodását.

Barátom mindvégig ebben a szorításban élt, mintha saját magának fonta volna – mert tudván tudta, hogy ki fog nőni belőle – azt a bizonyos *vesszőkosarat*. Bátor volt? Inkább öntudatos. Mindig csak az igazat akarta írni. Ezért is volt azonos – hol nagyon is, hol kevésbé – a Koponyák Hegyére fölmenő lírahősével. Arra sem zúdított kisebb szenvedést, mint magára. Ha versének alanya – etikus „kiszólásaiban” és cselekedeteit tekintve – csaknem formázta a bérbaltavári indítatású lírikus arcát, szépprózájának *mesélője* hogyan lett volna ugyanaz a személy, mint az, aki *jékelyzoltános* derével szinte belevetette magát a társadalom és a női szépség kínálta kalandokba. Ahogyan a félénk Jeszenyinnek arkánusmot jelentett a *boldogság* ilyesféle habzsolása – a mezőn pipacsot szemlélő bármely nagyvárosi klub zöld posztóval borított asztalán (akár tánccal is) megállta a helyét –, úgy a szemérmességét végleg sosem levető Nagy Gáspár is otthonos volt a metropolis sok élményt kínáló zürzavarában.

Bár néha megrettent kisfiúnak látszott, de ha a sors – vagy a saját lelkiismerete által diktált beszéd-kényszer – szólította, bátran vágta, önmagának sem kegyelmezve, a zsarnok szemébe igazságait (legszébb példák erre az 1956 októberére emlékező versei). Védtelensége ellenére *lármafa* volt egy olyan korban, amikor a meghunyászkodás vagy a – szellem emberéhez végképp méltatlan – mismásolás kifizetődött volt. Még a rendszerváltás utáni, „szabadabb” (vagy csak annak látszó?) korszakban is pörölt az egymást fölzábláló *kannibálokkal*, hogy eljátszott esélyeinkre, mindnyájunkhoz méltatlan – mert a közösségnek ugyancsak ártó – torzsalkodásaink veszélyeire figyelmeztessen. Úgy vélte, hogy piszkos kezek ellopták az *ő* forradalmát, s a „játékosok” egymás szemébe nézve is cinkelt lapokkal játszanak. Még utolsó pillanataiban sem tudott beletörődni, pedig ekkor már szinte kizárólag az ég titkaival foglalkozott, ebbe az *egyetem* vereségbe. Ha visszhangzott benne valami, az nem más volt, mint a két évtized előtti *Kibiztosított beszéd* záró verse: „*Hogy fényesednek az éjszakák! / amint élesednek a kések, / de a félelmes penge-arsenált / kicsorbíthatja az ÉNEK. // Aki a félelmen túli tartomány / dalokra elszánt kölyke, / jól tudja, miért e földi ágy / s miért a csillagok – fölötte.*” (Félelmen túli...)

A hely megigézése: álom és valóság

Szülőfaluja, a Vas megyei Bérbaltavár, ahol nevelkedett, és a szomszéd falu, Nagytilaj, ahol szülei éltek, paraszti szegénységével is maga a *kilátó* volt: megszentelt hely. Az ősök, a századokig visszamenően földművesek még bírták, és apáról fiúra adták azt a szokásvilágot, hagyománykincset, amelyben mindennél fontosabb volt a munka szeretete és a közösséget szolgáló erkölcs. Nem véletlenül írta a diák Nagy Gáspár a szombathelyi tanárképző költő-süvílvényeinek antológiájába (*Sor*, 1971) bemutatkozásként: „A gyerek naivitásával csak igazmondókat és hazugokat tudtam és tudok ma is megkülönböztetni. Ösztönösen azokra figyelek, akik bizonyítják, hogy a költészet töretlen gerincek kopogtatása, s nem hiszik, hogy a segesvári és szárszói tragédia mindegyik lenne az anyaföldnek”.

Töretlen gerincek kopogtatása? Ez a magatartásforma, fókuszában a Petőfi Sándor-i és József Attila-i példával, az egész életművet végigkíséri. A mítosz, az eget a földdel összekötő varázslat a költőt még sokáig fogva tartja, a *Májusi-karácsonyban* tulajdonképp a születés misztériumát énekli: „Szőlőbontáskor, májusi-karácsonyban / foltos szalmazsák fölé leszállt az angyal”. Ám a paraszti rege („voltak akkora zablák / mint a Hold”), jóllehet a vőfélynótákat fabrikáló nagytilaji nagyapa jelenléte időn túlívá tágítja, lassan – fájdalommal viselt méltósággal – széttöredezik. A népdal képrendszere még belopószik a versekbe – talán elég a *Gyűjtogató*, *hamvazkodó* jellegzetes sorait idéznem: „Tizenkét lakatot olvasztok, / azzal színezem a lángot, / hoppon maradt kulcsok / nyitják a világot” –, és a paraszti lét s egyben a száguldás (szabadság) záloga, a ló több versben is megidéztetik (a *Csikó II.*-ben épp Huszárik Zoltán zseniális kisfilmjét, az *Elégiát* ünnepe), de *álom és valóság* már nem ugyanannak a tükörnek a része.

Véglegesen sosem szakadnak el egymástól – a közeli Mártonhegy gyertyái fényükkel (a diák Pannonhalmán járt középiskolába) csak erősítik, *hitté* nemesedve, ezt a kapcsolatot – de a hely egyre inkább a *történelem* által ígértetik meg. Annak ellenére, hogy Nagy Gáspár első kötetét (*Koronatűz* – 1975) – miként a költő monográfusa, Görömbei András megállapította volt – „gazdagon átfonják a bibliai utalások, párhuzamok” („A szülői háztól messzire szakadt gyermek tékozló fiúként tér haza számot adni”), a közösség iránti szolgálat és a forradalmi irány: a lázadás *szentsége* egyre inkább hangot kap. A hősök – Rákócziól a *Segesvári nyár* orosz pika által *megjelölt* mártír-költőjéig, s az erkölcsként világitó, szembogarával sokkoló Kölcséytől a sepsiszentgyörgyi *Kapuállító* kortynyi szabadságra áhító

szabadlegényeiig – mind-mind egy életforma (mondjuk így, a küzdés) letéteményesei. Közülük is kiemelkedik *meg nem alkuásával* az a Dózsa György, akinek maszkját kölcsön véve Nagy Gáspár egyértelműen vall – híressé vált 1956-os verseinek előzményeként – kérelhetetlenségéről, meg nem ingó hitéről: „Gyönyörű bünt hagytam rátok, / a lázadást, mely több mint Dózsa György; / mit bánom, ha több az áruló, / de lázadót is teremjen e föld!” (*Gyönyörű bünt*)

A toposzok vizsgálata azt mutatja, hogy verssoraiból sőt még a romantika – különösen a *csillag* mint metafora jelenléte számottevő („kit jeltelen csillag is fényesre ragyoghat” – *Májusi karácsonyban*; „csillag áll fölöttem – *Amíg a bölcsek ideérnek*; „csillag hajlik az utadba” – *Tamási Áron sírjánál*, stb. – ám a több kézjeggyel írott versek és a mesterek száma óhatatlanul nő. Petőfi, Ady, József Attila mellett – a *Három kézjeggyel* gondolkodásmódokat jól összeragasztó montázs-vers – az orfikus hang halhatatlanja, Weöres Sándor (a Csöngé révén szülőföld-rokon) is föltűnik (*Szerelem holdja*), és a kemény versbeszédű Nagy Lászlótól a népdal szürrealitását vibráló harlekin-arccal keverő Kormos Istvánig mindazok a kortársak, akik szárnyuk alá vették a költő-tanoncot.

A *Töredék* bölcselme – „s ha halunk is; zuhanjunk csúcsra!” – már akkor sem volt hiábavaló, hiszen a költészeti tájékozottság Nagy Gáspárt olyan partok közelébe is elvezette, amelyek később hathatósan alakították verstechnikáját. Hajókázás közben nem csupán a „fénylő folyó”, a zuhanásában őt megtartó Pilinszky (a nyolcvanas évek derekán írott vers szerint *János P.*) jelenlétét nyugtázta, hanem az abszolút költő Jékely Zoltán női mellekből emelt Himalájáját és a világot halandzsaversként megszólaltató londoni Határ Győző vásári kikiáltó maszk mögé búvó filozófiáját is.

Ez volt fejlődésének, költői nagykorúsodásának iránya? Minden bizonnyal. És gondolati mélyülése is ezeken a *dsidai* állomásokon (*Nagycsütörtök*) sokat állingáló szenvedés-vonatok – hit- és érzelmfaktorok – valósággal való ütköztetése révén ment végbe. Az *Elérhetetlen föld* költőitől vett mintát – itt is Nagy László a közvetítő –, a *zúgóan éber* „társadalmiasságot” sosem feledvén, mégis a többértelműségével izgalmas „hiányvers” terepnumán landolt. Ennek tipikus példája a bolygó Petőfit?, a föld alá kényszerített és onnan mindig fölbukkanó szabadságot?, a Krisztusként bennünk élő mártírokat?, az elveszejtett és megtalált hitet?, 1848 és 1956 igazságát? szimbolizáló *Valahol örökké*.

Az *Anyámmal hófehérülök* című korai költeménytől a *Lüktetés a hullaházbanon*, a *Forduló éven*, a *Csak nézem Olga Korbutot...*-on és a *Karácsonyji ár(v)uláson* keresztül a *Symphonia Ungarorumig* és a *Hullámzó vi-*

zeken keresztül számtalan olyan költeményt jelölhetek meg, amelyben lírája csúcsra – vagy csúcs közelbe – ért, de egyikben sincs meg olyan töményen az az esztétikumot a várakozás apropóján növelő sejtelmesség, mint az *Ezredváró, sűrű évek* című kötet kezdő versében, amely alatt a *beszédes* dátum: 1998. március 15. „Valahol mindig eltűnik / valahol mindig megtalálják / valahol mindig temetik / valahol mindig exhumálják // és // örökké nekünk szegeznek / örökké fényes ellenpéllda / örökké rajtunk keresik / örökké mégis bennem él ma!”

A *hely* álmodat valósággal vegyítő s a történeseknek csaknem mitológiai távlatot adó funkciója azonban nemcsak Bérbaltavár–Nagytilaj vonzáskörzetében észlelhető – a már említett élmények mellett a hétéves gyermek a menekülők beszámolóiból itt értesülhetett először 1956 októberének túlerővel vívott harcairól és a „pesti srácok” helytállásáról –, hanem a millenniumi év Tihanyt verssel megkoronázó balatoni lakozás kapcsán is (együtt munkálkodva s egymást inspirálva a grafikus König Róbert és a lírikus Nagy Gáspár a félsziget történelem-földéző csöndjében alkotta meg linómetszet sorozatát s poémáját, a *Hullámozó vizeken keresztül* című albumot). S ha a szép-próza élménykőrére is kitágítjuk a hely igézetében alakult – pontosabban annak ösztönző hatását kimutató – kutatásainkat, akkor könnyen meghúzható a Szombathely–Nagykanizsa–Budakeszi tengely.

A két dunántúli városra a történelem, vagyis 1968 komor valósága nyomta rá a bélyegét. A szerelemmel kacérkodó fiatalember rövidebb-hosszabb ideig bennük lakozva kapta első drámai élményét, amely az egész ország társadalmát megrendítette. A *Múlik a jövőnk* (1989) című, válogatott verseket tartalmazó kötet vallo-mása (fülszöveg) közelebb visz a költői magára ébredés szívszorító élményéhez. „Későn szült Édesanyám, majdnem behaltunk abba a májusba. Most múlt negyven éve. Időtlenül áramló hosszú idő: nappali és éjjeli óra. Szégyellem is magam, hogy korán halt és kivégzett költők helyett ennyit éltem!”

Pimaszul későn kezdtem a vershez, de kellett a bizonyosság: szólítottak. Talán több hang is egyszerre, s mindig éjféli után, a »nyújts feléje védő kart« után, a »megbűnhődte már e nép« után. Aztán 1968-ban, Szent István király napjának éjszakáján tankoszlop dübörög elő a ködből, lezárják az utakat, elterelik a forgalmat. Eljegyeznek a történelemmel: előre és hátra az időben. Az emlékezés jogát és felelősségét tanítják ott nekem. És azt: hol is élünk. Én nem vonulok be, de elfoglalom Közép-Európa. Le-foglalom a szégyen. Ez volna az egyik fontos hang az éj közepén, amire válaszolhatni kezdek; »felelős álomjátékos lettem«. Még a drága emlékü Kormos István is komolyan veszi ezt a sort, mert így ajánl az olvasók figyelmébe.”

Mindnyájan megszenvedtük, noha „testvéri megsegítésként” vonultak be tankjaink, Csehszlovákia lerohanását. Azt a *gyalázatot*, ami egyidejűleg volt végsősoron nemzet-vesztés, szuverenitásunk (?) szovjet parancsra történt föladása, és kitántorgás a *friss levegővel* reményt nyújtó, változásért kiáltó létből. Nagy Gáspár, a fiatal felnőtt valójában ekkor kezdett eszmélkedni. 1968 tragikus, mert az *elárultatásra* „épített” monumentuma számára olyan lecke volt – jegyezzük meg, eme döbbenet hatására kezdte feszegetni alig két év múlva a Nagy Imre mártírúma köré rakódott *süket* csönd falait (*Aki állítólag*) –, amely önkéntelenül adta az ellenállás metaforikus vagy rejtvényeszerű módozatait.

Milan Kunderát, akinek *Tréfa* című regényét ukmuk-fukk! betiltották – egy rövid ideig a magyar kiadás kapható volt –, avval öleli magához, hogy novellájának lámpásává avatja (*augusztusban, Ludvík Jahn nyomában*). A cseh író alakjai, főképp a Ludvík Jahn nevezetű „főhős”, no meg Pavel Zemának és a hájasodó Helena, ott lebegnek valahol Szombathely légtérében, és a betanult „pofázmányokat” úri módra viselő kisvárosi ripacsok – az egyszerű válogatott labdarúgó, a Plébikémnek becézett nyurga táncdalénekes (amúgy segédmunkás) s nem utolsósorban a Nagyker. Vállalat 3. számú triciklijén habselyem árukat és cseh melegítőket szállító kifizető, az író alteregója – avval tüntetnek, hogy a *forró nyár* kavargásában szinte szó szerint fölmondják a *gyanus* regényt. Az Adamo bűvkörében élő, a KI MIT TUD területi döntőjére készülő énekes, mielőtt hahotázva befordult volna a Fő tér irányába, például a mű 13. oldaláról idézett: „A megvetett értékeknek és a leplezett illúzióknak ugyanis egyformán sovány a teste, hasonlítanak egymáshoz, és semmi sem könnyebb, mint összetéveszteni őket”.

A helyi szín, a *valóságos* álom tehát azzal még inkább *fogható* volt, hogy egy vasi és zalai Kakuk Marci ült föl a mese hintájára. A (*legény-részlet*) című kisregény (1991–1993) – amely később egy kissé kibővítve az imádott várost homlokán is megidézi – *Kanizsa-vár (vissza)* – szerelemben fogant lázképe (áttétellel) az élmény fedezetű életmű sarkpontjaira ugyancsak rávilágít. Miként az interjúban megszólított közli: „Mit akartam az írással? Semmi mást, mint megtalálni ifjúságom azon mozgatórugóit, amelyek később versírásra készítettek”.

Nagy Gáspár artisztikus közép-európai abszurdja – a Sétatér felől istenek: a Nevető Laci igézetében toborzott „nakonxipáni” figurák hahotája hallik – nem olyan kesernyés, mint a jól ismert klasszikusoké. „Filozófiailag” nincs annyira átgondolva, és némelykor keserűsége ellenére is megbocsátóbb. Az élmény – történetek miriádja – önmagát sodorja, és ha a spirál nem is tekeredik az

elbeszélő nyakára, a napsütötte tisztásra a *valós élet* dokumentum hitelességű árnyai vetülnek. Vagyis a „csókolja augusztusi zöld szemed, Klári” hangulatos, önfeléd duruzsolását a Népszabadság 1968. augusztus 26-i számának cikke (*Csehszlovákiába küldött munkatársaink jelentik*) – a szerzők közül egyik még ma is a régi tányért nyaldossa – csaknem kioltja. (Az északi szomszédunktól helikopteren érkezett koporsókról – amelyekről az újságok természetesen nem írtak – a szeretett lány elbeszéléséből értesülhettünk.)

A (*legény-részlet*), bármily paradicsomi idillt megidézve lobog is benne a szerelem, az ítélkezés regénye. Vele ellentétben egy korábbi sugallatos novella, a *ZöldErvin – Tübingenből* (1982) viszont ahhoz a szürrealitásában tündöklő, a budakeszi éra (vagy a kisváros felé tartó autóbusz-út) történéseit mítoszi ködben fölidéző *mese-prózához* tartozik – Nagy Gáspár egyik atyai barátja-mestere, Jékely Zoltán szintén ezt a műfajt művelte –, amelyben az álom-alakok saját maszkjuk mögött egy másikat is viselnek. S ebben a kettős rétegű „reneszánsz” tükörben nemcsak képzeletük bohócfigurái (néhánykor bevallott másik *énjeik*) látszanak, hanem a fűben-fában-nőben rejtekező világ megannyi talánya is.

Történelmi háttér avagy „mikor föltámadnak halottaiból”

2000-ben mondotta Bécsben egy 1956-os ünnepi megemlékezésen: „Ha a forradalom ügyében és a szabadság dolgában felelésre szólítanak, leginkább csak verseket hozhatok föl mentségemre, avagy tarthatok magam előtt pajzsként, kardként. S nem is védekezésül, nem is támadólag: mert szívem és lelkem diktálta verses »bűneimet«, melyekkel a 44 évvel ezelőtti fényes napokhoz s aztán még inkább a leveretés gyásznapijához, a Haynaut messze lepipáló kádári kivégzések számának döbbenetéhez, majd a túl hosszú amnéziára ítélt nemzet lelkiismeretéhez szóltam. Magyarországon, a létező szocializmusban. Ott ahol a börtönajtók kinyílása után zseniálisan kiirtatott a szabadságvirtus, s mintegy gerincbe és agyba oltva a csak túlélés alacsonyrendű ösztönét megsegítették a Nietzsche-től eredeztethető magvas bölceleti széljegyzettel, miszerint: *a felejtésre való hajlam a cselekvés egyetlen lehetséges módja.*”

Nagy Gáspár nem akart – és szerencsére nem is tudott – felejtteni. Nem azért eme *keményisége* (főntebb említettem már megbocsátásra való hajlamát), mert valaminő *forradalmi* alapállás segítette ítélkezését. Eredője sokkal inkább igazságkereső hajlamában leledzik; *Bibliához* való vonzalma nem engedhette meg, hogy a hazugság mint

bűn társadalmi méreteiben eluralkodjék. Költeménye bizonyos körök szerint avított, hiszen a kínzó önfeltáráson, a személyes jegyeket hordozó „szabadságfutamon” kívül a magyar történelem s az ígészetében épülő sorsközösség – a haza, a nemzet – megannyi jegyét magán viseli.

S ebből a szempontból lírájában – fokozatosan mélyülő versbeszédével szemben – talán nincs is fejlődés. Kezdetből fogva turbóztatta versét, bár az ének végül keserédes lett, a történelem motorja, hogy személyes öröme és fájdalma kívül költészetében a már Balassi által megpendített, de Illyestől sem idegen hang azt a közeget – a közösséget (beleértve a talpasokat) – is megérintse, ahonnan a dalnok vétetett. Hát persze hogy fontos költészetének változása-fejlődése – az 1982-es verseskötet, „a *Földi pörök* egyik újdonsága éppen az, hogy a lírikus gazdagon használja a legmodernebb költészet eszközeit a szómetsző enjambement-től a vizuális hatásokig, a szójátékoktól az azonos szerkezetek halmozásáig, a szabálytalan szótagolástól a szokatlan szóösszetételig, szókapcsolásig, a gyakori groteszk esztétikai minőségig” (Görömbei András) –, ám nem hagyható figyelmen kívül az a *stabilitás* sem, amely a történelem „koloncait” is lényegesnek érző verseit jellemzi. Jelenlétük kettős erővel bír: egyrészt megalapozzák a nyílt hangú – fókuszukba az 1956-os magyar forradalmat vevő – megszólalásokat, másrészt (vagyis a későbbiekben) növelik annak történelmi hitelét.

Ez a sor a „prae korszakból” való *Petőfi elsielt a segesvári piacról* (1971) című költeménnyel kezdődik, és a Kiss Iván ’56-os fotórajzaira írott nagy poémával, a *Fénylő arcok és tükörképekkel* (2006) zárul. De a kettő között olyan – kiváltképp erkölcsében elévülhetetlen – remek darabok vannak, mint a Szokolay Sándort oratórium megírására ihlető *Symphonia Ungarorum* (1999–2000?) – Eöszte László zenei elemzése a nagy hatású költemény rétegeire ugyancsak rávilágít: „A páratlan tételek népünk hányattatásairól szólnak, a párosak pedig a hitről, mely a megmaradás reményét nyújtja” –, vagy a már szintén említett *Hullámzó vizeken keresztül* című, tizenkét részből álló poéma. Ám jó, ha a kisebb terjedelmű, viszont mondanivalójában fölöttébb értékes versekről sem feledkezünk meg, amelyeknek – a *Társzekerembe fogass!*-tól az *Októberi stációk – keserű töredékekig* – se szeri, se száma.

De Nagy Gáspár költészete – kitágítva a szót, életműve – nem csupán a történelem által ajzott, hiszen „az bolond világ sípjára” szerzett verse, a Balassi-maszkos *Májusi víg-szomorú nóta* mellett például ott van *Feleséghez* írott, humorosságában is bűnvalló költeménye ugyancsak. Meg mindazon, a családi kötelék – központban a gyermek – fontosságáról regélő sorok (*Áron*

mondja – 1986) és szemérmességük ellenére a *lopott szerelmet* szintén lírahívóvá avató versek, amelyek a személyiség fölzsabadításában nem kis szerepet játszottak. S a szív jóságával ezer irányba küldött „végvári énekei” arról tanúskodnak – Illyés Gyulától kezdve, Sütő Andrásan át Latinovits Zoltánig és kortárs „fiataljainkig” húzódik a verssel megszólítottak-megtisztelték sora –, hogy az értékörző háló fonása jegyében aktivizálódott gazdag szellemét sosem volt rest működtetni.

Oskolájában – vegyük csak a *Földi pörök* „tan-verseit” (tantárgyak a fekete indexből: *Nyelv-tan, Hit-tan. Föld-tan*, stb.) – minden túlmutat önmagán, s evvel a csavaros, modern létszemlélettel el tudja érni, hogy költeményében a geológián kívüli, inkább a történelem viharai felé nyitott „természet-rajz” is megjelenjék. Aki nem érzi a *Föld-tan* Trianonból eredeztetett fájalmát, annak hiábavaló a képes beszéd szemnyitogató korszerűségéről beszélni. „Úgy kikalapálták, edzették, / hogy úgyszólván szinte sík lett; / bemérték, átszabták, eladták: / nem maradt rajta hű hegy, / csak heg maradt, mélyedés / ágyában szunnyadó herma – / érte szót, hangot emelni, / költővitéztek, ki mer ma?”

Ez idő tájt kezdi – kortársait fricskázva? – *kikalapálni* modern, a cirkusz porondján is megálló versmutatványait – *Az ún. nyelvkritikus költészet manifesztumának rekonstruálása eredeti dánból és honi sajtó(ból)* –, hogy lássék, mi mindent tud megszólaltatni és hányféle hangon tud játszani „ódsi” hangszerén. (Alighanem ennek bizonyítására íródott a Domonkos István-i, új symposionos *Kormányeltörésbent* megidéző *Infinítívusok lányom olvasókönyvéből* című parafrázisa is.) Ám a *Földi pörök* – az életmű egyik legfontosabb kötetének – nyitóverse *komoly* dolgokról beszél. A *Mai zsoldár-kivonat* szakadozottságában is kinyilvánítja az *éhes* költő jogát. Mire is? A válasz lefegyverző: „Amíg van – lapátolni / kell a szabadságból / s gyönyörrel eltévedni / a súlya alatt.”

Nagy Gáspár eme *súlyok* alatt edződött. A „hallgatás aranyrögeivel” és az „árulás színezüstjeivel” szemben mindig az „élére állított verset” írta. Nem csupán a Kádárt büneivel szembesítő verse, az *Öröknyár: elmúltam 9 éves* rendítette meg – Nagy Imre mártírsorsa előtt fejét hajtva – a kommunistának mondott, zilált és egyre ziláltabbá váló „közállapotokat”, hanem a szegedi Tiszatáj vesszőfutását okozó *Két nyárfa a Hódoltságban (föltejt janicsárnapló 1556/57-ből)*, a *Benézünk a Múltidőbe... ősszel* – „szabadság kopogtat az ajtón és szaval nekem” – és *A Fiu naplójából* késként a „rendbe” hasító nyílt szókimondása is. Ellentétben a szokásvilág diktálta homállal, a metaforán alapuló képes beszéd szerencsére nem elrejtette, sokkal inkább kiemelte a *lázításra* – mi más lett volna a költő célja? – alkalmas

szavakat. Ma már hihetetlennek tetszik, hogy az *éber* cenzúra még 1987-ben is örködött a „nádtetős – ezért hamar gyűlékonyra váló – szocializmus” fölött, hiszen a *Kibiztosított beszéd* nekem dedikált példányába a költő az üresen maradt 36. oldalra az alábbiakat jegyezte be. „Ez itt egy vers helye (Tiszatáj 1986/6): *A fiú naplójából* (kérem beragasztani v. bemásolni!)”

Filológiai érdekesség? Sokkal inkább egy humorral viselt helyzet – lesz ez még másként is! – ajándékként való továbbadása. Papírjaim között kutakodva kenyeres pajtásomnak még számtalan „írásos diák-csínyjét” tudnám meglelni. De soha többé azt az élénk – mert élő és sugárzó – arcot, amellyel ezeket a papirosokat baráti anizsz gyanánt „útra bocsátotta”. Azzal, hogy játszani tudott – hogyan tudott volna, hiszen a vagabund Kormos István és a depressziója ellenére is a női konty alatt szívesen babráló Jékely Zoltán iskolájába járt –, drámai harca is – paradox – komolyabbá vált. Mert csak ezzel a lélekfrissítő-léleknyugtató gesztussal volt elviselhető az 1956-os versei következményeként rá szabott büntetés.

A magyar forradalmat éltető – azok időbeli fölfejlődését is reprezentáló – verseinek szép arzenálja a *...nem szabad feledNI...!* (versek – 1956 láthatatlan emlékművének talapzatára) című kötet (2002). Összes örömeivel és keservével. Költője szinte szánakozva saját „gyengeségén”, ugyanakkor ráirányítva a figyelmet 1984 gyötrelmére (verskorbácsolás és kiátkoztatás!), szinte ima-pózban mondja: „Istenem! – valamit mégis jól tehettem, / ha most hétfelől jó ellenem az Ellen, / valamit úgy, ahogyan kellett, / és bocsátsatok is meg: csak ennyi tellett!” (*Anno Domini MCMLXXXIV*) Hogy ez a tevés *mennyi*, arra rögvest válaszolhatok: rengeteg.

S a versek, az itt szereplők és a később e jegyben írottak különössége, hogy Nagy Gáspár nemcsak a jó nevű, a történésekben fő szerepet játszó mártírokra vet fényt, hanem az akasztófa elől megmenekült megannyi angyalra is. A fölrobbant szívű szavalót, előadóművész-barátot, Kasánszky Zsombort (akinek börtönből való kiszabadulásáért Illyés Gyula sokat tett) éppúgy az emlékezet halhatatlanjai közé vonja (*Halála kellett, halála jel volt*), mint mise szerkezetű poemájának, az *Október végi tiszta lángoknak* jelölt és jelöletlen – mert csak a *nép* hatalmas! – szereplőit. *Súgósa*: „csak a holtak igazára hallgass!” – erkölcsi nóvum, melynek jegyében, hiszen így épülhet csak *tiszta* ház, kell és szükséges is cselekednünk. A *Fénylő arcok és tükörképek* kamerája szintén a forradalomban megvalósult csoda fölött köröz, hogy a végzetlen, nem halál-, ám életmenet megfejthetetlen titkát visszhangozza: „lám a lélek és lelkesültség / mily káprázatos ikerpár / együtt: őszinte Isten-oltár!”

A temetetlen holtakért és a jeltelen sírban várakozó vértanúkért mondott fohász (*Ők már kivárlják...*) a „süket és béna” Világot ösztönzi gyávaságát földandó cselekedetre. Hiszen az önmagukkal szembenézni képtelen *hatalmasokat* sürgeti csak igazán az idő. Amíg ez a társadalmi méretű megvilágosodás eljön – ám vajon eljön-e? –, addig a névtelen sírok csontjai vakítsanak! „de Ők már kivárlják / ott a föld alatt / kivárlja ott velük / homok agyag – és / csöndben kivárlják fényük / a deszkaprés alól / mikor föltámadnak / *halottaiból*”.

Abból a jászolból

A *szaltószabadság* gyönyörűségét szinte kéjjel érző költő összetett egyéniség volt. És világra nyitottan szomjas a kultúra mindenik válfajára. Ha nyakába vette az utakat – Kalocsától San Franciscóig és Rómáig, az eldugott legkisebb falutól a fényes metropolisokig –, a találkozásokat, élményeket, a kiruccanásokat és a bűnbánó „vasárnapokat” vette a nyakába. Számára nem létezett kis út és nagy út, s minthogy az indító skólát ringató Mártonhegy ösvényeit éppúgy az Isten kövezte ki – akárcsak *harmattal* –, mint a történelmet bújtató erdélyi horhosokat, lábát sosem égette a talaj. Ebben a kíváncsiságát kiélő *gyaloglásban* – bár Nagy Gáspár a sportot is szerette (nézte és művelte is) – sosem a test, hanem a szellem izmosodott. Mert bakancsára ragadt őszi avarként a *betű*, s ezt az aranyánál értékesebb kincset hozta haza mindenhonnan.

Olvasott, olvasott és olvasott. Csaknem negyven évet számláló barátságunk alatt – pedig ezer írótköltőt ismertem-ismerek – nála betűre éhesebb emberrel nemigen találkoztam. És számára a fölhabszolt *kincs* sosem társaságban fölvillantható sziporka volt, jóllehet mosolyos lényét a komolykodó arc ellenére megannyi ötlet jellemezte, hanem mélyen megélt tudás, vérévé vált – nyelvkiruccanásait mindenben segítő – gondolat. A „gondolatrendőrség” ellen – ebben utálatunk megegyezett – azzal harcolt, hogy az *ellen* csavaros észjárását jobban ismerte, mint ő a sajátját. Ezért is tudott, nyitottsága segítette, idegen világokat és az övétől eltérő gondolkodásmódokat befogadni. Költészetének karakteréből és költői világlátásából azonnal kiviláglik, hogy mely irányzat állt szívéhez legközelebb, ám értékelni tudta, sőt magába örökíteni – olvasáskultúrája maga nemében ezért volt zseniális – a vele (természetesen nem erkölcsileg!) szögesen szembenálló műveket is. A jugoszláviai Új Symposion és a párizsi Magyar Műhely – egymástól eltérő, de a radikalizmusban közös – avantgárdja éppúgy izgatta, mint a szívéhez leg-

közelebb álló csapat (a Hitel) alkotóinak a munkássága. (Talán csak az Isten a megmondhatója, hogy ebből az érzékenyen fölgűjtött, ám a legnagyobb alázattal forgatott tudásból utolsó munkahelye, a Magyar Katolikus Rádió mennyit kamatozott.)

Szavakat hasított ki a *rengetegből*, miként összegűjtött esszéinek (2004) címe mondja, és ebből az illúzióknak sok, de bizonyosságnak kevés „országépítő” téglából húzott föl védőbástyát magának. Tüntetésként is fölfogható volt ez a gesztus – már ami az *In memoriam Szécsi Margit*bal olvasható protestálást illeti: „Tüntetek a halál ellen” –, de a halál elől nem jelentett menedéket. Nagy Gáspár mégis ebben az *illékony* szóban – a betűk regimentjében – hitt egész életében. „Kor és lélek”, kiált föl Berzsenyi ünnepén, *Katona József szobra előtt* pedig – emlékezvén a Pannónia halmán épült iskola tanárjának, Sulyok Efrémnek pálcasuhogtatására – a jól agyába vésett memoritert visszhangozza: „Ő cifra és márványos házakat / épített; és mi – csaknem megfagyunk / Kunyhónk sövény falai közt...”

Ha a *tiborci* panasz – vessük közbe: bizonyos szempontból nemzetépítő szózat – olyan égisz alá (a Nagy Gáspár-i illúzió szerint legalábbis az), amely alá művelődésünk és kultúránk összes nagyja begűjthető, akkor itt a helye mindazon, a nyelv dolgában sokat tevő „szabadságharcosoknak”, akiknek életműve *oltár* egy nép valamikori üdvözüléséhez, föltámadásához. A menetet – Berzsenyit már említettük – Kölcsey, Petőfi, „az írás és a hallgatás határvonalán élő” Arany János vezeti, de az „emberi létezés leszorítottság- és felemelkedés élményét” töményen költészeté avató Sinka István („*Üresen peng az idő*”) éppúgy tagja, mint a „vers és valóság” keresztjén az értelem és az érzelem együttesét megszenvedő Szabó Lőrinc („*Igaz vagyok, mindig félelmesebb...*”) vagy a „legmesszebbre látó magyar”, Illyés Gyula (*Húsz éve már...*).

S minthogy Nagy Gáspár is érzi a kézfogások nemzedékről nemzedékre bátorságot és erőt adó „csillagláncolatát”, egy olyan sort is maga elé képzelhet, amelyben Kölcsey–Petőfi–Illyés–Kormos költői megszólalásuk révén *testvérek* (*Költészeti bolyongások; nem véletlen konstellációk*). És nem azok a különböző arcú, ám a minőség révén nagyon is összetartozó *ikrek*: Jékely Zoltán (*Aki Szent György napján született*) és Határ Győző (*Kárpás-asztrológus óarany talárban*), Pilinszky János (*Fénylő folyó a szürkületben*) és Nagy László („... *Majd kitűz az ország...*”; *Emlékek múltból, jövőből*), Csoóri Sándor (*Hát vannak költők?*; „*A jövő szökevénye*”) és Sütő András (*Araratlanul*), Kányádi Sándor (*Levél Kányádi Sándornak*) és Sánta Ferenc (*Három bekezdés /a 75 éves?/ Sánta Ferencről*)? És

akkor még nem említettem Kalász Márton érdes világozottságát, Farkas Árpád Kárpát-kanyarból küldött hójelentéseit, Ágh István ballonkabátok öszében való második születését, Vasadi Péter igazi lelki és filozófiai koncentrátumait, és – hogy a társművészetek alkotói közül is kiemeljek valakit – a fotóművész Olasz Ferenc meditációs könyvének kép és szöveg szent szövetségét mutató ünnepeit.

A Nagy Gáspár-esszé – tanulmány, előadás, kiállítás-megnyitó, recenzió – nem száraz elemzések gyűjtőhelye, sokkal inkább átszellemült (a megidézett életművével azonosuló), a lírai értékektől sem idegenkedő *írói* munka. A jól használt, némelykor az egyes részek közt frappáns összefüggéseket is föltáró műveltséganyag szerencsésen ötvöződik a személyes találkozásból nyert élményekkel, a példaértékű tárgyszerűség meg a poétikával. A szavak érvényességét sosem a kívülálló *hűvössége* szavatolja, hanem az a rendszerező, a gyémánt logikát következetesen alkalmazó „belátóképesség”, amely „az Ómagyar Mária-siralomtól a kortársi költészet minden érvényes szívdobbanásáig – szülessen bárhol is a magyar vers, Pozsonyban, Újvidéken, Kolozsváron, Párizsban, Londonban, Torontóban vagy éppen Budapesten” – egyazon értékűnek tudja mindenik teremtést. S a *Költészet Napján* kinyilvánított összefüggés-rendszer – valójában tisztelgés a *Nem én kiáltok* költője előtt – pedig nem más, mint Nagy Gáspár, a lírikus credója: „a versek (a főntebbi kilátóhelyek szüleményei – Sz. L.) azt mutatják, hogy éppen az örök hiányból és árvaságból építkező József Attila a legfényesebb kapocs a múlt és jelen között; egyetemesiségével ő hat leginkább a világ bármely pontján magyarul szólaló poétákra”.

És József Attila Isten-élménye – melyben a tüzes átszellemültsége mellett is *komor* istenkeresés perlő lemondással párosul (a költő valójában magának és az emberiségnek? új Istent akart teremteni) – hatott-e a *Koronatűz* poétájára? Ha igen, csak távolról, nagy áttételekkel. József Attila egzisztencializmussal is kacérkodó filozófiája a Fennvaló helyébe mindig és mindenkor – fázhatott, éhezhetett, szenvedhetett – a diadalmas *ént* ültette, míg Nagy Gáspár keresztényi alázattal, örülvén hogy Isten gyermeke, kérezkodott be a betlehemi istállóba. *Néздеgélésében* van valami szakrális izgalom. Amit lát, nem a szem látja, hanem a csodaváró lélek. „A születésnél nincs nagyobb csoda! S következőképpen minden születés új esély arra, hogy a nagyon várt *Gyermek* által változzék, jobbuljon a Világ. Ennek a csodának kétezer esztendeje hírelői: karácsonyi pásztorai, angyalai, sőt nagyon is világius énekmondói támadnak. Nemcsak a jászol és az ese-

mény közeléből, de a teremtett Világ minden szögletéből. Mert a betlehemi csillag és jászol átragyog szárazföldeken és tengereken. Mindig idelátszik...” (*Amíg fölragyog a jászol*).

Egészen korai megvalósulásai is vannak ennek a témának – „katapultos számárháton / röptsd szavad ki a kertből // ezért a mákszemnyi kincsért / lopd el szíved Názáretből!” (*Lopd el!*) – és születtek belőle versek a halál kapujában is – „két kezemen számolom halottaimat, / miközben engem is meglegyint már, / beértünk volna, és itt az aratás? / kórházi ágyamon kérdelek, Uram, / miért nem én, mondd, mire vársz?” (*Tanulom már...* – 2006. júl. 2.), illetve egy, az íróasztalán talált töredék: „Szerethetett engem az Isten / mert teremtményének / engem is elfogadott; / sárból-agyagból apám s anyám álmaiból” – hiszen az az évtizedekig, születéstől a halálig tartó bizonyosság, hogy a teremtmények Istentől kapták arcukat, és semmi nincs az Ő hatalma nélkül, a költőt egész életén végigkíséri.

„Mi az, amibe én fogódom? Azt hiszem, nekem van egy olyan erkölcsi mércém, amely a vallásból, az Istenhitből táplálkozik. Ez az, amiben én nem csalatkoztam. Sok mindenben csalatkoztam, emberekben, rendszerben, sok árulást láttam, de e »területen«, úgy érzem, szilárd vagyok” – mondta 1990-ben egy Kolczonay Katalin által készített interjúbán. S a *Hit-tan* eme csalódásokat – Nagy Gáspárnál az igazság is Isten arcú – a társadalom (a történelem) terepére viszi, vagyis a „belső jelrendszerrel” megvilágítva még kiáltóbbá válnak a dolgok. „Kérdezem én: ha a fogságba vetett gondokat / az Isten se veszi észre, akkor az égi körök / hintáló mérlegein majd mennyit nyomnak a / földi pörök s mennyit a hallgatás aranyrögei / az árulás színezüstjeivel tetézve?”

Neve szerinti felhőtlen boldogsággal többször is átéli a *háromkirályok* ajándok-sorsát – hogy tömjént, mirhát vitt-e a Megszületettnek vagy betapasztott szájjal a hallgatás csöndjét, nem tudhatni –, de azt tudván tudja, hogy nincsen költemény, tetszelegjen már-már megvalósíthatatlan szinten, kalitkazarja legyen akár a tökély, amely fölréhetne Hozzá. Mert „Isten hatalmas verse / a teremtett Világ” (*Isten költeménye*). És mégis, addig kell menni – a földi út egyszer csak átcsapott az égi mezőkre –, *Amíg* (ahogyan a karácsonyi versek gyűjteményének címe mondja) *fölragyog a jászol*.

Bizakodást mi adhat? A remény. (Amely *Jegyzvén szalmaszállal*, vagyis kultikus módon mondatik ki.) Ez Nagy Gáspár, a most már az angyalok közt is tisztának maradt lélek egyetemes üzenete: „de a remény sohasem meghaló, / ha minden utolsó szalmaszál / ABBÓL A JÁSZOLBÓL VALÓ!”

NAGY GÁBOR

Őszi roncsderbi a Nagy Szavak körútján*Utassy Józsefnek; hommage à Nagy Gáspár***autóúton**

robognak a nagy eszme fuvarozók
 adósságállomány-javítás kipörgésgátlóval
 államháztartás fékrésegítővel
 a száguldás útjába bóklászó
 magyar szürke meg fizeti ridegtartásdíját
 s előbb-utóbb belehal a versenyelőnybe

sínen

krampácsolt jövő
 zakatolás zihálás
 vakvágány-felújítás meg
 közvélemény-formálás után
 taps-kisiklás

levegőben

a vakrepülés-irányító központ
 a helyzet magaslatán
 bár inog a torony
 a végtelenségig ismételtető a mikrofonpróba
 előbb-utóbb mind az agyroncstelepre
 kerülnek az utasok
 (újabb alanyok kerestetnek a kísérlethez)
 csekély vigasz hogy a kellő fokon be nem avatott
 társutasok is ugyanúgy végzik
 (bár erről bölcsen hallgatnak a társutas-tájékoztatón)

vízen

szakad
 az apályügyi vízierőművészek
 és zátonyépítő mesterek
 talpa alatt a part beomlik
 a tőzsdeárfolyam-duzzasztó
 földindulás gátszakadás
 lélekvesztőhely
 ám jönnek a Nagy Gátmetszők:
 busa feje beszorult
 de kint csapkod már
 törvényt kavar farkuszonya
 ördög születik
 fordított angyalcsinálás?!

virtuális térben

igazságbeszédzavaros
 polgári esztétikák
 erkölcsi alapvetésforgó
 békeharcedzett
 pátriárka-páriák páholya
 a nemzetsorsok szabadrab-piacán
 egymás nyakára hágnak
 a petrezselyem- bolondgomba-
 és hazaárulók

appendix: gyalog

helybenzsákbanfutóbolondok
 hallgatják: egy szív trappol
 a szürkületben — — —
 ha a görög harcos félúton
 esik össze holtan
 félmaratont így is teljesít
 de vajon lehet félszívvvel futni
 s pláne visszafelé: Athéntól Marathónig?

„Az én vezérem is a bensőmből vezérel”

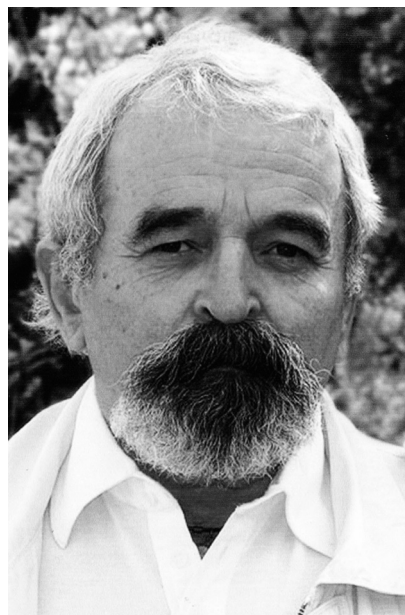
Beszélgetés Király Lászlóval

Király László sokágú lírikusi, prózaírói, műfordítói munkássága szellemi sugárköreiből és művészi gazdagságában egyaránt lebilincselő erővel kapcsolja össze az erdélyiség változatos ihlet- és jelentéstartalmaival az egyetemes magyar irodalmi és modern világkultúris ösztönzések tágasságával, frissítő szemléleti és poétikai eredményeivel. A Kolozsvárt élő költő a hatvanas évek derekán induló második Forrás-nemzedék tagjaként kezdettől egyszerre kötődött a sorsérzékeny közösségiség transzszilván hagyományközegéhez, s a távlatos modernség személyiségfelfzabáló törekvéseihez. Olyan utakat nyitott meg, amelyeken sajátos, különleges dimenziókban érintkezhet, szervesülhet klasszicizáló, elégikus formamivesség és avantgárd vagy anti-lírai, alustilizáló formabontás, szenvedélyes élményi vallomások és áttételező posztmodern szerepjáték, vagy éppen bölcséleti igényesség és ironikus-groteszk regiszterkeverés. S ha irodalom- és stílustörténeti értelemben igen beszédes ez a karakteres sokszínűség, konkrétan, a *Helikon* folyóirat szerkesztői posztjáról is széles (s így nyilván inspiratív) rálátás nyílik társakra és korszakokra, elődökre és utódokra, különféle költészeti irányokra és változásokra.

– Kedves László, neked már szülőföld-élményed is sokrétű. Mert számodra a szülőföld „elsősorban nem térbeli, hanem időképződmény: »végtelen« s »véges« nyúlványokkal” (Cs. Nagy Ibolya), s „az idő dimenziójában feltérképezhető, földrajzi határokat nem ismerő eszmei szülőföld” (Cs. Gyimesi Éva) tradícióból merítesz. A gyakori költözésekkel tarkított sóvidéki, Küküllő és Nyárad menti gyermekkor, a diákélet, a szovátai líceum emlékei eleve változatosak lehetnek – és idillikusra egyáltalán nem egyszerűsíthetők. Mégis, a szellemi-kulturális otthonvilág, a székelyföldi tájhaza, a szülői – tanító édesapától származó – értékörökség összetettsége miféle egységes vagy általános tapasztalatokkal vértezett fel, milyen – az esetlegestől, a konkrétumtól akár mennyire is eloldozódó, az egészhez ugyanakkor elidegeníthetetlenül kötődő – lelkiületre nevelt? Milyennek láttad a székely falut akkor, és milyennek érzed ma most? Jársz-e gyakran Sóváradon?

– Induljunk a kályhától: nem csak „járak” Sóváradon, hanem itt is lakunk a feleségemmel, amikor több időt töltünk távol Kolozsvártól. Most, hogy a falusi világ egyre inkább elnéptelenedik Európának ezen a táján is, mind több külföldi vetődik errefelé, nyaralóházakat keresve megvételre. Sóváradot is felfedezték, érthető módon, hisz országút mellett fekszik a falu, félúton Marosvásárhely és Székelyudvarhely között, Szováta szomszédságában. Annak idején római castrum állt a helyén, itt húzódott a birodalom határa.

A szülőházam ma is ép, szívesen fogad bennünket, a mestergerendáján ez áll szép véséssel: *Egység Békesség Ezer Nyolczszáz Nyolczvan Ötödik Évben Július havában épült Vass Márton, neje Kacsó Krisztina, fajok Vass Dénes*. Ez a Vass Márton volt az ükapám, és a szöveg terjedelméből is sejthető, hogy nem kunyhót épített magának és utódainak. Alig megy el a kapunk előtt olyan

kiránduló, főképpen külföldi, aki le ne fényképezne a valóban mutatós épületet, én pedig tréfásan nyugtatom aggodó szomszédaimat, hogy tulajdonképpen nem a házat fényképezik, hanem *az én szülőházamat*, melyet soha nem fogok idegen kézre juttatni. Annál inkább nem, mert az egész családomból, minden felmenőmet is ideértve, egyedül én születtem ebben a házban, s még az sem lehetetlen, hogy ugyanabban az ágyban, amelyikben most alszom. És ebben a házban állt, helyi szokás szerint, amikor eljött az ideje, minden előttem elhalt családtagom ravatala. Itt sohasem vagyok egyedül, ez az én eredeti otthonom, melyet az egyszerűség kedvéért, vagy hogy jelezhessem milyenségét és jelentőségét, *birodalomnak* vagy *támaszpontnak* mondok. Nem árt, ha van ilyen az embernek. Itt korán megtanulhattam, anélkül, hogy tanítottak volna rá, hogy dolgozni – jól dolgozni és értelmesen – nagy tisztesség és öröm, valamint azt is, hogy becsületesnek lenni nem olcsó mulatság, de alighanem legerősebb fegyverünk. Az őseim mindenike épített és gyarapított „tehetsége” szerint, s magamat sem számítom a lazálók, a herdálók közé. Nyugodtan alszom a házukban, mert a magam választotta

IV. osztályos tanuló

munkát jó szívvel végzem, vállalt kötelezettségeimet nem tekintem nyűgnek. A kívülről rám kényszerített szabályokat azonban igyekszem semmibe venni, még ha árat is kell időnként fizetni érte. Az én vezérem is a bensőmből vezérel – hogy az igazán jelentős költői gondolatot idézzem –, azonfelül még Skorpió is vagyok, akit nem érdemes és nagyrészt esélytelen próbálkozás bármire is kényszeríteni.

A családom sohasem *tanított* semmire, csak igen bölcsen „engedte”, hogy tanuljak tőlük, példát vegyek róluk. Szerencsére volt kiről. Nem lehetek túlzottan elégedetlenségem velem, mert zsenge koromtól megengedték, hogy velük, közöttük dolgozzam. Lényegében minden falusi tevékenységhez értek még ma is – ez az, amit észrevétlenül csempészett útravalóim közé a szülőföld. Hogyne volnék hű hozzá, amikor ez a hátszágom, más szóval az alap, amire építhettem mindent, ami csak az erőmből tellett. Tanulni is lehetett, különösképpen az apámtól, aki református kántortanítóból lett magyar-történelem szakos tanár. Vele úgy lehetett vitatkozni, mint egy valódi hitvitázóval, történelemről, irodalomról, akármiről. Ráadásul Oroszlán volt, s ugyanazon a napon született, amelyiken a nejem, ki szintén és valóban Oroszlán. Ha

hárman vitára adtuk a fejünk, Édesanyám nem győzött könyörögni: – Hagyjátok abba, a Jóisten megfizeti, az egész falu hallja.

K. L. senior – az apám – imádta a sakkcsatákat, és halálba kergette az ellenfeleit, mert sohasem egyezett ki döntetlenben, sohasem adta fel, az utolsó lépésig harcolt. Annak idején nagyon szegényen mezítlábra húzott foltozott bakancsban került papi segítséggel a nagyenyedi Bethlen Kollégiumba, ahol sanyarú küzdelmek közepett, de boldogan és jórészt eminens tanulóként elvégezte a tanítóképzőt. Minden vágya az volt, hogy szülőfalujában szolgálhassa szó szerint imádott népét. S tehetne volna zavartalanul, mert ebben a házban, amelybe végül is „beházasodott”, megbecsülték a tudását, a munkabírást, a tisztességét. Lett levételező, énekkar- és tánccsoport-vezető és szervező, mikor mit tartott legfontosabbnak; nyughatatlan és tevékeny ember volt. Az ilyeneket azonban sem a lusták, sem a tehetégtelenek, sem a buták vagy hozzá-nem-értők nem szeretik, így hát az egyházi iskolák államosítása után a sehonnanból hirtelen előbújt elvtársak rögvést elhelyeztették őt Sóváradról. Az elvtársak nem szerették, ha az emberek túlságosan otthon érzik magukat valahol. A Nyárádméntére kerültünk, afféle száműzetésbe, ámde K. L. seniornak ott is menten „lett” énekkara, tánccsoportja. Jelképesen bár, de ott is otthon voltunk. Gyermekkorom legfogékonyabb éveit teltek ott. 1956-ban tértünk vissza Sóváradra, ám ez csak úgy válhatott valósággá, hogy Vass Dénes nagyapám – évekig tartó *kulák*-ság, teljes kifosztás és a Duna-Fekete-tenger csatornánál töltött kényszermunkás „üdülés” után – végül megadta magát és beállt a kollektív gazdaságba. Azelőtt községi bíró volt, a falu előtt

volt tekintélye, így hát érthető a hatalom fondorlata, mellyel épp vele akarták – elsőként! – aláírni a belépési nyilatkozatot. Vass Dénes azonban azt mondta: – Ha én aláírom, sokan követik a példámat, s ha minden balul üt ki, joggal vernek agyon. Nem írta alá. Ők pedig jöttek s fegyverek árnyékában elvitték V. D. lovait, marháit, szekereit, mindent, s ha már úgyszincs mivel dolgozni, hát elvették a földjeit is. A család tagjai felváltva örködtek, nehogy felkösse magát.

Ennyit az én szülőföldemről, most, itt. A szülőföld azonban változik az idők folyamán: először csak egy házat jelent, udvart, egy utcát, falut, egy tájegységet, országot netalán, s akinek szerencséje van, hazát is. Aszerint, hogy honnan vagy milyen magasból tekintünk le vagy vissza rá. Gyönyörű egyszer s mindenkor, de különösképpen e földi létünk elején, s hogy egyik lengyel költőbarátunkat idézzem: csak később kezd fájni. Néhai főszerkesztőm rosszállón kérdezte meg valamelyik írásom kapcsán: – Mi bajod van neked állandóan ezzel, ami itt van? – Hát nekem *az* a „bajom”, amiről itt néhány szót ejtettem. Ma is.

A „szellemi” szülőföldet pedig kényszerűségből alkotja meg magának az ember, de legalább bánthatatlanná válik, aki ilyen képes teremteni. Az „eszmei” jelzőt nem használnám, az eszméket általában sikerül lejáratni, a szellemet nem. A szellemi szülőföldemen verhetetlen vagyok és szabad, azt nem lehet megcsúfolni és elfoglalni. Egy helyütt így fogalmaztam: itt semmivé válnak a vallatóim. (Akikből akadt jónéhány az idők során.) A hatalom pedig – saját tapasztalatom is ez – attól gorombul be, lesz paranoiás leghamarabb, hogy képtelen ellenőrizni a gondolatot, s nincs módja uralkodni szellemi szülőföldünkön

akkor sem, amikor a fizikait vagy földrajzit már meggyalázta, tönkretette, netalán elvette tőlünk.

Állok a sóváradai ház előtt és azt mondom: vannak, akik meghaltak, akik elmentek, de ennek ellenére mi mind itt vagyunk. És ez a birodalom, amelyről beszéltem.

A szovátai diákevek egyszerűen felejthetetlenek voltak, na bumm, tele szerelemmel, „örök” barátságokkal és valódi romantikával. Iskolánk épületének új szárnyait szó szerint a saját kezünkkel építettük. A líceum egy évvel azelőtt létesült, a tanári kar nagyrészt falusi iskolák tanítóiból, tanárainból verbuválódott. Ők neveltek bennünket, ám oly csekély volt köztünk az életkorbeli különbség, hogy mi is kénytelenek voltunk nevelni őket. „Szüzek” voltunk, iskoláknak még bár egy kicsike, kezdetleges információs – magyarán besúgó – hálózata sem volt, azt is ki kellett építeni, mondhatnám: a szemünk láttára. Akkori feljegyzéseim szerint engem is megpróbáltak beszervezni egy kezdetleges, de indításnak épp megfelelő jelentgetősdibe, ám nem voltam veendő az efféle ajánlatokra – már akkor sem. Az akció adatai azonban a birtokomban maradnak, nem dobom szemébe a füzetecskét. Amikor pedig a ballagásunkra került sor, ösztöntén tisztelt, sőt szeretett osztályfőnökünk így szólt hozzám: – Király, te úgyis folyton írsz, a verseidhez nem értek, de most írd meg egy búcsúztatót az osztály nevében.

Boldogan megírtam, szívemből, rövidke művemem – ez volt az első felkérésre írt munkám, s azóta is

csak hasonló felkérésekre mondtam igent nagyritkán –, ám miután a magas igazgatóság is látni kívánta az eredményt, alkotásom mögött örökre bezárult az iroda ajtaja. Így hát föl sem olvashattam azt. Szerencsémre – mondom utólag –, hiszen csupán a tanárainknak mond-

A költő szülei a sóváradai ház előtt

tam köszönetet pár lírai szóban, de végzetesen elfelejtettem kifejezni forró hálánkat a pártnak, a kormányoknak, a tartományi tanfelügyelőségnek, s ami nem volt olyan nagy hiba: az egész béketábornak. Sebaj, akadt rá vállalkozó, lehet: már ekkor megéreztem valamit.

– *Korán, tízéves körüli iskolás korodban már verseltél, majd kötetet terveztél, sőt regényt és vígposzt írtál; honnan jött az indíttatás, az el-tökéltség, kiket, milyen mestereket szerettél volna követni, és voltak-e bátorítói, segítő tanáraid?*

– Tízéves lehettem, amikor Incze Dénes barátom anyanyúlja szerencsésen megkölykezett, ahogy ezt Nyárádmentén mondták, s a sok nyúlfi látványa életemben először versre ösztökélt. Ekkor támadt első irodalmi vitám is: a tanító néni szerint a kölykezik kifejezés nem való költeménybe, parlagias! Tessék azt írni: ellik. Azóta tudom, mily szigorú az irodalombírálat, s hogy mennyire kell engedni neki. Az *ellik* ige azonban hiányzik az általam legkedveltebb ötezer magyar szó közül.

Családunkban az írott szónak igen nagy volt a becsülete. Dédapámat ha nem is könyves, de olvasó embernek mondhatom. Eszmélésem óta tudom, hogy az írott szó varázslat és rettenthetetlen hatalom, a könyv pedig szentség. Az alkotás, a vers, a mese, a jól kialakított történet, a hadifogoly-legendák bővületben tartottak engem. Király nagyanyám, a gyönyörű kis cinege-asszony, számtalan mesét, verset, mondókát tudott, és boldogan mondta nekünk őket, némelyikre ma is emlékszem. – Gyere, Lacókám –

hívott, s amíg a verset mondta, simogatta a fejem. Ez a két dolog mai napig együvé tartozik, ha jó verset olvasok vagy hallok. (Vagy írok). Édesapám, mint enyedi diák, természetesen verseket is írt, naplót is, élete végéig nem hagyta abba, szerencsémre. Ady-frizurát viselt, a költő hű rajongója volt, s ezt a rajongást én is örököltem. Hamar és boldogan jártam ki a Petőfi–Arany iskolát, megértve, hogy csodálatos, ronthatatlan, nagy igazságokat és magaslatos gondolatokat feltáró világba jutottam, melyből – sejtettem – soha-

(Saszer Géza felvétele, 1964)

sem fogok elkíváncozni. Így lettem szerelmese a történelmünknek, s feltétlen tisztelője valódi nagyjainknak. Ady pedig egyszerűen – mondhatnám: természetesen – megpecsételte a sorsomat. Összes költeményeinek piros fedelű kiadása máig óvott kincseim közé tartozik. Ady bővölte belém, hogy nem kötelező kicsinek lenni. Szándékban pedig egyenesen életveszélyes. Aki arra ösztökél bennünket, hogy tanuljunk meg kicsik lenni, csak annyit bizonygat, hogy ő maga kicsi, képtelen a nagyság, a magasztosság közelébe férközni. Fél. Sejttem: Ady költészete akkor is döntő hatással lett volna rám, ha sohasem írok verset.

Mestereim, segítő tanáraink nem voltak, nem is lehettek. Szóvatán akkoriban ketten írtunk verset tudtommal: egy egészségügyi középáder, ki az orvosi rendelő faliújságján szokta közzétenni műveit – és alulírott. Ő volt az első sikeres költő, akivel találkoztam. Egy ízben azt is bevallotta nekem bizalmasan: ő már tudja, mi a *szimbólem*. Ez is lett a csúfneve. A tanárainkról gyanítom: tudni sem óhajtották, hogy valamelyik diákjuk effélével foglalkozik. Utólag értem őket. Bármelyik ablakon is néztek ki szűkös életükből: vagy ötvenhat felhőit, vagy ötvenhat csillagait látták. Tanácsos volt hallgatni.

– *Kolozsvári egyetemistaként közölted első verseidet az Ifjúmunkásban és az Utunkban, meghatározó egyénisége lettél a legendás Gaál Gábor irodalmi körnek. A Forrás-generáció második hullámát képviseltétek, s ahogy a Marad a láz?, Gálfalvi György nevezetes interjúkötetének tanúsága szerint később, a hetvenes évek végén is vallottad, eszményeiteket soha nem árultátok el: „Bármennyire is fellengzősen hangzik: vagy tudatosan, vagy tudat alatt, de teljes természetességgel egy kötöttségektől és előítéletektől mentes irodalmi közélet megteremtéséhez akartunk hozzájárulni”. Röstellnivaló nélküli bátor szókimondásokat „szabadcsapatként”, majd „magányos portyázóként” is szült elég galibát az irodalompolitikai játéktérben; kik támadtak és kik álltak akkoriban mellétek az idősebbek közül? És milyen veszélyeket jelentett a kompromittálhatatlan költői szó?*

– Amikor első ízben láttam meg kinyomtatva a nevemet a saját versem fölött, ájulás környékezett. Egy-két órányi ideig kétségtelenül a kolozsvári Fötér fölött lebegtem az áprilisi reggelen, s ez a pénteki nap minden kétséget kizáróan megváltoztatta további életemet. Apropó péntek. Péntek esténként tartottuk

az általad legendásnak nevezett Gaál Gábor-kör összejövetelét. Mivel először az Utunkban jelentkeztem, majd később e lapnak lettem a szerkesztője és legtöbbet közlő szerzője – így a legtöbb írásom pénteki napon jelent meg. A születésem napja is péntek, s ezen a napon ismertem meg Katona Éva színművésznőt, épp a G.G.-körben, s miután ő lett a feleségem, volt olyan előzékeny, hogy elsőszülött gyermekünket is pénteken hozta világra, holott már két nappal előbb bevitték őt a szülészetre.

Hogy ki volt – vagy volt-e valaki – meghatározó egyénisége a G. G. Körnek, arról nekem aligha lehet mondanivalóm. Tény, hogy a második Forrás-nemzedéknek – később – elnevezett „banda” színrelépésével a köri résztvevők száma gyorsan és látványosan megsokszorozódott. Nem volt ritka a 40–50-es létszám, de volt olyan est is, melyen 80-an jelentek meg, s már nemcsak írással próbálkozó egyetemi hallgatók jöttek össze hetente, de nyomdászok, tanárok, középiskolás tanulók, munkások érezték úgy, hogy érdemes megjelenni fészületlen és szókimondó vitáinkon. Demokrácia volt a körben, s ez nyilvánvalóan gyanút keltett a hivatásos gyanakvó szervek soraiban. Nem volt nehéz dolguk, mert semmi sem titokban történt, ám jól jött nekik, hogy akadt olyan, abszolút hatalomnak számító magyar író, akivel bátran szembeálltunk valamelyik körüli ülésen, s akinek a környezetéből aztán útra is kelt a szükséges feljelentés ellenünk. Minket nem románok jelentettek fel. S amit te galibának nevezel, az annyit jelentett, hogy házkutatások következtek, elhurcolások, hetekig tartó vattatások a szekuritátén, meg ehhez hasonlók. Egy adott pillanatban kétségessé vált, hogy a „banda” – Apáthy Géza, Farkas Árpád, Király László, Magyar

Lajos, Molnos Lajos – egyáltalán befejezheti-e egyetemi tanulmányait. Végül a kirúgást megúsztuk, talán mert végzősök voltunk, ellenben kíméletlenül szétszórtak bennünket a négy égtáj felé. (Utólag szólnék még egy főbenjáró bűnünkről: újra életre keltettük, engedély nélkül, a lényegében betiltott magyar nyelvű egyetemi színjátszást. Világ-ősbemutatót tartottunk: előadtuk Bolyai Farkas *Párisi per* című drámáját. Itt aztán [a produkcióban!] valóban én voltam a férfi főszereplő, ám ha közölhetnék itt a „jádzó személyek” névsorát, joggal lehetne megdöbbenni azon: micso-da elit csapat csetlett-botlott akkor a színpadon!)

Szétszórtak bennünket, megvonták közlésjogunkat, zsarolták barátainkat s barátnéinkat, de a kérdésre válaszolva – kik álltak akkoriban mellénk az idősebbek közül? – hálával és jóérzéssel kell emlétenem a Bodor Pál, Domokos Géza, Balogh Edgár, Lászlóffy Aladár, Csehi Gyula, Fodor Sándor nevét.

Mivel az volt a szándék, hogy az egyetem elvégzése után az Utunk alkalmaz szerkesztőként, de ez lehetlenné vált – így Felsőbányára kerültem tanárnak, engem egészen meghatóan fogadó baráti körbe, akik közül néhányan, ördög tudja honnan, hallottak valamit a kalandjaimról, s annál büszkébben fogadtak – tanárok, orvosok, bányászok – maguk közé. Hálásan gondolok rájuk, emlékezetesen szép száműzetést biztosítottak nekem. Végül aztán Kántor Lajos döntött úgy, hogy fűtyül a szilenciumomra, és egyszerűen közölte a Felsőbányán írt vers-

ciklusomat. Domokos Géza meg 1968-ban simán alkalmazott az Előre című lap kolozsvári tudósítójának. Közben 1967-ben Bukarestben gond nélkül megjelent az első verseskötetem. Mindebből csupán arra tudok következtetni, hogy elhallgattatásunk is szintiszta kolozsvári magyar „találmány” volt. Ami a kompromittálhatatlan költői szót illeti: az mindig veszélyt jelentett. Vagy arra, aki írta, vagy arra, akinek címezték – vagy mindkettőjükre. De hát ez benne van a pakliban, nincs menekvés.

– *Első verseskötetedhez, az 1967-es Vadásztánchoz Lászlóffy Aladár fűzött méltató ajánlást (a „világ kozmikussá tágulásával nyert új gondolati egyensúlyt”, a „mindenidejű jelent” emlegetve),*

Szilágyi Domokos írt róla az Igaz Szóban, Kántor Lajos és Láng Gusztáv 1971-ben megjelent irodalomtörténeti áttekintése pedig máris megállapította, hogy olyan „teremtő igénnyel és öntudattal” jöttél, mint Lászlóffy Aladár a megelőző évtizedben. S hogy nemzedékedből Te váltál „elsőként egyéniséggé”, „a korszerű hatásokat sajátjává hasonító alkotóvá”, „népi” és „urbánus” befolyásokat, József Attila-i és kassáki hatásokat művészileg természetesen, egyszersmind tudatosan összeépítő, szintézisigényű költői személyiséggé. (S ezt Kántor Lajos a Romániai Magyar Irodalmi Lexikonban is megismétli.) Korabeli kritikusaidd tehát egyfelől kiemelkedő, másfelől a jellegzetes nemzedéki vonásokat sűrítő tehetségedet

dicsérték. Hogyan élted meg ezt a gyors sikert, majd a diák- és a pályakezdő íróbarátságok átalakulásának folyamatát; például hogy te hamar Kolozsvárt lettél szerkesztő (1968-tól az Utunknál), míg a többiek (Farkas Árpád, Magyar Lajos, Csiki László, Vári Attila, Czegő Zoltán és mások) Sepsiszentgyörgyön fémjelezték a helyi Megyei Tükört?

– Ezt a kérdést képtelen vagyok számomra megnyugtató módon értelmezni. Eddig nem tudtam róla, hogy gyors sikerben volt részem. Mihez képest gyors? Hogyan mérhető ez? Milyen a lassú siker? Egyáltalán: mi köze a költészetnek a sikerhez? Ha azt mondják rólam, hogy sikeres író vagyok, menten gyanút fogok és hasonlítgatni kezdem magam más pá-

Kányádi Sándorral a kolozsvári Főtéren (Saszer Géza felvétele, hatvanas évek eleje)

lyatársakhoz, ami meglehetősen nemtelen és valójában hasztalan szokás. Én sokat sportoltam, s tudom, hogy a gól siker, futóversenyen az első hely kiváltképpen az, de a versről valahol elhangzó vélemény?! Az elismerés mindig jól jön, mert annak igazolása, hogy megértették, amit mondtam, írtam, tettem. Elértem a célokat. Nyilván én is ismerem szerzőt, akinek pontos kimutatása van arról, hányszor jelent meg nyomtatásban a neve, hányszor, hányan, kik és mit írtak róla. E témáról az ilyenek tudnak s szeretnek beszélni, meggyőzően, mindenütt, és sokat. Sajnálom, de a siker semmiben sem befolyásolta írói munkámat. Még „menő” dolgokat sem kívántam írni soha. Ellenben büszkén végzem azt, amit szükségesnek vélek, ahhoz, hogy felépíthessem, amit építeni akarok. Mondjuk, egy várat. Ami megvéd engem és titeket, s ahol együtt jól érezzük magunk. Node, miként hangzana ez: K. L. nagy sikereket ért el várépítésben? Életműve létrehozásában. A versírásban. Írói pályájának kiteljesítésében???? – A sikervágy a hatalomvágy édestestvére. Emlékeztetlek Nagy László szavaira, amelyek egy hasonló interjú végén hangzottak el: Hatalomra soha nem vágytam. Versemben hatalom van. Aláírom.

Barátságok. Íróbarátságok... Sosem barátkoztam senkivel azért, mert ő író, labdarúgó, pártvezér, kém vagy útonálló, holott bármelyikkel ezek közül kerülhetnék baráti viszonyba. Sok középhasúgarú barátságot ápolok. Ezek igen jók és gondmentesek. Barátaim között van fafaragó, nyomdász, filmrendező, kereskedő, bokszoló és órásmester és minden egyéb. Van barátaim, akik írók, de íróbará-

taim nincsenek. Mint író, egyedül érzem magam, hálisútnak. Szomorúan, de bölcsen nyugtázom: igazi, nehéz, ingathatatlan, mindenké-

Katona Éva „először” (1965)

lőtti barátja egy-kettő ha lehet az embernek – de néha évekig, vagy soha sincs egy sem.

Egykori közös indulásunkra gondolva, jóérzéssel mondhatom, hogy nagyszerű, remek bevonulást rendeztünk. Jó volt egymás jelenlétét érezni. Erőt adott a csapat. Szerencsés dolog bármely művészeti ágban így indulni. És én igen-igen szerencsésnek érzem magam. Viszont nem vagyok öntudatlan alkotó, és elég korán el tudtam dönteni, hogy mire szánom az életem, ha csak valamilyen külső erőszak meg nem gátolja a cselekedeteimet. A kezdő csapat apadni kezdett, aztán maradt egy Farkas–Király–Magyari-ként emlegetett hármasiker, de ez már az irodalomkritikusok műalkotása volt, hogy jobban tudjanak tájékozódni a pályán. Valljuk be: a *csapat* szép volt, a *csapat* természetesen alakult

ki, a *csapat* megtette kötelességét, és megszűnt, a világ rendje szerint. Az a szép benne, hogy volt.

Különben a nemzedékemből mai napig jó barátságban vagyok Farkas Árpáddal, Molnos Lajossal, Gálfalvi Györggyel, Csiki Lászlóval, Vári Attilával, bár néha esztendeig sem látjuk egymást. Jó jel viszont, hogy mindig ott tudjuk folytatni a beszélgetést, ahol tegnap, tavaly vagy néhány esztendeje abbahagytuk.

– *És milyen kapcsolataid alakultak ki az Erdélyen túli nemzedéktársakkal?*

– Ma már igen furcsán és hihetetlenül hangzik, ha elmondom, hogy huszonnyolc éves koromban jártam külföldön első ízben – s akkor sem Magyarországon. Vagy ha elmondom, hogy 1980-ban nagyszámú közönség előtt szerepeltem a közgazdasági egyetemen Budapesten, minek következtében tíz évig nem kaptam turista útlevelet Romániában. Egyszerűen megsemmisítették ezt az úti okmányt, mert egy nyilvánvalóan provokatív kérdésre a közgázon kikerültem az egyenes választ, ahelyett, hogy jó román hazafiként ordítva visszautasítottam volna a Ceaușescuért, különben hebehurgya vádat. Tudnivaló volt, hogy a főszereplő nem a román pártfőtitkár, hanem K. L. Tíz év azért hosszú idő – sok minden történhetett volna másként.

Magyarországi nemzedéktársaim közül a Kilenckkel alakult ki kapcsolatom, barátságom, mindjárt a kezdet kezdetén, ami számomra a legtermészetesebb dolognak tűnt. Nem emlékszem már, melyikükkel találkoztam legelőször, ezért nem említek nevet, de egyszer megvilant egy olyan ötlet, hogy ki akarják adni a Tízek antológiáját, amelyben

én lehetnék a tizedik. Elszorult a szívem, nem tagadom, először az örömtől, aztán a dühtől, mert világos volt, hogy nemet kell mondanom az ajánlatra, hacsak nem akarom újrakezdeni a szilenciumomat meg a szekuritátéval zajló vidám találkozók. Kapcsolatunk azóta is baráti és önzetlen, bár meglehetősen ritkán találkozunk, én magam nem is vagyok csavargó típus, és hát a világ is forog. Nehezebben mozgunk, unokákra áll a szemünk, elvégzendő munkákra, meg hát a szőlőskertünket, borospincénket, félhomályos szőlőlugasunkat sem tudjuk magunkkal cipelni – ezek nélkül viszont mit ér az egész?! Szép. Nem?

– *Bírálóid mind kiemelték lírai világlátásod és hanghordozásod komplexitását. „A kassági szabaders áradó lendülete, az illyési aforisztikus tömörség, a népköltészet dalos keresetlensége és balladás homálya” együtt érvényesül a szövegrajzítások, parafrázisok, reminiscenciák többértelműségével, anélkül, hogy az erkölcsi üzenet egysége tarkaságba váltana át – ahogyan Márkus Béla fejtegette. A „formák rendkívüli változatosága” révén „a székely balladák, a szülőföld egyszerű és kemény erkölcsű parancsai” „az avantgarde eleven, nézőpontváltó elveivel” is szövetkezni tudnak – elemezte Görömbei András. Az „avantgarde és a modern népiesség, a szimbolizmus és a klasszicista tárgyiasság”, s leginkább talán a „hagyományos szóképekről lemondó tárgyaszociatív, itt-ott a konstruktivizmusra emlékeztető” beszédmód motivikus többrétegűsége telíti verseidet – taglalta Cs. Gyimesi Éva. S akkor ehhez a nagyívű kibontakozáshoz járultak hozzá visszhangos*

prózaírói sikereid: novelláid, illetve Kék farkasok című regényed a hetvenes évek elején. Igazi epikai remeklés ez: igazságkeresés és lelkiismeret-vizsgálat, vérbeli nemzedéki számvetés és hiteles láttelet a rossz közérzetről, az illúzióvesztett, kallódó értelmiségi fiatalság csalódottságáról, tehetetlenségérzetéről, meg az ötvenes évek romániai diktatúrájáról, a kisebbségi szenvedés fejthetetlen létdrámáiról (merthogy a feledés „aljasság” a főhős által közvetített üzenet szerint); „balladai optikája” (Szakolczay Lajos), szubjektív, látomásos, de valóságfelidéző ereje is afféle korabeli „kultuszkönyvvé” avatta. Visszatekintve miben látod műved mai érvényességét, jelentőségét?

– Méltatóim vagy bírálóim megállapításait sohasem kommentáltam nyílt színen. Nem az én dolgom. Él-

Benczédi Sándor szobra (1971)

celődni azonban a számlájukra igen kedvemre való és nemes szórakozás. Hogy érvényesek – vagy uram bocsá, jelentősek –, ahogy te mon-

dod: a műveim, arról úgyszintén nem az én tisztem beszélni. Arra tagadhatatlanul büszke vagyok, hogy a *Kék farkasok* négy kiadást ért meg eddig, románul is megjelent, de rossz szót még nem olvastam róla. Én ugyan nem merem újraolvasni, de egy oka lehet annak – talán –, hogy harminc év után is akadt kiadó, aki értelmét látta újra megjelentetni a könyvet, s olvasó is akadt, aki elolvasta – szóval mindennek egy oka lehet, nevezetesen az, hogy a szerző nem hazudott benne. Kissé körülményes lett a mondat, de ilyesmit nehéz csak úgy kimondani. Viszont minden a legnagyobb rendben van, mert ha egyszer valóban módomban állna igazi házat építeni, annak a mestergerendáján ez állna: Házamban a házugságnak becsülete nincsen.

– *A vers és a próza közötti határátjárásaidat sokan emlegették; a versalkatot megújító leleményeidre mindenki felfigyelt, s polémiákat folytattak róluk. Egy alanyi költő számára nem dicsőség, ha epikusként dicsérik – mondta Láng Gusztáv –, de meg kell tenni, ha az a költő „epikusnak tartott eszközökkel gazdagította versírásunkat”. Mindezt vitatva K. Jakab Antal az esztétikai újdonságokat a líraiság autochtóniájából vezette le. Aztán Mózes Attila pontosan rámutatott, hogy „a próza folyamat, a költészet állapot, melyben egyidejűleg élnek volt-események hangulatai, ám ezek a hangulatok nem áznak szét önmagukban, hanem külön világgá szerveződnek; ebben a világban nincs időbeli egymásutánosság, jóllehet tartalmazza a Király László-i prózában már kiteljesített valóságelemeket”. És Nicolae Balotă is így nyilatkozott: Király László „a poétikum fáradhatatlan*

megújítására való törekvése közben a próza stíluselemeihez folyamodik”. Érdekesek-e neked az ilyesféle elméleti szempontok? Mi dönti el, hogy mikor melyik műfaj vagy műnem válik fontosabbá? És most, hogy új kiadásban és új reprezentatív gyűjteményes kötetekben sorra jelenik meg életműved java, a nyilván jóleső rátekintés során mely eredményeidet, teljesítményedet tartod a legtöbbre?

– Jelezném, hogy azok közé az írók közé tartozom, akik olvasni is szeretnek. Bár érdekesnek tartom az írott művek értelmezésénél az elméleti szempontok szerinti észrevételeket is, én magam olvasáskor és értelmezéskor nem szoktam efféle segédeszközökhöz folyamodni. Különösképpen idegenkedem a kívülről hozott szempontoktól. Tisztelem az elméletet, s józan eszem szerint hozok ítéletet, ha kell. Minden mű – ha jó – saját törvényeket rejt magában, s ezeket meglelni és netán cso-

dálni: ez az én olvasói gyönyörűségem. Kérdésed második részéhez: eddigi verseskönyveim közül legközelebb hozzám kettő áll: Az elfelejtett hadsereg és az Amikor pipacsok voltatok. Kissé kikacsintok a képből és bevallom: máig sem értem, s ezzel nem vagyok egyedül, hogy 1978-ban és 1982-ben Romániában miként jelenhetett meg ez a két könyv. És mindkettő díjat is kapott. Talán lanyhult az elvtársak figyelme; de ehhez hozzá kell fűznöm: aki nem élt itt és akkor, az – önhibáján kívül – sohasem értheti azt, ami velünk történt.

– S bár Elek Tibor – aki elbeszéléseidnek újabban komoly figyelmet szentelt – unszolna, hogy még nem késő prózairói pályád folytatása, mégis, miért hagyta ezt lényegében abba?

– Nem hagytam abba. Sókert című könyvemből eddig körülbelül száz oldal készült el, és nem tekintem végleg félbehagyott munkának.

– Ami aztán a posztmodern szövegjáték és szerepalakító stílusimitáció jellegzetességévé vált (Baka Istvántól Kovács András Ferencig) – a fiktív költői alakmást teremtő maszköltés –, azt te „régimesterek” (Heltai, Tinódi, Szenczi Molnár, Petőfi, Juhász Gyula és más szellemóriások) átvetítő megidézésével hamar elkezdted, s jutottál „Henrik király”-tól „azték imádság”-ig. A képzeletbeli („álmodott”) orosz költő jelensége, az Al. Nyezvanov-ötlet (és Csiki László amerikai Al. New-ja) játékként és együtt született; de az elképzelt poéta léte, lényege, tényleges kisugárzása valódi (s többek között oroszból vagy románból készült) műfordításaid munkálatait érzelmileg és nyelvilleg vajon befolyásolta-e?

– A Nyezvanov-legenda szükségből született. Sosem voltam hajlandó elismerni semmilyen cenzor fennhatóságát, s azt sem, hogy egy cenzor percig is okosabb vagy dörzsöltebb

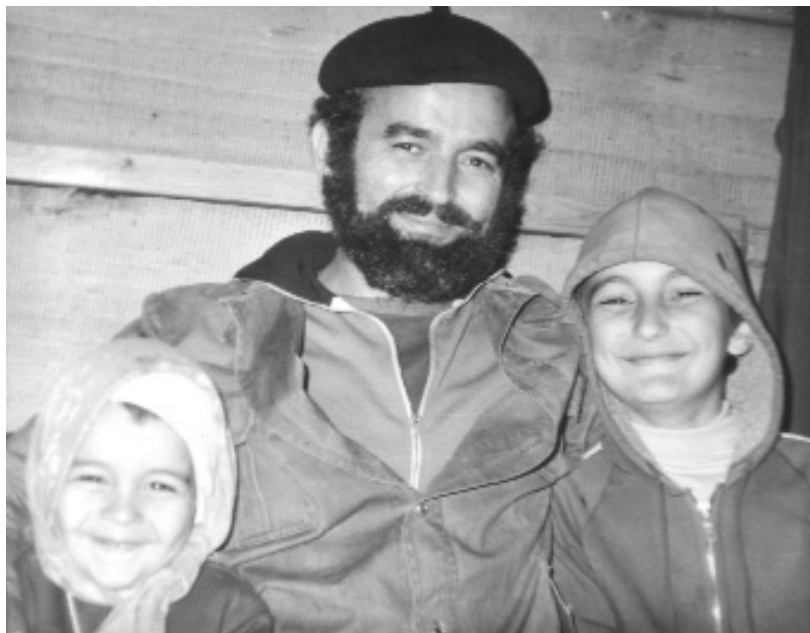
Törös Gábor szobrászművész kiállításának megnyitója a Korunk szerkesztőségében (nyolcvanas évek)

Pásztor János színművész, Király László, Kántor Lajos, Törös Gábor

lehet, mint én – mármint az irodalom területén. Az Al. Nyezvanov-verseket nemcsak a cenzorok hitték valóban orosz verseknek (azok fordításainak), hanem kedvenc egyetemi oroszirodalom-tanáraim közül is némelyek. Volt közöttük, aki bevallotta, hogy több orosz irodalmi lexikont végiglapozott, ám ilyen nevű költőt nem talált azokban. Nyezvanov léte nem költői szerepjáték, különösképpen nem játék: sok mindent mondattam el ezzel a poétával, amiről a saját nevem alatt egyetlen szót sem közölhettem volna. Valódi műfordításaimhoz a Nyezvanov-legendának nincs köze.

– *A nyelv, az anyanyelv, a kultúra féltése minden „történelmi elégiádon”, „történelembölcseleti meditációdon” (Pomogáts Béla) átsüt. „Egyetlen óvóm, / egyetlen nem árulóm, / egyetlen kétélű fegyverem (...) Fogyó életem – / énekem”; „Ó, halljátok-e az éneket, szeretteim, / a nyelvet, mely csoda mégis, és megmenthet / bennünket, hinnünk kell fegyvereiben (...) És énekelni fogunk egyszer, én tudom, / énekelni fogunk, mindenk ellenére” – hirdetted egykor (s nemrég is, hogy „egy nemzet nyelve azé, aki él vele”). Meg a helytállás himnuszát: „legyek élő kariatida / tartani a tömböket holto-miglan / míg kövé nem válok magam is”. És ez az erkölcsiség, minden kiábrándulásod dacára, máig átítatja minden sorodat. Egy rólad szóló kiváló újabb pályakép – a Papp Endréné – alaptézisként le is szögezi, hogy bár határhelyzeteket mutatsz meg, egyensúlyozó szándékod sze-*

rint soha nem mondasz le a morális értékről, az etikai veretességről: a költő a „dialogizáló nyelvi magatartás, a reflexív többszólamúság, a heterogén stilizáció mellett megőrzi szemléletének korábbi fontos ele-

Balról: Király Zoltán, Király László, Király Farkas (Katona Éva felvétele)

meit: a művészi szembeszegülés ethoszát, a szenvedés stilizálását, a képes beszédet, a sorsjelképiséget és versei etikai idealizmusát”; s „az etikai vetületet az esztétikai minőség nélkülözhetetlen összetevőjének tartja”. Lehet-e tehát még („csúf-históriák” évadán) a költőnek feladata a puszta szövegművön kívül, vagy akár a szövegvilágban elválalva? Segítenél-e ars poéticád megközelítéséhez egy ilyen beszélgetésben is? Mivelhogy egy másikban (Erdélyi Erzsébettel és Nobel Ivánnal) már ki is jelentetted: „emléketnék a wittgensteini észrevételre: etika és esztétika ugyanegy dolog”. Miközben váltig állítottad, hogy nincs és nem is volt ars poeticád: kíváncsiságod és változékonyságod nem tűrte az előre kidolgozott szabályrendszeret.

– Megismétlem: nincs ars poeticám. Saját, jól bevált, legbelsőbb dogmáktól is mentes vagyok. Azt

sem szeretném, ha egyik könyvem hasonlítana a másikra. A költészet dolgaiban a messzemenő nyitottságot kedvelem. Az erkölcs dolgaiban nem. Szóltam róla, hogy építeni szeretek – mint mondjuk Makovecz –, és semmi örömem nem lelem a rombolásban. Mit tegyek, szeretem például a forradalmi indulókat, az igazságot, az oroszosokat, melyek szomorúak és elkecserekedtek, de nem bírom bár még szenttelenül sem hallgatni azt, hogy *Nagy munka vár ma tirátok, Állnak még a paloták*. Akkor sem, ha tudom, hogy mindez

szimbolikus, jelképes, virágnyelven szóló. Kedvelem az egyensúlyt és a szimmetriát, mert erő sugárzik belőle, s ha már úgy döntöttem, hogy végig szándékszom menni egy magam választotta úton, nem azzal foglalkozom, hogy miként szabadulhatnék meg az egyensúlytól. Ami a „puszta szövegművet” illeti: nem az én területem, nem az én világom. Ragyogó technikai megoldásokat láthatunk ugyan, ám én Teller Ede „pártján” állok, aki azt mondta: Valóban elképesztő csoda, hogy egyikünk belebeszél egy kagylóba, s a másik tízezer kilométerrel odább hallja ezt, ámde mi ez ahhoz képest, hogy ülünk egymással szemben és mondok valamit, te meg tökéletesen érted. Öreg „róka” vagyok, és nincs szándékomban lemondani egyetlen képességemről sem – a világos beszédéről különösen nem –, amelyik évezredek óta kiválóan szolgál engem. Nem sze-

retném elszórni azokat a fegyvereimet, melyek birtokában eddig még nem kellett vereséget szenvednem. A wittgensteini észrevételhez annyit: nem axiómának tartom, hanem figyelmeztetésnek.

– *Miképpen élted át, mit jelentett számodra a '89-es fordulat? Milyenek érzed mai helyzetünket? Mi a véleményed – ha van – az irodalmi csatározásokról, az irányzatok harcáról?*

– Engedélyt kérek, hogy ebbe a kérdésbe most ne bonyolódjak bele. Ezt nem lenne tisztességes, és lehetetlen is, ilyen terjedelemben elintézni. Amikor Ceaușescu menekülni próbált, térdre estem és káromkodtam, mert azt hittem, nem kerülöm el a szív-

rohamot. Első magyarországi látogatóm meg azt kérdezte 1990-ben: – És mi fog itt változni szerinted? – A válaszom így hangzott: – Ami eddig piros volt, ezután kék lesz.

A „mai helyzetünkről” – ahogyan fogalmazol –, dilettánsként nem nyilatkozhatom. Bármit mondanék is, mire ez a beszélgetés napvilágot lát, a mai helyzet egészen más lesz.

Az irodalmi csatározásokról szóló kérdéshez segítségül hívom Erasmus mestert. Az állandóan dülő vallásháborúk idején berontott a nagy humanista írókamrájába egy hadvezér, talán Zwingli, talpig véresen, és azt ordította: – Mindenki ontja a vérét az ügy érdekében, te meg itt sunyítasz! Gyáva vagy! – Erasmus mester azt mondta: – Ez igen nagy sértés lehetne, ha én svájci zsoldos volnék. De író vagyok, és be kell fejeznem a munkámat.

– *Négy évtizedes lapszerkesztői munkádnak vannak-e összegezhető tanulságai? És milyen a viszonyod a fiatalokkal?*

– Összegző tanulságaim nincsenek. Annyival azért tartozom a bajtársaimnak, az Utunknak, majd a Helikonnak, hogy elmondjam: jobb munkahelyet ebben az országban, ebben a korban, nem tudtam volna

Fekete Vincével a Liteában (1995. december)

elképzelni magamnak. Itt hagytak engem dolgozni, nem kényszerítettek rá semmire, s ha támasztottak is ilyen-olyan elvárásokat velem szemben, mindig tudták, hogy mi az, amire engem még próbálkozásképp sem érdemes megkérni. Tiszteletben tartották a szuverenitásomat, én pedig ezt igyekeztem jó munkával viszonzni. Ennyi volt a titka annak, hogy negyven évig eszembe sem jutott munkahelyet változtatni, holott bőven lett volna rá alkalom.

A fiatalokhoz való viszonyom pedig ragyogó – és még a szájam szélét sem húzom el, amikor ezt mondom. Csak szemenszedett szerénységből nem sorolom fel azok nevét a pillanatnyilag igen erős erdélyi költői gárdából, akik először az én szerkesztői asztalomhoz ültek le kéziratukat megbeszélni. Úgy

gondolom, nem jártak rosszul, s nem hiszem, hogy találnál ma Erdély-szerte olyan valamirevaló költőt, aki azt mondaná, hogy Kirájlaci pedig megpróbálta elgáncsolni őt. Ha megengeded: erre is szeretnék büszke lenni.

– *Két költőfiad – Farkas és Zoltán – máris nevet szerzett magának. Nevelted-e őket arra, hogy irodalommal foglalkozzanak? És miként fér meg ennyi költő egy családban?*

– Fiaimat – vessetek követ rám! – egyáltalán nem neveltem, csak bíztam bennük. Pontosan tudták, mi a vélemény a lakás ajtaján belül a kinti dogokról, ismerték a hozzánk titokban látogató külföldi

barátainkat, nem volt sugdolózás és fölös titkolózás a családban, s ők döntötték el, mindebből mit „visznek ki” az utcára. Szót sem kellett vesztegetnünk arra, hogy kik vagyunk és hová tartozunk. Azt gondoltam: egyetlen dolgot adhatok nekik ebben az Istentől szó szerint elhagyott világban: szabadságot, pontosabban a hitet abban, hogy *van joguk, hogy van lehetőségük* szabadnak lenni, s hogy ez rajtuk múlik.

Nem tudom, hogyan és mikor lettek költők. Ami a birtokukban van, nem ajándékként kapták – ha csak nem Istentől. Különben sem szoktunk egymás verseiről értekezni, amikor – sosem elég gyakran – találkozunk. Nem vagyunk okosak – csak tudjuk, amit tudunk.

Bertha Zoltán

ALFÖLDY JENŐ

Találkozások a verssel**Költészetnap meditáció**

Néhány öreg barátommal együtt elmondhatom magamról, hogy szerencsés időben adatott meg nekem a versek fölötti bábáskodás. A hatvanas esztendő vége s a hetvenes évek nagy ideje volt a magyar költészetnek. Olyan művek megjelenésének lehettem tanúja (olykor szerkesztőségi asszisztense is), mint Nagy Lászlónak a régi paraszti világot megrendítően búcsúztató *Zöld angyala*, mint a szerelem és az egyéniség jogainak visszaperlése a személyiségvesztő társadalomtól, a *Menyegző*, a magyar költő helyzetéről metaforikus képet adó *Versben bujdosó* – s még annyi alapmű kultúránk e jelentős korszakából. Korszakos vers volt Kálnoky László Shakespeare-álarcos vallomása ugyancsak a meg nem alkuvásról, a *Hamlet elkallódott monológja*. Ráismerés volt a *De profundis* is – a költő maradandó elégtétele a percnyi megaláztatásokért s a még öregkorban is sajgó szerelmekért. S mekkora élmény volt Zelk Zoltán *Sirálya*, ez a szabadságot-szerelmet sirató ének az 1956 utáni szabadságvesztés könnyeinek kráterével: „Vak szemgödör. Halott sirály.”

Ebben a korban születtek Illyés Gyula öregkori nagy költeményei, a többi közt a nem felejthető *Gyermekkorom lángjai*, a *Gyermekkorom zivatarai*; a magyar „provincia” fájdalmaival világviszonylatban szemlélő *Koszorú*. Vagy „titkos” kedvencem, a *Finom fül magányos házbán* – olvassa el, aki nem ismeri. Ennél szebb vers nincs, ahogy a forradalom utáni magára maradás és dacolás költeményénél sincs, címe: *Levél a partról*. Azokban az évtizedekben csak az Irodalmi Újság sárguló, töredezett lapjairól vagy írópéppel, tollal írt másolatban ismerhettük 1956 jelképét, az *Egy mondat a zsarnokságról* paradox szabadság-ódáját. A nyolcvanas évek vége felé láthattuk csak könyvlapokon, de addig is ott volt mindnyájunk tudatában, kik éltünk a *szép szó* kenyerével.

Találomra tallóznak a hatvanas évek eleje óta felgyűlt versemlékeimben; némelyiket már kéziratból ismertem. Még ma is az első olvasás izgalmát érzem, ha rálapozok Vas István elektromos feszültséggel telt, mégis higgadtan bölcs *Medárdjára*. Mostanában gyakran járt az eszemben e kiváló költőnkől a *Teleki Pál emlékezete* is, melyet bizonyára a „műveltek” közül sem sokan ismernek, a politikaformáló műhelyekben, így a parlamentben sem. Szívből ajánlom a bölcs honatyáknak és más felelősöknek, akik szobraink sorsáról döntenek.

Tornai Józseftől most gyönyörű versparafraízis tolu emlékezetembe, az *Ekhnaton naphimnusa*, amelyet igen-csak érdemes összevetni Nemes Nagy Ágnes Ekhnaton-költeményeivel, mert kártékony rögeszmék fertőzik irodalmi tudatunkat az emberi ösztönök és a tudat világát feltáró eszmélet-versek összebékíthetlenségéről. S ne jutna eszembe Tornai sok nagy verse közül a *Bartók*, amelyet a XX. századi magyar kultúra kulcsversei közé tartozónak vélek, épp úgy, mint Illyés Gyula, Kassák Lajos vagy Vas István *Bartók-verseit*? Vagy az imént megidézett Nemes Nagy Ágnes művei közül például a *Fákat*, a *Gejzirt* vagy az *Éjszakai tölgyfát*? Testvériségben élni a természet lényével már annyi, mint emberibb emberré válni... S hány Csóóri Sándor-vers vált felejthetlenné, köztük a merészen ívelő *Sirályvonal*, a reményt adó *Jóslás a te idődről*, a pimasz hatalomnak odavágott *Sóvárgás nemlétező sárkány után!* Szécsi Margittól az *Európa madarai*, ez az Európai Uniót megálmódó himnusz! Jékely Zoltán szívbe markoló elégiája, az *Óda a gyászlovak emlékezetére*, vagy kései verse arról a mementós kardról, amellyel Frangepánt lefejezték! Csillogó humorú mesekölteménye, amelyben megálmódta, hogy az imádott Erdély egyszer majd mégis föllélegezhet, mert megdől a zsarnokság – bekövetkezik a *Sárkányölés Csomaszentgyörgyfalván*.

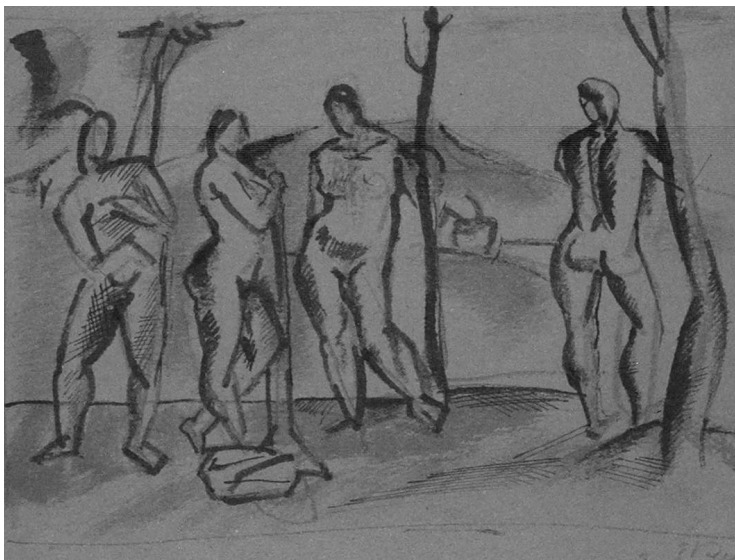
A szerkesztőségbe, ahol dolgoztam, a hetvenes évek elején küldte Párizsból szép, dőlt betűs kézírással a sokáig hallgatag, de váratlanul termőre fordult költő, Pilinszky János a felejthetetlen szabad verseit. Egy kifosztott sors, mégis nagyszerű élet summázatait vetette papírra bennük. A szelídség erőfölényét bámulom a brutalitás fölött: „ott mintha egy bárány / tört-zúzott volna, / ott valami nagy szelídség / azt mondta: megítéllek téged”.

Föltűnik, hogy ebben a korban vált gyakorivá az öregséggel kiteljesedő költői életmű. Régebben a hatvanas éveiben őszikéit író Arany János s az alig több mint ötven esztendőt élt Kosztolányi és Babits tudósított minket az idős ember érzésvilágáról. A hatvanas, hetvenes, nyolcvanas évek óta ismertük meg versből az élet késő őszidejét, annak minden szép szomorúságával. Először Füstét, Kassákét, Áprilyét... Irodalmunk doyenje most Takáts Gyula – köszöntsük őt külön is. Újdonság ugyancsak, hogy a férfiakkal végre azonos szellemi rangon szólalnak meg a hölgyek. A régi, tétova kezdemények után, úgy vélem, a Radnóti által bátorított Hajnal Annával indult el a jelentős költőnk egyre tekintélyesebb sora. Tőle származik ünnepi versélményeim egyike, a *Tiszta, tiszta, tiszta*. És Rab Zsuzsa, Gergely Ágnes, Székely Magda, Mezey Katalin, Rakovszky Zsuzsa, Tóth Erzsébet... A sajtót nézve lassan úgy fest, hogy a hölgyek javára billen a mérleg, anélkül, hogy a líra „elnőiesedne”.

Végére járni nem, csak félbehagyni tudnám az emlékezést. Orbán Ottó életműve oly magas ívet húzott fel az égre, mint a szivárvány. Műve magyar és világirodalom. A soproni „végeken” működik még ugyancsak sokoldalú poéta Kerék Imre személyében. Idébb Ferencz Győző, Csontos János, Erdélyben Kovács András Ferenc a költészet Óza. Szepesi Attila egy vágáns-diák érzékével szólaltatja meg korunk középkorias haláltánc-tüneteit. S ne szólnék Mezei András *kettős kötöttségéről*, ami József Attilával szólva *kettős kincs* és *kettős teher*?

Hogy is mondja *Számadásában* Kálnoky? „Tudatra vágyakoztál, s földi létre / az öntudatlanság ege helyett. / Megérte? S én szólok: »Igen, megérte, / hisz egy időben élhettem veled!«”

Én Weöres Sándor *Psychéjéről* éreztem így: de jó, hogy az évszázad e remekének kortársa lehettem. Egy nagyszerű nő született ezzel a könyvvel, azóta tudom: nem papok, nem katonák, nem bankfiúk, hanem a nőiség váltja meg egyszer a világot. Psyché a holnap forradalmára. Ma még csak tiltakozik az értékek fejtetőre állí-

tása ellen, de egyszer majd ő győzi le a Metternich-utódok zsoldosait, hivatalnokait. Meg a giccset.

A hatvanas-hetvenes évek nagy költői esemény- és élménysorozata Juhász Ferenc *József Attila sírja* című látomásversével kezdődött. Ki törődik ma már a botrány füstjével-porával, mely akkor a prüdek és ostobák ágáló mozdulataitól felkavarodott! A teremtő képzelet és a lelki szabadság lázadása volt az a nagy vers, és az igazi József Attila késői győzelme is: az ő zseniális kérdéseire adott méltó, mélylélektani válasz.

Nem voltam még irodalmi lap munkatársa, csak afféle „nyájas olvasó”, amikor egy lapban rábukkantam Rába György kis versére. Nevét azóta mindenütt keresem, s mindig valami titkot fedezek föl műveiben, *amivel* jól elvagyok egy ideig. A *Gyerekrájk*, a *Pisztráng*, a *Káromlás Scott kapitányért...* S mennyi meglepetés azóta is, minden újabb kötetében! Megannyi alászállás a gondolatok és az ösztönök tárnáiba – ulisszeszi utazások a lélek alvilágába, az álmokba, találkozások rég meghalt emberek lelkeivel, és kimerészkedések a szörnyek közt a lét nyílt vizeire.

Apai barátom, Benjámín László nagy verseiben úgy ismertem rá titkaimra, mint saját nemzedékem vallomásos műveiben. *A farkasok-nevelte fiút* mintha rólunk írta volna. Szellemi örökösei önmegszólító versét is bizvást magukra vehetik: „Szóltál – ha már mást nem tehetél” (*Buga Jakab énekei*). A „revizionistaként” elképzelt nemzedékváltás – „Itt a váltás, kezdjétek fiúk” (*Tengerek fogságában*) – sajnos elmaradt, s most vagyunk, ahogy vagyunk.

No és a közelebbi évjáratom költői? Utassyról hallgatnék talán, aki oly sokszor kínálta meg olvasóit a szabadság és a hazaféltés tiltott, majd nagy nehezen „túrt” gyümölcseivel? Marsall Lászlóról, aki a karanténban

tartott avantgárd merőben más hangján pengetett hasonló húrokat? Kiss Annáról, a lélek boszorkányosan tündéri bábjátékosáról? Bella Istvánról, aki a barátom volt, versei által jóval előbb, mint a közös hétköznapokban? A szellemi életünkben tartósan jelen levő Hamlet-életérzést kommunikációs kérdésként, formakérdésként megélő Tandori Dezsőről

ne szólnék – vagy éppen a hatalomnak kesztyűt dobó, a „kizsartolt, nevetséges életű” nemzedék életérzésével tüntető Petri Györgyről? A mindig meglepő érzékenységgű Ágh Istvánról? Az „elkényeztetett ifjúság” hamis vádjával perló Baranyiról? A mélyhagyományt korszerű dalokban megszólaltató Veress Miklósról? Hallgathatnék-e a hetvenes-nyolcvanas évek költő-dandyjéről, Páskándiról, akinek malíciájából és ki-kirobbanó szenvedélyességéből a Duna-deltai büntetőtáborok zord szele csapott meg? S a többiekről, akiknek annyi sem adatott meg, hogy nyelvi és lelki hazájuk azonos legyen a földrajzi hazával – Szilágyi Domokostól Kányádi Sándorig, Tózsér Árpádtól Tolnai Ottóig?

A hatvanas évek derekán került a kezembe egy könyvesboltban Csanádi Imre kötete, az *Ördögök szekerén*. *A Halottvivők énekénél* nyílt ki. Az volt még nagy találkozás a költészettel! Számos kedvencem közül mostanában ő a legkedvesebb.

Neked is kívánok ilyen találkozásokat, kedves olvasó. Nem mondom, hogy „bezzeg a régiek”! Szeressük az újakat is – őket is föl kell fedezni.

„Minden Egész eltörött”?

Szegedy-Maszák Mihály szerk.:

A magyar irodalom történetei

Gondolat, Bp., 2007.

Három igényes kiállítású és tekintélyes terjedelmű kötetben jelent meg 2007-ben *A magyar irodalom történetei* című munka, amelynek főszerkesztője Szegedy-Maszák Mihály akadémikus, tanszékvezető egyetemi tanár. Tájékoztatásul megtudhatjuk azt is, hogy „A projekt a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal támogatásával valósult meg. A kötet kiadását a Magyar Tudományos Akadémia támogatta.” A támogatási összegekről elképesztően magas számadatok terjedtek el a közbeszédben. Több mint negyven éve jelent meg magyar irodalom egészét részletezően, szaktudományos igényességgel áttekintő kiadvány az MTA Irodalomtörténeti Intézetének munkájaként. Ez azonnal egyetemi tankönyvvé vált, s erre hasonlóan használható mű mostanáig nem készült. A diákok körében a borítók színe miatt kezdettől fogva spenótnak becézett hat kötet akkor hézagpótlónak bizonyult, de kétségtelen tény, hogy már a nyolcvanas években megérett az idő arra, hogy készüljön egy korszerűbb, s valamivel talán szerényebb terjedelmű kézikönyv.

A korszerűség a kiindulópontja Szegedy-Maszák Mihály előszavának is az első kötet élén. Szerinte a hajdani mű szerzői „kevésbé próbálták érvényesíteni a nemzetközi irodalomtudomány korabeli szempontjait”. Lényegében igaz lehetne ez, ám nem volna szabad elfeledni, hogy a marxizmus változatai is jelen voltak a kor nemzetközi szakmai életében, többek közt Lukács György révén. S az is tudható, hogy neki, majd másoknak is küzdeniük kellett azért, hogy az ortodox marxista felfogást egy nyitottabb, befogadóbb válthassa fel. Igazolja ezt például az új mű harmadik kötetében az a fejezet, amely a strukturalizmus 1970 körüli hazai helyzetével, elnyomásával foglalkozik (Bezeczy Gábor). Az eseménytörténetre az idősebbek emlékezhetnek is. Enyhén szólva történelmietlen azonban, ha az 1945 utáni fél évszázad kapcsán tudománytörténeti szempontból Hankiss Elemér fontosnak bizonyul, Lukács György viszont nem, pedig az ő nézetei és azok fogadtatástörténete nemcsak bennünket foglalkoztatott. Az irodalomtörténet-írást, a kritikát, de az irodalmat sem lehetne nélküle tárgyalni. Ugyancsak hiányzik a sokáig szigorúan elítélt egzisztencializmus, amelynek gondolkodásmódját, irodalomszemléletét Németh G.

Béla nagy hatással emelte át műelemzéseibe a hatvanas évek második felében. Ma már nincsenek egy-pártrendszerbeli tiltások: minden szemlélet megjelenhetne ebben a kézikönyvben.

A korszerűség mellett a másik fő célkitűzés szerint a fejezetek „az irodalmat a művelődés tágabb összefüggérendszerébe illesztik”. Csak helyeselni lehet ezt a törekvést, amely legkövetkezetesebben, példászerűen a Szegedy-Maszák Mihály által írtakban bontakozik ki. Ne legyünk azonban igazságtalanok: a magyar irodalomtörténet-írásban nem valami radikálisan új felismerésről van szó. A maga kezdetlegesebb módján a régi kézikönyv is foglalkozott minden nagyobb korszak kapcsán összefoglalóan, de egyes fejezetekben is a társművészetekkel, a korszak szellemi és irodalmi életével, s azzal is, ami most meglehetősen háttérbe szorult: a történelem menetével. S ez a szemlélet nagyon régóta, s persze „középiskolás fokon” ott volt az irodalomtankönyvekben, a zenei, a képzőművészeti oktatásban. Az új kézikönyv viszont összefoglaló módon semmivel sem foglalkozik. Amit viszonylag újkeletűen kultúratudománynak neveznek, az a tudomány szintjén polihistorokat igényelne, s ezt az egyén a mai korban megközelíteni sem képes. A tudományos ismeretterjesztésben viszont, s szerintem egy kézikönyvnek ezt is célul kell kitűznie: áttekintéssel, összefoglaló, eleminek tetsző ismereteket is átadó tárgyalással lehet eredményt elérni. Ennek hiánya – például egy átlagos tájékozottságú bölcsészhallgató, vagy akár középiskolai tanár számára – alig használhatóvá, feldolgozhatóvá teszi egy-egy tanulmány utalásait.

Bármelyik fejezetét kezdem el olvasni e három kötetnek, tapasztalom a felkészültséget, az igényességet, sok esetben az újszerű megközelítés szellemi izgalmát. Mégis, mindig valami elementáris hiányérzet marad bennem, mert soha nem feledhetem el, hogy az adott fejezet egy irodalomtörténeti kézikönyvben szerepel, s bár irodalomtörténeti tanulmány, nem kézikönyvbe való. A színvonalas elemzések egymásutánjából nem születik áttekintő-összefoglaló mű.

Kifogásaimat, amelyekkel egyúttal jellemzem is e munkát, főként a 3. kötetből vett példák sorával próbálom szemléltetni. A tájékozódásban a *Személynévmutató* és a *Címmutató* is segített, bár ezek is tökéletlenek. Olykor téves a megadott oldalszám, de nagyobb baj, hogy nagyon sok, a szövegekben fellelhető adat hiányzik belőlük. A kötetekben minden fejezet mellett szerepel egy évszám és egy mű címe. Ez azt sugallja, hogy így kiemelődnek a legjelentősebb alkotások. Pedig nem kevés a hiány. Mindjárt az 1920-as évszám is vitathatóvá válik, mert kimarad, igaz esztétikai és nem

eszméletörténeti indoklással Szabó Dezső regénye, *Az elsodort falu*, amely 1919 májusában jelent meg, s hatása igen jelentős volt. 1923-ban nem létezik a *Tündérbkert*, 1932-ben az *Ábel a rengetegben*, 1938-ban az első József Attila-összes, 1947-ben az *Iszony*, 1965-ben a *Himnusz minden időben*, 1979-ben a *Termelési regény*. Nagyon változóak a fejezetek végén a bibliográfiák. Olykor csak négy-öt, máskor harminc-negyven tételből állnak. Feltűnő, hogy sokszor modernnek számító monográfiák sem kaptak helyet, legalább a tájékoztatás céljából. Ha a szerzők nem is hivatkoztak rájuk, feltételezhető, hogy talán mégiscsak olvasták azokat. Íme néhány eset: nem említik Aczél Géza (Kassák Lajos), Szabolcsi Miklós (József Attila), Görömbei András (Nagy László, Sütő András) könyveit.

Nézzük a tájékoztatás esetlegességének, egyoldalúságának példáit. Bartók Béla méltóképpen szerepel, a 2. és a 3. kötetben is külön fejezet foglalkozik vele. Ehhez képest Kodály Zoltán mellékszereplőnek is alig tekinthető. A 2. kötetben a következőket tudjuk meg róla egy-egy mondatban, felsorolásban, többnyire Bartókkal összefüggésben. Ő is gyűjtött népzénet. Hatással volt költőinkre. Szerepelt a Thália Társaság tagjai közt. Írt Debussyról. Írt Bartókról, az pedig őrola (egy-egy rövid idézet), Tagja volt a Vasárnapi Körnek. A 3. kötet információi: Fülep Lajos írt róla. A Bartókról szóló tanulmány háromszor említi a nevét. Györfly István felfogása az övével rokonítható. Juhász Ferenc, majd kétszer Weöres Sándor kapcsán kerül szóba Kodály. Jó lett volna valamit megtudni e hatásról, mert így mindössze annyi az információ, hogy a folklorizmust ő sem értelmezte leegyszerűsítően.

Kodály Zoltán legalább létezik a kultúratudomány számára, de más, például Bozay Attila, Dohnányi Ernő, Durkó Zsolt, Eötvös Péter, Farkas Ferenc, Lajtha László, Ligeti György, Petrovics Emil, Szokolay Sándor, Veress Sándor, Weiner Leó nem. A színház- és előadóművészet az avantgárral és az új teatralitással kap helyet két fejezetben, s ami ehhez képest csak „modern”, az nem létezik. Leírva sincsen például Básti Lajos, Gábor Miklós, Latinovits Zoltán, Major Tamás, Ruttkai Éva, Tímár József neve. Lényegében a képzőművészet kapcsán is csak az avantgárd a számoltartott. A 2. kötetben nincs képzőművészeti fejezet, a 3.-ban van Fülep Lajosról, a Bauhausról és Moholy-Nagy Lászlóról, illetve a neoavantgárd és posztmodern képzőművészetről. A mutató szerint Csontváry Kosztka Tivadar neve sehol nincs leírva, ám a Fülep-fejezetben mégis megtalálható: neki szerepe volt „Csontváry elismertetésében”. A 2. és a 3. kötetben Munkácsy Mihály neve három, Szinyei Merse

Pálé egy felsorolásban szerepel, Paál Lászlóé sehol sem. Ferenczy Károly sem létezik. (Mulatságos tévedés, hogy az egyetlen utalás, a Fülep Lajostól 1906-ból származó idézet: „a Manet-ek és Ferenczyek által kivívott új művészet” feloldása a névmutatóban: „Ferenczy Béni és Noémi”.) Kondor Béla sehol. Hosszan lehetne sorolni a neveket, de nincs értelme. Mintha nem is lenne más érték, csak az, ami avantgárdista. (Az irodalmi hiányokról majd később.)

A főszerkesztő, továbbá a szerzők jelentős része fő- vagy mellékállásban egyetemi oktató. Számtalanszor megtapasztalhatták már, hogy a magyar szakosoknak és a legtöbb bölcsészhallgatónak hiányosak az irodalmi és igencsak elenyészőek a filozófiai, történelmi, társ- művészetekkel kapcsolatos ismeretei. A Bauhaus vagy a posztmodern képzőművészet ilyen részletességű tárgyalása helyett célszerűbb lett volna áttekinthető, szelíd ismeretterjesztő céllal bemutatni a XX. század képzőművészetét, zeneművészetét. Bartók és Kodály nevét persze mindenki ismeri. De sokak számára megoldhatatlan feladat lenne néhány művük megemlézése, még inkább munkásságuk néhány mondatos jellemzése.

Visszatérve az *Előszó*hoz, abban a korszerűséget érvényesíteni kívánva a célelvűség az igazi kulcsfogalom, korántsem pozitív értelemben. Ez van is meg nincs is, szükséges is meg korszerűtlen is. „A feladat kijelölésekor nagyon lényeges ellentmondással kellett szembenézni. Összefüggő történetmondás többnyire csak egyetlen szerzőtől várható, történetírás viszont nehezen képzelhető el valamely célelvűség föltételezése nélkül. E munka szerzőinek részben azért különbözik a beszédmódja, mert kimondottan vagy hallgatólagosan nem ugyanannak a célelvűségnek a szellemében gondolkoznak. Míg a korábbi irodalomtörténetek általában egyféle célelvű folyamatot igyekeztek figyelemmel kísérni, ez a munka olyan célelvűségeknek a kölcsönhatásával számol, amelyek között olykor feszültség, sőt akár még ellentmondás is érzékelhető.” A célelvűség kétféle szintje csúszik itt egymásra: az irodalomé és az elemzőké. Ha van a magyar irodalomnak valamiféleképpen önálló története, akkor abban célelvűségek feltételezhetőek. Az irodalomtörténészeknek is van valamiféle elképzelése, „célelvűség” kutatásának tárgyáról, de úgy látszik, nem baj, ha ez inkább őt jellemzi, s nem tárgyát, az irodalmi művet, az alkotót. Mi volt korábban az „egyféle célelvű folyamat”? Hármát említi az *Előszó*, ezek: a nemzetjellelem szerves fejlődése, a társadalmi haladás, a modernség. A legáltalánosabban közelítve voltak ilyen alapelvek, de ebben az új műben is van egy, hiszen itt az a kinyilvánított fő cél, hogy „a magyar irodalmat

töredezett örökségként mutassuk be”. De van a fogalomnak egy másik szintje is. Minden kultúra történetének minden korszakában szembesülhetnek egymással különböző „célelvűségek”, s a modern irodalomtörténetek ezt általában megjelenítik. Miként értelmezzük például Kazinczy Ferenc és a romantikusok programjának szembenállását? A kései népnemzeti iskola és a nyugatosok, a *Nyugat* és Kassák ellentétei? A népiek és az urbánusok csatáit? S egy-egy portré, egy-egy kisebb korszak megírásakor se lett volna lehetőség „összefüggő történetmondásra”?

E munkában „Nem az alkotás, hanem a befogadás elemzését tekintettük elsődleges feladatnak” – írja az *Előszó*. Igazságtalan lenne azt állítani, hogy csupán a 2000. év körüli befogadások kézikönyve jött létre, hiszen részben megvalósul a „másodlagos” feladat is: a művek tárgyalása nélkül ugyanis elég nehéz érdemben szólni a fogadtatásokról. Másrészt viszont e könyvhármas aligha tekinthető fogadtatástörténetnek. Számos, e szempontból kikerülhetetlen műről szó sem esik, továbbá a szerzők egy részét alig foglalkoztatták az eddigi értelmezések.

Az *Előszó* szerzője azzal is érvel, hogy a művészetknél nem ajánlatos „vonalszerű előrejutást” feltételezni: „Túlhaladás helyett célszerűbb csak változásról beszélni. A későbbi nem okvetlenül magasabb rendű. Ady költészetét nehéz volna fejlettebbnek minősíteni Arany Jánoséhoz képest.” Vonalszerűséget igencsak együgyű emberek képzeltek el bármikor, a magasabb rendűség megkérdőjelezése pedig egyrészt közhely, másrészt abszolút értelemben csak a legnagyobb művészekre vonatkozik. Shakespeare-hez, József Attilához, Mozarthoz, Bartókhoz képest soha nem lesz „magasabb rendű” művészet, az irodalmi termés átlagában, az irodalmi életben, az olvasóközönségben azonban mégiscsak feltételezhető valamiféle „haladás”. S az egyes műfajoknak is lehetséges fejlődés-, illetve hanyatlástörténete. Aligha lehet csupán a változás fogalmával leírni például a regény műfajának eddigi történetét. Ezek azonban valóban vitatható kérdések.

A következő állítással sokkal több a gond: „Az egyetlen kulturális örökségbe vetett hit arra ösztönözhet, hogy az irodalom múltjának áttekintése üdvtörténetnek rendelődjenek alá. Ezzel a felfogással szemben azt a szemléletet próbáltuk érvényre juttatni, mely különböző hagyományok létét tételezi föl, és tartózkodik korszakok egyértelmű kijelölésétől, mert nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy ugyanaz a jelenség egyaránt értelmezhető folytonosságként és megszakítottságként. Ezért adtuk e sokszerzős munkának a következő címet: *A magyar irodalom történetei*.” Magyarar-

zatot kívánna az állítás, amely azonosítja az egyetlen kulturális örökséget az egyetlen hagyománnyal. Az a kulturális örökség, amely nemzeti kulturális örökségnek tekinthető, a civilizált polgári kultúrákban alighanem mindenhol sokféle hagyomány összességét jelenti. Amiként ezt József Attila is megfogalmazta, tanulságosan *A Dunánál* harmadik részében. „A világ vagyok – minden, ami volt, van: / a sok nemzetség, mely egymásra tör. / A honfoglalók győznek velem holtan / s a meghódoltak kínja meggyötör. / Árpád és Zalán, Werbőczy és Dózsa – / török, tatár, tót, román kavarog / e szívben”. Nem lenne semmi baj, ha ez a kézikönyv a különböző hagyományok egymás melletti és utáni létre hívna fel elsősorban a figyelmet. Ehhez is nélkülözhetetlen lenne azonban a történetiségnek a szerkezetben való érvényesítése. Azonban nem csak „a korszakok egyértelmű kijelölése” hiányzik: egyáltalán nincsenek korszakok, azt jellemző irányzatok. Alig vannak portrék. Az időbeli sorrenden kívül nincsen e három kötetben semmilyen más rendező elv. A cím magyarázata félrevezető. Erre a munkára ez csak így illene: Történetek a magyar irodalomról. A közvetlenebb jelenkor kapcsán ez még elfogadható is lenne, de még bölcsőbb lett volna az évszámokkal 2000 helyett csak az 1970-es évekig jutni el, Tandori és Esterházy fellépéséig.

Mintha lett volna mondjuk tíz konferencia, amely időrendben lefedi irodalmunk történetét, s ezeket nem tíz különálló könyvbe, hanem ebbe a háromba gyűjtötték volna össze egy látványos bevezetéssel. Így valóban „Minden Egész eltörtött” – ez a részletek rémuralma. A munka címe a hétköznapi megértés számára a következőket jelenthetné: 1. A magyar irodalomtörténetek tudománytörténeti tárgyalása. 2. Az irodalmi művek témái, „történetei” a legendáktól napjainkig. 3. Különböző felfogású irodalomtörténészek különböző „célelvűségű” munkái ugyanarról a magyar irodalomról. Erre néhány elszórt példa található e kötetháromasban, de a különbözőség nem lényegi. Szegedy-Maszák Mihály nem hisz „az egyetlen kulturális örökség”-ben, de meg van győződve arról, hogy csak az övéhez hasonló irodalomszemléletnek van létjogosultsága. Azt is állítja, hogy „e munka visszatükrözi a jelenkori magyar irodalomszemlélet és -tudomány megsztottságát”. Ez legfeljebb részletkérdésekben igaz. A főszerkesztő úr még az akadémikusok, akadémiai fokozattal rendelkező tudósok közül sem kérte fel vagy nyerte meg közreműködésre azokat, akik a lényegről másként gondolkoznak, s ez főként a XX. század kutatói kapcsán feltűnő. Alighanem azért, mert ők „a nemzeti művelődés tanulmányozásába” vonulnak vissza.

Engedtessek meg a hiányzók korántsem teljes névsora: Bertha Zoltán, Bíró Ferenc, Bitskey István, Bodnár György, Csűrös Miklós, Görömbei András, Hargittai Emil, Jánosi Zoltán, Kabdebó Lóránt, Kenyeres Zoltán, Kovács Sándor Iván, Márkus Béla, Monostori Imre, Nyilasy Balázs, Olasz Sándor, Pomogáts Béla, Poszler György, Rába György, Rónay László, Sipos Lajos, Szávai János, Széles Klára, Szigeti Lajos Sándor, Tarján Tamás.

Lehetséges szerzők, másként gondolkodók hiánya csak azoknak feltűnő, akik valamennyire otthonosak a mai irodalomtörténeti szakmában. Az azonban diákokat, tanárokat is elkéséríthet, hogy ez a mű se nem kézikönyv, se nem tankönyv. S a módszertani egyoldalúság mellett ők is észrevehetik szerzők és művek elfogadhatatlan, semminemű elmélettel nem igazolható hiányát. Az *Előszó* szerint „az kerül szóba, amit e munka szerzői lényegesnek vélnék a magyar örökség megőrzése szempontjából. Amiről nem esik szó, azt kevésbé fontosnak gondolják.” A három kötetnek van főszerkesztője, vannak szerkesztői. Nem készült volna munkaterv? Vagy a Duna jegén szavazta meg a szerzők népes csapata, hogy ki és mi a fontos, illetve lényegtelen? Említék néhány furcsa esetet. Az 1. kötetben ugyan a névmutató szerint gazdagon szerepel Janus Pannonius, ám érdemlegesen csak egy fejezetben esik szó róla, pontosabban az ő priapikus, azaz erotikus-pornográf költészetéről. Kármán Józsefet egyetlen alkalommal említik, *Uránia* című folyóiratával kap tizenöt sort, amelynek fele idézet tőle. A 2. kötetben viszont nyolc helyen is hivatkoznak rá, esszéjére és levélregényére. Ennyivel azonban a tájékozódni, tanulni vágyó nincsen kisegítve. Azért is szomorú ez, mert a *Fanni hagyományai* ma is élvezetes olvasmány, akárcsak *A nemzet csinosodása*.

A huszadik századdal kapcsolatban részletesebb bírálat szükséges. A 2. kötet utolsó kétszázötven oldala a századelővel foglalkozik, s ha belehelyezkedünk a szerkesztői koncepcióba, nagyjából elfogadható módon, bár nehéz beletörödni abba, hogy mint Petőfire, Adyra is csak egyetlen fejezet jut, igaz, az kivételesen pályaképvázlat. Az 1920 utáni magyar irodalom történetében viszont – Krúdy Gyulával ellentétben – nincs helye Móricz Zsigmondnak. Babits Mihály európai irodalomtörténete kap egy fél fejezetet, de versei, regényei, esszéi nem fontosak. Kosztolányi Dezső látszólag egy szót se szólhat, hiszen az előző kötetben novelláival Csáth Gézával társbérletben már szerepelt, most pedig három fejezet az övé: a *Pacsirta*, az Ady-bírálat és az *Esti Kornél-ciklus* révén. De eltűnt a költő. Áprily Lajos, Juhász

Gyula, Tóth Árpád csak utalásokban található meg. A névmutató szerint Nagy Lajos prózaíró nem létezett. S ahogy haladunk előre az időben, egyre több a hiány, s különösen feltűnő például a következők: Dsida Jenő, Gelléri Andor Endre, Hubay Miklós, Jékely Zoltán, Kálnoky László, Kodolányi János, Kós Károly, Pap Károly, Rónay György, Sarkadi Imre, Sánta Ferenc, Sinka István, Cs. Szabó László, Szabó Magda, Szilágyi Domokos, Tamási Áron, Vas István. Ők legfeljebb néhány névsorban, utalásban kaptak helyet. A névmutató szerint Nemes Nagy Ágnes sem létezik, azonban az újhordas fejezetben mégis van róla egy bő oldalnyi szöveg. Az utóbbi évtizedek kapcsán a kisemmizetteknek még egy listája említendő: Ágh István, Baka István, Bella István, Bertók László, Buda Ferenc, Csukás István, Csurka István, Fodor András, Galgóczi Erzsébet, Gion Nándor, Grendel Lajos, Hajnóczy Péter, Jókai Anna, Kányádi Sándor, Kiss Anna, Kiss Benedek, Lázár Ervin, Oravecz Imre, Orbán Ottó, Parti Nagy Lajos, Szilágyi István, Temesi Ferenc, Tolnai Ottó, Utassy József és még sokan mások sem kaptak helyet. Nehéz tárgyilagosságnak és érvényesnek tartani azt az irodalomtörténetet, amely nem tekinti tárgyalandónak Dsida Jenő, Tamási Áron, Kányádi Sándor, Lázár Ervin és társaik munkásságát.

Kosztolányi Dezső arcképe szerepel a harmadik kötet címlapján, mégis csonka marad a tudásunk róla. Számos fejezet hőse jár még rosszabbul. Déry Tibort *A befejezetlen mondat* kapcsán tárgyalja egy fejezet, 1938-as évszámmal. A mű azonban 1947-es megjelenéséig ismeretlennek nevezhető, így vitatható az elhelyezése az időrendben. Ez persze technikai kérdésnek is tekinthető, az viszont már kevésbé, hogy az író 1954 utáni alkotásai között olyan is akad, – a *Niki* –, amely a Nobel-díjnak is várományosa volt, a későbbiek pedig erőteljes előkészítői voltak a posztmodern epikának, s feltehetően sokkal jobban meg képesek szólítani a jelenkort.

Németh László a maga sokoldalú életművéből az esszéket tartotta a legfontosabbnak. Talán ennek tudható be *Tanu* című folyóiratának elemzése. Három, az irodalmi élettel foglalkozó fejezetben szerepel még többszörösen: amelyek a népi-urbánus vitát, az 1956-os forradalmat, illetve az utána következő éveket mutatják be. Ezenkívül több mint hússzor utalnak rá. De Németh László, mint az *Iszony*, a *Galilei*, más regények, drámák szerzője nem létezik. Az 1920 és 1970 közötti évtizedekből nyolc szerző regénye vált méltóvá a kiemelésre. Ezt a kilencediket nem írta volna meg szívesen akár tíz irodalmár?

Illyés Gyula sem járt jobban, bár ő két fejezetet is kapott. Az első tárgya a *Puszták népe*, a másodiké „Illyés és a francia irodalom” kapcsolata. A forradalmi *Irodalmi Újság* tárgyalásakor huszonnégy sort olvashatunk az *Egy mondat a zsarnokságról* című műről, amely a szerzőnek nem igazán tetszik, mert „a Rákosi-éra tükré”, s „A nemzeti kiszolgáltatottság ennek az Illyés-versnek nem témája, s talán ezért sem vált igazán a költemény a rendszerváltozás után a függetlenség visszanyerését legfőbb értéknek tekintő 1956-os forradalom és szabadságharc emblemikus alkotásává.” Mondanám, hogy a szerző, Standeisky Éva mintha külföldön élne, ám még ott is 1956 és a zsarnokság elleni tiltakozás kultuszversének tekintik ezt a művet. Ezekon a sorokon kívül Illyés Gyula költőként nem létezik, csak a francia kapcsolat tárgyalásának utolsó, igaz, hosszú bekezdésében. Itt Szegedy-Maszák Mihály nyitva hagyja a kérdést: megszólíthatja-e még ez a líra a mai olvasókat. Nincs szó Illyés epikájáról, drámáiról, esszéiről. Fogalmuk sem lehet a fiatal olvasóknak arról, hogy miért és miben tekintették őt apáik és nagyapáik nemzeti költőnek.

Amikor Veres András az írók és a hatalom kapcsolatát elemzi 1955 és 1968 között, Németh László mellett Illyéssel is többször foglalkozik, s eközben kétszer is leír egy olyan állítást, amelynek nincs valóságalapja, s a hivatkozott szaktanulmányban sincs nyoma. A hírhedt ENSZ-levelre utal a mondat: Kádárék „Ráadásul még Illyés Gyulát és Németh Lászlót is megnyerték szervezőnek a kompromittáló akcióhoz.” (521.) Hamarosan ezt így olvashatjuk: „Déry letartóztatása után Németh Illyéssel az oldalán próbált tárgyalni Kádárral, aminek az egyetlen kétes eredménye az lett, hogy rájuk bízta az ENSZ-nek szóló tiltakozó nyilatkozat megszervezését.” (523.) Déry Tibort 1957. április 20-án tartóztatták le. Miután erről tudomást szereztek a népi írók, csoportosan kértek kihallgatást Kádártól, aki csak Némethet és Illyést fogadta. Tehát nem Németh kezdeményezte ezt a találkozást. Az ENSZ-level szervezését viszont négy hónappal később, augusztus 20-a után kezdték meg, s a szöveg már szeptember 5-én megjelent. A két író ebben nem vett részt, ennek állítása nem félreolvasás, hanem rágalom. Próbáljuk elképzelni, amint az irodalmi életben részt nem vevő, súlyosan hipertóniás Németh László, az idegállapota miatt több hetes nyári altatókúra után lábadozó Illyés aláírás-gyűjtő ívvel szaladgál. A legszebb az lett volna, ha félúton találkozhattak volna Sajkod és a tihanyi rév között.

Számomra különösen fájdalmas a *Szembesülés a naiv költői világépítés határaival* című fejezet, amelynek fő tárgya: *1954 megjelenik Juhász Ferenc A tékozló ország című műve*. Szerzője Tolcsvai Nagy Gá-

bor, aki e kiadványban több nyelvészeti tárgyú fejezetet írt, s egyébként kismonográfiái jelentek meg Nagy Lászlóról, Pilinszky Jánosról. Ő azt a megoldást választotta, hogy a Juhász-mű tárgyalásába beépítette Nagy László, Kormos István és Csoóri Sándor tömör bemutatását is. Nyilván tudta, hogy e költőkről nem lesz önálló fejezet. Mindebből viszont az következik, hogy e nagy terjedelmű könyvben az 1945 utáni negyed században csak Weöres Sándor és Pilinszky János költészete méltó az önálló tárgyalásra. Illyés Gyula hiányát látszólag el lehet ütni a más szempontú tárgyalásra való hivatkozással, de az különösen feltűnő lett volna, ha Juhászékról nincs szó. Viszont már a címben is jelezni lehetett valami fenntartást. A Kormos Istvánt bemutató bekezdés kivételesen éppen az én könyvemből idéz, majd ez után vonja le az általam elfogadhatatlan következtetést: Kormos „Tágabb szemhatárral, más nyelveket, kultúrákat mélyebben beépített életművébe, mint közvetlen társai.” Ez a mondat le kívánja értékelni a három költőtárs teljesítményét, de az állítás tárgyyszerűsége vitatható, az esztétikai érték szempontjából pedig közömbös. A posztmodern kánon előítéletei alapján szokás ezt a kritikát részletesebben is kifejteni. Itt komoly bírálatot kap az irodalmi népiesség 1945 utáni jelenléte, leegyszerűsítve azt. Juhászék ez alól részben felmentést kapnak, de nem értelmezőik, akik a bartóki modell fogalmát állítólag „a népi elemek műbeli megjelenése”-vel azonosítják. Ezt a fogalom megalkotója, Németh László sem így értette, de említést érdemlően mások sem. Németh László 1956-ban így írt Bartók és Ady feladatvállalásáról: „a magyarságban megtalált Európa (vagy legalább újkor) alatti anyagot az új, nyugati eszközökkel feldolgozva s megemelve, a magyar zenét s költészetet jövőnk fegyverévé s a világ közkincsévé tenni.” Ennek vállalását észleli Juhász Ferenc, Nagy László és más akkori fiatalok költészetében, s azzal zárja esszéjét, hogy aki ezen a módon mesterré képes válni, az „egy új világ törvényhozójának érezheti magát, s nem is szólhat máshoz, csak nemzetén át az emberiséghez.” (Sajnálatos, hogy a Bartókkal foglalkozó fejezet meg sem említi a magyar műhely, a bartókiság fogalmát.) Ne tessék meglepődni: Szegedy-Maszák Mihály célelvűsége szavakban igen rokon ezzel. Ám radikálisan másként értelmezi szerkesztőként is a nemzet és az emberiség fogalmát. S így tesz Tolcsvai Nagy Gábor is, akinek összegzése szerint Juhász Ferenc és Nagy László költészete „bár eltérően, de kissé távol maradt az európai irodalom fő irányaitól mind a bukás vagy a kétely megértési feltételeinek körvonalazásában, mind a

nyelv rendkívüli mértékben alkotó, de rá vissza nem kérdező alkalmazásában.” Végezetül még a következőket olvashatjuk: „A külső, nem irodalmi tényezők, amelyek a vallomásos és képviseleti költészeti formákkal kapcsolódtak össze, kissé távol tartották ezt a költészetet a kortárs irodalom más áramlataitól. A világra való rácsodálkozás enyhe naivsága, a közösségmagyarázat és a történelemértelmezés néha kissé egy-síkú jellege, valamint a személyiség kérdéseinek hát-térbe szorítása e költészetet kiszolgáltatta a történeti eseményeknek.” Ezek szerint mégiscsak vannak az európai irodalomnak fő irányai? S ezek között van olyan, amelyik üdvtörténetnek, egyetlen igaz útnak minősíthető? Van arra törvény, hogy miként kell az irodalomban körvonalazni „a bukás és a kétely meg-értési feltételeit”? S hogy milyen nyelvszemlélet megengedhető? Pilinszky költészete nem vallomásos? A II. világháború meghatározó élménye nála nem külső esemény? A mű szempontjából a személyiség gondolatai nem minősülnek „külső” eseménynek?

Illyés Gyula, Németh László, még erőteljesebben Juhász Ferenc, Nagy László, Csoóri Sándor és mások irodalmi munkásságának a monomániás posztmodern kánon alapján való megítélése sajnos egyre nagyobb teherterele a magyar szellemi életnek, s ennek következtében már a közoktatásnak és az egyetemi képzésnek is. S ez már nem csak az irodalomtörténet-írást és -tanítást érinti. Abból a felfogásból, amelyik szerint az irodalomtól voltaképpen idegen minden, ami nem a személyiségre, hanem a közös-ségre vonatkozik, voltaképpen az is következik, hogy a személyiségtől is idegen – vagy szelídebben fogalmazva – jobb, ha idegen a közösséghez való tartozása. Mindket-tő kóros állapot, amely az emberiség jövője szempontjából tragikus következményekkel járhat.

Szegedy-Maszák Mihály előszavában a jövőre is gondol. Aggódva, de szigorúan az irodalom szempontjából. Ő is axiómaként fogadja el, hogy a „nagy elbeszélések” érvényüket veszítették. Ezt visszamenőleg is érvényesnek tartja, s ezért törekedett arra, hogy „a magyar irodalmat töredezett örökségként” mutassa be. Tehát a nagy elbe-szélések emlékét is felejtjük el. Sajnos ez a munka se tisz-teli a másságot. Bizony igaz, hogy „A másság tisztelete könnyen lejárátható jelszó.” Letűnt korok olvasói, ma másként olvasók, értelmezők nem számítanak, csak a sa-ját kánon. S ebben az egyedüli üdvözítő az összehason-lító irodalomtudomány. Miért kellene mindig mindent összehasonlítani valami mással, lehetőleg nyugat-európa-ival és észak-amerikaival? A szocialista országok táborá-ban évtizedeken át egy olyan kommunista falanszterben kellett volna elképzelni az emberiség jövőjét, amely azért némi teret enged a nemzeti sajátosságoknak. A kapitalista

globalizáció előnyeinek és súlyos veszélyeinek fényében és árnyékában a nemzeti kultúráról nem az egyetlen nagy falanszterbe való olvadást kellene vizionálni, amely-ben feltehetően, majd, mondjuk tízmilliárd ember olvas-sa, nézi, éneklí ugyanazt, egyetlen nyelven makogva. Az *Előszó* utolsó mondatai így szólnak: „Lehet arra hivatkoz-ni, hogy a magyar irodalmat előkelő hely illeti meg a vi-lág örökségében, de számolni kell annak lehetőségével, hogy az irodalmak nemzeti megközelítése történeti jelen-ség, amelynek nemcsak kezdetét lehet megállapítani, hanem esetleges végére is föl kell készülni. A cél nyilván-valóan az, hogy a magyar irodalom bizonyos termékei be-kerüljenek Európa s a világ örökségébe, ami csakis akkor lehetséges, ha ennek az örökségnek a szerkezete megvál-tozik. Ez az irodalomtörténet azzal a szándékkal készült, hogy hozzájáruljon e cél eléréséhez.” Akármit ír a főszer-kesztő s barátainak és tanítványainak köre, a magyar iro-dalmi örökség szerkezetét nem lehet megváltoztatni, leg-feljebb azt a képet, amely erről bennük él. Az örökség eddig létrejött eredményei közül igen kevés került be a vi-lágirodalomba, s ez nem csak ránk, hanem a legnagyobb nyelvek irodalmára is érvényes. Egy nyugat-európai értel-miségi számára Homérosz is inkább csak lexikálisan is-mert, s modernebb klasszikusok nevét is lehetne sorolni. Elképzelhető még az is, hogy Európában sokkal többen olvassák magyarul Petőfi, sőt Arany műveit, mint vala-mely világnyelven Homéroszt. Világirodalmi részvéte-lünket illetően tiszteletben tartom, s elvileg hasznosnak is a főszerkesztő szándékát, ám egy magyar irodalom-történeti kézikönyvnek nem lehet ez a fő célja, remél-hetően száz év múlva sem. Arra kellene inkább töre-kedni, hogy a jelenleg mintegy 13 millió magyar em-ber s majdan megszülető utódaik minél gazdagabban tudják használni az anyanyelvüket, minél egészsége-sebb személyiségek legyenek, s ebben segítse őket az anyanyelvű irodalom. Mert hiába fogják esetleg káprá-zatos angolnyelv-tudással olvasni bármely nyelv kano-nizált klasszikusait, az anyanyelv és a hozzá kötődött több ezer éves kultúra hiányában a globalizációnak is csak áldozataivá válhatnak.

Vasy Géza

Szécsi Margit-est

2008. április 9-én, 18 órától
a Szövetségesek Házában
(1088 Budapest, Szentkirályi utca 18.).
Előadja Pálffy Margit színművész

„Aki szeretetben él,
megmarad” Lázár Ervin: Napló
Osiris, Bp., 2007.
Vathy Zsuzsa:
Életünk, halálunk
Helikon, Bp., 2007.

Vannak emberek, vannak olvasmányok, akik, amelyek hatására befészkei magát az emberbe a gondolat, hogy még a legmegátalkodottabb ember is megtapasztalja egyszer, milyen a „lukasserpenyő szomorúság”, a „hervadt dália állapot”, az „elázottzászló” és a „vízzeltelt szarvasnyom” (*Berzsián és Dideki*) fokozat... Tudták egyáltalán, hogy a szomorúság ennyiféle lehet? Én Lázár Ervintől tudom. Azt is, hogy amikor a Szomorúság „mindennap eljön”, amikor már hallani, hogy „ott kipeg-kopog” az ablakon, s csönget, megjelenik egy „macskaforma” figura, hallgassunk rá, megéri az a kis futás *A Négyszögletű Kerek Erdőig*. De mi van akkor, amikor a Szomorúság hosszú időre befészkei magát és nem csöngetnek? Amikor akkora ür támad, mint a kivágott szilvafa hiányát ordító gödör, ahová nincs mindenkinek ereje újabb fát ültetni, mint a „följegyzések készítőjének” Vathy Zsuzsa könyvében. Amikor a teremtett világ annyira hiányosnak tűnik, hogy eszünkbe sem jut valamit hozzátenni?

Akkor lehet például írni. Novellát, mesét, verset, drámát, regényt. Vagy épp naplót arról, miért nem lehet írni – novellát, mesét, verset, drámát, regényt. Olyat, amilyenről Lorca ír – „A dráma a könyvből kilépő és emberivé váló költészet. Emberivé válik, beszél és kiabál, sír és kétségbeesik.” (*Az emberivé váló költészet*. In: Federico García Lorca válogatott írásai. Bp. 1959. 182.) –, nem azért mert van üdvözítő út, abszolút alkotás, hanem mert néha úgy tűnik, hogy csak olyat érdemes.

A Lázár Ervin naplóiból (*Nagy füzet, Kisszékelyi füzet, Barna füzet, Zöld füzet, Lázalom-töredék, Koreai füzet*) Ács Margit által szerkesztett *Napló* az 1971-es *Lázalom-töredék* mellett az 1982-től 2006-ig, a kórházba készülési pillanatáig terjedő időszakot öleli fel. Nem rendszeresen vezetett naplók ezek, a *Nagy füzetet* és a *Kisszékelyi füzetet* gyakran párhuzamosan írja. Mi ez a *Napló*? Többnyire ellenállhatatlan vágyat érzek a naplók olvasására, a személyes vallomások, feljegyzések, események mögött az *ember létét* fürkészve. Lázár Ervin *Naplóját* nehéz szívvel lapoztam. Nézegettem a címlapon szereplő fotót és arra gondoltam, biztos nagyon utálta, hogy fényképezik. Ráadásul, ha jól láttam, egy ócska tollat tart a kezében, pedig a tollakra a *Napló* tanúsága szerint is nagyon kényesen ügyelt. Mi-

lyen különös ez a címlap, pedig sok hasonlót láttam már. Az író a papír, füzet előtt, tollal a kezében... Hogy lenne másképp, ez normális. (A maiakat, akik a gép előtt ülnek, majd számítógéppel fényképezik?) Ez a kép mégis olyan más. Lázár Ervin tekintete. Mintha azt gondolná: légy őszinte vagy inkább ne szólj semmit. Vagy: gyere, beszéljessünk. Olyan természetességgel, amely észrevétlenül eltünteti a gombócot az ember torkából, ha fellapozza könyveit, ha elfogadja a meghívást. Mint amikor Mikkamakka azt mondja: „Fussunk!” És észre sem vesszük, már futunk is, néhány szavas bejegyzésektől novellák, mesék változataiig. Mi ez a *Napló*? Munkanapló, amely betekintést enged az írói műhelybe. Egy betegség története, a vele folytatott küzdelemmel, félelemmel, reménnyel. A mindennapok története örömmel, bánatokkal, szívdertítő és bosszantó pillanatokkal, szépséggel, csúfsággal. Kapcsolatok története – barátoké, társé, gyereké. Élet és halál története, Vathy Zsuzsa kötetének címe rimelve *Életünké, halálunké*.

Mindez saját, különleges nyelvén. Hogy mennyire fontos számára a nyelv, azt a *Napló* egyértelműen felfedi. Egyedi nyelvi világot teremt, keresi a megfelelő kifejezéseket, szinonimákat gyűjt, szavakat magyaráz, szójátékokat gyárt. „Egy szó varázsköre, ami csak az anyanyelv ismerőjére hat” – írja. Állandó nyelvi útonlét jellemzi, melynek novelláiban, mesében eredményeit, felejthetetlen sziporkáit látjuk, a *Napló* azonban betekintést enged magába a folyamatba is. Hogyan válik sajátjává a nyelv az álombeli szavaktól a megőrzötteken keresztül a felfedezettéig, megértettéig, megalakítottáig. Gyakran gyermekei szóalkotását izlelgeti. „A gyerekek nyelvújítók is, mennyivel jobb az étvágygerjesztőnél az étvágyító és a hamis igazolvány helyett a hazugolvány.” Nyilván alkotó létéből is ered ez a csilapíthatatlan keresés, vagy az író kincsére, a *tökéletes* szóra. Szüntelen küzdelmet folytat az írással, az írásért. „Valahogy el kellene kapni a fonalat. Beférközni a dolgok belsejébe. Minden kívül van, minden ellenáll, minden kopog. Nagy türelem kellene.” Ez a küzdelem egyben az idővel való küzdelem is. „Húzom az időt. Aztán majd nem lesz mit húzni.” Küzdelme egyben szembeállítás a visszafordíthatatlan idővel, a pillanat tűnékenységével, azzal, hogy soha nem lehet „visszamenni”. Vagyis az időben való léttel, ontológiai kérdésekkel a nyelvi teremtésen keresztül. Néha a „felkészülésre” kapott időt kevesli, vagy vonja kétségbe. Szavakat idéz és alkot, amelyek „érzelmeket, sejtelmeket” mozdítanak meg, például felidézve „a homályba hullt tájat, az ősi szagokat, a gyermek szorongását.” A *Napló* egyik „funkciója” is az írás szolgálata, többször utal

arra az álmok, feltörő emlékképek, lejegyzett vagy elfelejtett események, jelenetek, szavak, mondatok kapcsán, hogy ami nincs leírva, az könnyen elvész. Ezzel kapcsolatban gyakran hangsúlyozza az emlék, emlékezet fontosságát, a megőrzés identitást, önbecsülést teremtő, vigyázó jellegét – legyen szó nyelvjárásról, tájszóról, tárgyakról, falvakról, házakról, országokról, vagy épp a Földről. Néhol töprengései, belső dialógusai ars poética-szerű vallomássá alakulnak: „Van olyan író, aki fényes, ismeretlen tájakra vezet el, van, aki magas hegycsúcsokra visz föl, van, aki fölboncol előtted egy eleven testet, van, aki csak annyit akar, hogy egy pillanatra otthon érezd magad”. Nem hiúságból, inkább a megszenvedett alkotás csorbított, befejezetlen útja miatt többször is teret enged a szövegrontások miatti felháborodásának, mely pontatlanságok sokszor hanyagul éppen a lényegét veszélyeztetik. Fontos számára a nyelv mint a teremtés forrása, ezért zavarják annyira a nyelvi hibák, hogy többször idéz szavakat, szövegeket pályatársaktól, bementőktől, újságcikkekből mint a nyelv torzításának példáit, forrásait. Néha mókás, de valós mindennapi nyelvi problémákat tesz szóvá („Egy ponton múltott a (KSC) Kecskemét továbbjutása.« (Knézy) /.../ Helyes-e így, ha azt jelenti, hogy továbbjutott a Kecskemét? Nem azt sugallja ez a »múltott«, hogy nem sikerült továbbjutni?”). Amilyen mélységgel tűnődik, zsörtölődik a nyelv szépségein, a nyelvben okozott károkon, olyan elragadtatással, odaadással ír a tollakról. Gyönyörűek a töltőtollakról szóló naplórészletek. Jó és rossz tollakról, újjakról, eltörtekről, mártogatósokról, a tintákról, színükről, hogy mennyi ideig elegendőek... Persze a toll elengedhetetlen eszköze az írói létnek, csak egy író számára lehet ilyen fontos, de számára mintha ennél is többet jelentene, neki részévé válik. A *Naplóban* is többször utal arra, hogy a számítógép használata mellett is fontos marad számára a kézírás. Ahogy a *Naplóba* bejegyzti a számítógépbe írott szövegek fájl-neveit, valahogy annyira megkapóan jelzi azt a különös idő-tér koordinátát, amelyben az *ember* ma a lét kérdéseivel szembesül. Egy helyen a könyv pótolhatatlanságára is utal: „Az olvasás is emberméretű – épp ezért örökre megmarad. Mármost a könyvből való olvasásé. Ez is intim szféra. Mint a gyaloglás és a magány, amikor semmiféle szerkentyűvel nem vagy odavissza összekötve a világgal.” Aki ismerte, tudja, milyen szerénységgel birtokolta lenyűgöző olvasottságát.

A *Naplóban* is megmutatkozik a novellákból, mesékből ismert különleges humora, amely a szeretetből, a több nézőpontból való látás adományából, s egy köztes lét-állapotból is ered. A humor személyes kérdésekben a haragot is oldja, az érzékenyen reflektált tár-

sadalmi kérdéseknél azonban gyakran iróniába vagy szarkazmusba vált. Az igazság szembeköpésének számos változatát idézi a magyar történelem közelmúltján gondolkodva. Tiltakozik minden erőszak, pusztítás ellen, hogy egyik ember beleléphet a másik életébe vagy eltaposhatja azt. Tiltakozik az „elmaffiásodott” világ ellen, bűnös és áldozat felcserélhetősége ellen.

A szomorúság a *Naplóban* is vissza-visszatér – „Ma reggel szétestem, darabjaim szertegurultak, s egy-kettő nem is lesz meg soha.”; az alkotással, emberekkel kapcsolatban, a létben keresett teljesség vonatkozásában: „Egyszer csak arra ébredünk, hogy a teljesség, amire vágyakoztunk, amit minden erőnkkel meg akartunk valósítani, nagyrészt hiányokból áll”. A teljesség keresése mellett folyamatosan szembesül a romlással, pusztulással, halállal (számára fontos emberekével, dolgokéval, helyekével, a sajátjával). Drámaiak az oszthatatlan magányt idéző sorai: „a földi lét / az ember szívszorító árvasága”.

Különös érzékenységgel mesél társairól, barátairól, például a Nagy Lászlótól kapott övcsatos derékszíjról. Kiapadhatatlannak tűnő forrás számára a szülőföld, az emlékek birodalma. Képletesnek tekinthető, amikor azt írja „Nagy boldogság volt hazafelé rohanni”, miként az is, ahogy a pusztuló szülőföldet, házat megörökíti, ahogy egy téglát megőriz. Emellett a természetközeli élményt, a szabadság megélésének lehetőségét a kis vályogház mint menedék nyújtja. Olvasmányélményeket idéz és receptek köré épülő általános emberi szituációkat. Furcsamód vagy épp természetesen, az evés az élvezet, a művészi szintre fejlesztett főzési tudomány, a szakácskönyv terve mellett, az élet, életerő jelképévé is válik a *Naplóban*, mint Vathy Zsuzsa kötetében is (*Paradicsommadár, Életünk, halálunk*). Aki eszik, él, ugyanakkor a főzés sokszor kimondottan pótcselekvés is, alkotás az alkotás helyett. Álmai éppúgy beépülnek alkotói létébe, mint a betegségek (eleinte kisebbek, majd „Görcs úr” megjelenésétől egyre súlyosabbak, nyomasztóbbak, fenyegetőbbek).

Szórakoztatóak, talán bohókásak, mégis elgondolkodtatóak „tudományos elméletei” a kergemarha-kórral kapcsolatban a mesterséges megtermékenyítésről vagy a „nagy utazásról”, az új bolygó kereséséről, ezzel összefüggésben a mágneses viharok, elektromos rendellenességek szabályosságáról.

A szeretet áthatja a kötetet, emellett többféleképpen értelmezi önmaga számára: „A szeretet nem áldozatvállalás, hanem életszükséget (nélkülözhetetlen az élethez)”, néha mintha Dömdödöm történetét hallanánk: „Már ki sem meri mondani az ember a szót, hogy szeretet. Annyian cincáltak, nyírták, gyötörték, koptatták szegényt, hogy csak legyintünk rá. Nincs iránta bizalmunk.” Vagy egy

szeretett személy elvesztése világosítja meg, valójában mit is jelent, hogy „a szeretet nem múlik el”.

Többek között ebből a szempontból is társkönyve a *Naplónak* Vathy Zsuzsa új novelláskötete (*Életünk, halálunk*). Az utolsó három novella a társról, a közös örömről, a halál előtti hónapokról, napokról, pillanatokról, közös szenvedésről, fájdalomról, sosem feledhető párbeszédéről, az alkotásban való eggyé válásról, szavak és ételek közös ízlelgetéséről, a halálon túl sem szűnő szeretetről, az ember számára meghatározó ontológiai kérdésekről, életről, halálról szól. A kötet címét is adó novellában meg is idézi a *Napló* egyes részeit, saját feljegyzéseivel dialógust alkotva. A mozaikok, a *minden egész eltörött-állapot* egészet alkot *egy novellában*, amelyben nemcsak LÁVA és ÁRVA válik örökké eggyé, hanem Férfi és Nő, Apa és Anya általában. Vathy Zsuzsa olyan gazdag tárházát nyújtja az elnevezéseknek, mely részben utal a nyelv számára is hangsúlyos szerepére (gondoljunk csak a *Töröttkezű kalandja*iban a kéz szót tartalmazó kifejezések gyűjteményére, vagy a Legjobb a Legjobbakkal között folytatott párbeszédetek intellektuális szójátékaira, a neveikből alkotott mozaikszavak élettrajzi eredetén túlmutató jelentéstartományára), részben a szerző és elbeszélő emocionálisan nehezen elválasztható szerepét igyekszik tudatosan is tisztázni, nem szólva arról az alkotás által szintén személyesen felülemelkedő emberi reakcióról, amely az egyes szám harmadik személyű távolságtartással részben védi önmagát, részben lehetőséget teremt önmaga számára szólani arról, amiről egyes szám első személyben nem vagy nehezen tudna. Persze meg-megbicsaklik szerző és elbeszélő szerepe, erre önkritikusan maga is utal: „Jegyzetírónk nézi a leírt sorokat, a »kívülállóból«, a »szemlélődőből« persze hogy megint átment egyes szám első személybe” (*A seholve ideje*), mintegy a közőssé vált lét, az abszolút összetartozás lenyomataként.

A kötet címe a többi novella értelmezését is hasonló fókuszba helyezi. Vathy Zsuzsa életművében nem először jelennek meg témaként az esetek, az elhallgatott folyamatok, események, háttérbe szorult, szorított embercsoportok, vagy éppen 1956. Ami valamennyi novellában meghatározóvá válik, az a szolidaritás megnyilvánulása és/vagy hiánya. Ez az, ami a megjelenített életet, halálokat befolyásolja, sokszor meghatározza – akár vasutasokról, akár hajléktalanokról, 1956-os fiatal hősökről vagy a szeretett társról van szó. Nem véletlenül kerül elő Rousseau vagy Joyce. Korkritika is ez, értékelmutatás, emberi igény, egyben a széthullással, töredékességgel szemben teljességre való törekvés is, amely a novellák szerkezetében is megnyilvánul. A kritikus szemlélet, a véleménynyilvánítás igénye mellett a

szépség meglátásának vágya és adottsága is hangot kap a novellákban. Az elmúlt negyven év mindennapokat is irányító politikai mechanizmusának, a vasutasok szabálykönyve morbiditásának, az emberi létet megnyomorító politikai döntéseknek, bírának, hőhéroknek éles kritikája mellett saját biztonságukat, jövőjüket kockáztató emberek juttatnak haza egy „rendszeridegent”, megmentve életét, egymást nem ismerő emberek segítenek egy fiatal lánynak búcsút venni egy kedves személytől, sorsközösséget, eszmei, szellemi közösséget is vállalva, emberi története van bármely hajléktalannak, és megtalálható a szépség egy hajléktalan asszonyban, a legnyomorultabb helyzetben is tartást, identitást, minőségi létet biztosíthat, nyújthat a hivatástudat, az újrakedés lehetőségébe vetett hit, vagy a költő hite a szabadságban, a költészet, szeretet erejében. A novellák tér és időszerkezete is kettős, nem oppozíciókat, hanem örömteli vagy fájdalmas egységet alkotva például múlt és jövő, városi és természeti környezet, otthon és kórház, szabadság és korlátozottság között. Így viszonyul egymáshoz fikció és gyűjtőmunkán, olvasmányélményeken, életeseményeken alapuló realitás is. Mint a *Klauzál tér '56*-ban megidézett áldozattá vált költő, Gérecz Attila versében: „Nyirok ha fojt is, új lombot nevel, / míg hit fakad a szépség álmodásán, / mosoly szírommal új imánkká érik” (*Óda bajtársnőimhöz*).

Vathy Zsuzsa könyvének címadó fejezetét olvasva szomorúságom már „vizzeltelt szarvasnyom”-hoz hasonlított. Amikor elérkeztem a „fölgjegyzések készítőjének” kérdéséig: „akkor most merre? Most merre menjek?” (*A seholve ideje*), talán cöngették, talán nem, de egy kicsi figura (lehet, hogy olyan „macskaforma” volt?) azt mondta: *szeretek*, persze úgy, azzal a kétségbevonhatatlan természetességgel, ahogy csak az ilyen figura tudja. Számomra elsősorban ezt jelenti ez a két könyv.

Ekler Andrea

Megjelent az Irodalmi Jelen áprilisi száma!

- * *Mozgólépcsőn az Úristenhez?* – Bölöni Domokossal beszélget Gergely Tamás
- * Orbán János Dénes, Király László, Kenéz Ferenc, Máté Angi, Stiller Kriszta, Ardamica Zorán, Lesi Zoltán versei
- * Jász Attila, Sárközi Mátyas, Kőrösi Zoltán, Szócs Géza, Podmaniczky Szilárd, Zsidó Ferenc, Hajdú Farkas-Zoltán, Réhon József, Árpási Zoltán, Hartay Csaba, Petró János, Salekovicz Ádám, Kardos Gábor, Lanczok Gábor írásai
- * Kritika Lázár Ervin, Bettes István, Murányi Sándor Olivér, Muszka Sándor, Szerban Foartă – Észteró István, Nicolae Balotă könyveiről
- * Színházkritika Kutszegi Csaba, Fejér Zsuzsa, Simon Edina, Zsigmond Andrea és Fazekas Csilla tollából
- * *Szemmagasságban* Tarján Tamás, *Blogreal* és *A bőség zavara* Nagy Zoltán, *Sándor vagyok én is* Johan von Kronstadt rovata.

**Lehetsz-e még
húszasikrek?** Szentmártoni János szerk.
Lehetsz-e még
hármásikrek?
Stádium, Bp., 2007.

„A tyúk a kakasülőről / lepottyant / egy tojást / óvatlan volt bizony / figyelme kihagyott/ de a tojás puff szalmára esik: / a gazdasszony gondolt erre is / hány összetört verset / nem fog fel semmiféle kötet”. Raymond Quenau *Ihlet* című pársorosa (Lackfi János fordításában) a Gérecz Attila-díjasok kötetének mottója lehetne, frivol-szomorú emlékvész azokról, akikért a harang sem szól, „kiket soha nem idéznek”(Nagy Cili: *Lakóim*). Megtartó figyelem híján valószínűleg ma Gérecz Attila költészeté is az aláhullottak közé tartozna: az '56-os forradalom költő-harcosa igen fiatalon, alig huszonhét évesen hunyt el, félszáznál is kevesebb verse közlésére pedig hosszú időn keresztül nem volt mód – Gérecz mondhatni feledésre ítélt szerzőnek tűnt. A Stádium Kiadó gondozásában 1991-ben megjelent antológia (*Gérecz Attila, a költő – 1956 mártírja*) ezért nem csak évtizedes hiányt pótol, de a csendből valódi hagyományt hívott életre, Gérecz bemutatásával egy olyan életutat és alkotói korpust téve ismertté, ami sokak számára máig inspirálólag hat. A Kárpáti Kamill alapította, szintén '91-es keltezésű Gérecz Attila-díj pedig a harminc év alatti első kötetes szerzők munkásságát értékeli.

Jelen antológia tizennégy év díjazottjainak válogatott verseit, esszéit, prózáját közli. Egy híján húsz alkotóról van szó, sokan közöttük pályakezdők, néhányukat pedig már nem kell bemutatni, ezért is indokolt, hogy minden válogatás után egy vagy több elismerő elemzés, könyvismertetés áll.

A kötet külalakja meglehetősen diszsonáns. A borítón látható mállott szoborprofil – Follinus Anna fotója – magában talán érdekes lenne, de a felette hullámzó cím egészében jelentéktelenné teszi, az elcsúszó alcím pedig alig olvasható.

Erős kezdéssel, Lackfi János fejezetével indít a gyűjtemény – amelynek minden szerzőjét bemutatni nem áll módomban – felragyogó törekékek sora, tárgyakon múló fény, hirtelen zajok. „... parkettaropogás, / kenyérszelés, ajtócsapódás, / ágyrugók diszsonáns zenéje, / gyümölcsök lehámozott héja, / csutka, morzsa és ételmaredek.” (*Három kérdés*) Lackfi versei egyszerre tapinthatóak és megfoghatatlanok, a kutató kézben csak a tárgy marad: üvegszilánk, faág, kormos gyufa. Utána Szakács Eszter következik. Ő – Lackfival ellentétben – csendes költő. Válogatásából *Az egyszarvú hölgye* fogott meg – áttetszően egyszerű szakrális játék, a falikárpit síkjában

szelíd állatai közt ülő Hölgy örök pillanata. Szentmártoni János, az antológia szerkesztője érzelmesen ír, műveiben sok angyal, szárny, virág található, és olyan jelzők, mint „tejű mosoly” vagy „kristály-homály”. A szépség kultusza általánosan jellemző a gyűjteményben szereplő szövegekre, köztük például Follinus Anna és Rózsássy Barbara petrarcai szonettformában vagy az adóniszi kolón ritmusára szerzett darabjaira is – a Gérecz Attila-díjas költők többsége permanensen használna díszítő motívumokat. Az érzelmesnek érzett versek között Szentmártoninál akad viszont nem egy telitalálat – ilyen számomra iróniájával s viszonylagos szikárságával *A spanyol rokon angol vécével érkezik*, és a nagyon természetes, nagyon emberi *A másik apa* – tele szeretettel és szeretetvággyal, s az ide/ál-apa iránt érzett féltékenységgel. Szentmártoni indítja meg a kötetben a később egyre sokasodó Gérecz-emlékversek fonalát, ami aztán egyfajta dialógust eredményez a különböző versanyagok között. Van, aki szokatlan személyességgel, más expresszionista tüzzel közelít a témához – Nagy Cili, mint rég halott barátról ír Géreczről (*Lakóim*), Falusi Márton pedig a Megváltó öt sebéről vizionál, amit Gérecz „sebtében félregombol” szálkás testén – mintha a pizsamájáról lenne szó (*Gérecz Attila öttusázik*).

A költők közötti párbeszéd más formában is jelentkezik, néha egyszerűen az ajánlásban, máskor viszont a motívumok vándorlása figyelhető meg: a Szentmártoni versében éppen csak születő, metsző hanggal felsíró vonat (*A vonat születése*) mintha Follinus Annánál nézne vissza mosolyogva „vénen, kormosan.” (*Magam Társa*) – de az antológiában utaznak, körbejárnak a képek, Follinus, Lackfi, Weiner Sennyei Tibor fotói is.

Személytelen, letisztult versekkel szerepel az antológiában Györffy Ákos. Diakrón művei az örök változást idézik, a fűszálban, folyóban keringő természeti erő újabb és újabb körét – mi nem más, mint „A valamiből valamivé konok folyamatossága.” (*Fű*). Az emberek itt a tájkép szerves részeként szerepelnek, azonban jelenlétük „csak” átmeneti: nyomaik földbe és szélbe, az elbeszélő emlékezetébe ivódnak. Jellemző megoldás Györffynél az idő és tér síkjának folyamatos egymásra vetítése. Egy hetven éve készült fotón az alakok helyét így lokalizálja: „Nagyjából / az a rész, ahol most rákezd egy kakukk.” (*A völgy emlékei*). Egy madár éneke pontosítja a múltat, és viszont, múlt történései meghatározzák a jelen idejű narráció terét.

Györffy meditatív, láttató versei után kifejezetten mozgalmasnak hat Király Levente sorozata – körülbelül az első három-négy versig; a tört, központozás nélküli mondatok sorjázása s a felsorolás-szerű dikció utána kezd kissé monotonná válni. Király verseinek jó része mitikus tölte-

tű, a történetiség s a saját szüzsé kialakításának igénye azonban mintha alapvetően hiányozna költészetéből. Király ugyan eljátszik a mítoszteremtés lehetőségével, de többnyire meg is marad a játék szintjén, s a verseiben előszeretettel használt népmesei-bibliai motívumokkal csupán díszít, de valójában nem üzen. A Jónás és a cethal ketősét megjelenítő *Zöldhamu* e miatt a hiányzó történetiség miatt súlytalan, nem hihető mű: a bibliai mítosz csak utalásszinten érvényesül a ciklus három szakaszában – egyéb értelmezési sikot viszont nehéz lenne találni itt. A két bibliai karakter ráadásul inkább emlékeztet két rajzfilmfigurára, mint egy bibliai történet szereplőire; Bob és Bobek Ninive kapui előtt – poénnak talán elmegy, versnek nem biztos. Talán elég lett volna Királytól a legjobb darabokat beválogatni, így például a *Barátság próbáját* vagy a *Merre viszt*, hisz ezek tényleg finom, személyes hangvételű versek – vagy a *Mese a próbáról* című rafinált, ironikus szövegcsapdát, amiben a próbát kiálló hősök maguk is rendre a Próba gépezetének részei lesznek.

Váradai Péter távolságtartó, szerepjátékokban rejtőző költő, narrációja üres, szinte tárgyyszerű. Verseiben hideg józanság és részvét, hit és önmarcangoló kétely találkozik, de ennek a fény- és árnyjátéknak nemcsak kiterjedése, hanem mélysége, személyes tere is van. Váradai ismeri a sötét oldalt. Szenvtelenül, bár kissé didaktikusan vázolja fel a terror lelki mechanizmusát *De Sade a várandóssal beszél* című monológjában, melyben a márki leendő gyermeke jövőjét tervezi: „Tisztelet / lesz benne. Félelem. Látványosan / mégsem szabad meghunyászkodnia, / szoknia / kell csak kezünkhöz, mert lelkében és / tervezetünk-préselte testében / feltétlen fennmaradásunk”. Nyomasztó vers a trochaikus lejtésű, sajátosan kopogó ritmusú *Csontmajom* is – Váradai itt szabályos ördögi színjátékot jelenít meg, annak örült monotoníájával s minden vigasztalanságával együtt. A csontmajom erőltetett tánca a középkori danse macabre-ét idézi fel, és groteszk módon a kínzók (ápolók) és az áldozat (beteg) örök játékát – amiből nincs kiút: „...önmagába zárt a kórkert, faláda-tompa hang kering akár a légy a dupla ablakon.” A jeges felütést nem véletlenül követi aztán a *Vigasztalódás elnyomatás után* című vers, ez a némán is áradó kórusmű, ami mintegy feloldoz az anyagi lét fájdalma, igézete alól. Az utolsó strófa túllép a vers keretein, igazi játék és díszlet nélküli isten-tisztelet: „Minden tetted közül a legnagyobb! / Hogy együtt szenvedni mi is tudunk, / de együtt örülni csak általad / lehet”.

A kötetben valahogy „különutas” szerzőnek tűnik számomra Szlukovényi Katalin: stílusa egyszerre romantikus és gunyoros; játszik s közben éles szemmel figyel. Nőies-ségében sebezhető és erős, őszinte; *Buta* című versében az

önmagát látó és elfogadó ember méltósága, humora – szabadsága nyilvánul meg végsősoron. Az *Ágyneműcsere* egy ismétlődő mozdulatsorból – a frissen felhúzott lepedő suhogása minden alkalommal lesodorja a falról az ajándékba kapott rózsát – teljes magántörténelmet hoz létre, szerelemmel, szakítással, múltó idővel és egyéb tartozékokkal. Lepedőkkel sodródznak a hetek és hónapok, a rózsza pedig csak kopik – „Elhull a virág, rendben. No de így?” A szolgálók kardala személyes idő síkjából a mítosz örök jelenjébe vezet: az időmértékes versben Pénélope szolgálói siratják sorsukat – hisz őertük nem jön el a felszabadító hős, a férfi, árnyak maradnak, egy régi monda arctalan szereplői csak. Jellemző, hogy épp Szlukovényi vette észre s helyezte középpontba ezeket az alakokat – töredéket az összképből, a teljes Odüsszeiából; itt nem a gender-irányzat hatására gondolok, inkább arra a gyerekes, lelkes érdeklődésre, amivel a költő a részleteket figyeli meg. „Az üvegfalban egy nagy, bolond / repedés aranylik s nevet” – írja egy tavaszi pillanatkép részeként (*Verandán*) és érezhetően örül a képnek, annak, hogy mindezt láthatja, megélheti, ez az életöröm járja át verseit is.

Mestyán Ádám költészete szintén étellel teli, csak éppen kegyetlen; letaglóz, majd felemel egészen a hit fokáig – hogy tovább lép-e, az már az olvasó dolga marad. A *Mi az a punk* akár élőszóban is elhangozhatna: eszköztelen, erős, fanyar humorú vers, a válogatás talán egyik legjobbjára – de kiemelkedik a *Lassan szürkülő* is, amiben Mestyán egy kutya elaltatását írja le, halálpontosan.

Ismertetésemben nem térhettem ki az antológia minden szerzőjére, a bemutatott szerzők és művek azonban talán átfogó képet adnak erről az eklektikus kötetről. A *Lehetsz-e még hármaskerek* értékét éppen a sokszínűség, a közös és a saját tudása adja – a Gérecz Attila-díjasok antológiája tizenkilenc ikervilágot kovácsol egyetlen részletgazdag köteté.

Koncz Tamás

Törzsvásárlói program

Felhívjuk Olvasóink figyelmét a Lapker Zrt. új törzsvásárlói programjára. Azok, akik rendszeresen ugyanazon a hírlapárúsító helyen vásárolják meg a Magyar Naplót, a program segítségével biztosan hozzájutnak folyóiratunkhoz. Nincs más dolguk, mint az árusítóhelyen kitölteni egy megrendelőlapot és átvenni egy azonosító kártyát. Ennek segítségével az adott hírlapárúsító helyen minden hónapban hozzájutnak a Magyar Naplóhoz. Csatlakozzon a törzsvásárlói programhoz! Bővebb tájékoztatás a hírlapüzletekben.

**„Nem tudom,
valóban eltörött-e /
minden egész”** Vasadi Péter:
Intarzia
Kortárs, Bp., 2007.

„Mi a szó? Gondoljuk el, hogy nincs szó, betűkből vagy hangokból összeálló képződmény. Öröktől csönd van, teljes, de nem mozdulatlan. Formálódik, fősűrűsödik ez a csönd, már-már szétrobbantja a mondat – hallgat benne Valaki. És ott, ahol legtömörebb a csönd, elhangzik az első szó. A szó tehát nem kevesebb a csöndnél, a csönd alakváltozása; az *igazi szó!* Ahogyan az időtlenségben megérett az idő, úgy érett meg a csöndben a szó. Idő; lehet, hogy nem is más, mint a szó fészke, alkalom a megszólaláshoz.” Így kezdi Vasadi Péter *A szó válságáról, a szó örömről* szóló esszéjét. A szóról ír, mely minden vers építőköve. A csöndről, mely körülvesz bennünket, s mely kitölti egész lényünket, egészen az első szó elhangzásáig. A költő szavak által kísérli meg összesűríteni a világot és saját magát is. Folyamatosan, újra és újra megtöri a csöndet, hogy létezését, létezésünk rögzítse, megörökítse. A mondatokká formálódó szavak pedig minduntalan szembenéznek a csönddel, megtörik az alakatlan és gomolygó némaságot, hogy formába öntsék a formátlant, hogy felszabadítsák a csöndben rekedt érzéseket, érzelmeket. A szavaknak időre van szükségük: időre, hogy megérjenek, hogy erőssé váljanak, hogy igazat mondjanak. Mert felesleges megtörni a csöndet álságos és hamis szavakkal („S akkor ama dolgok zömét, / miről zsebre dugott kézzel / a magaut ember fecserész, / meghallani sem érdemes.” *A csönd mutatja meg*). Mert létezésünk feltárása és megértése csak szavakkal történhet meg, de csak akkor, ha megvárjuk, míg szavaink megerősödnek, míg megérnek és kitörnek. Minden feleslegesen elvesztegetett szó – árulás önmagunk ellen. Nem a külvilág, nem a Másik, a sokkal könnyebben megérthető Idegen, hanem létezésünk ellen. A kimondott szó tehát a hatalom lehetősége. Az önmagunk és a világ birtoklásának hatalma ez. És Vasadi Péter hisz ebben a hatalomban, hisz abban, hogy a szavak – a helyes és kiérlelt szavak – kimondása elvezethet bennünket a megismeréshez.

Intarzia – hirdeti Vasadi Péter legújabb verskönyvének címe. Berakás, mely készülhet fémről, fából, gyöngyből, és még ki tudja miből. Berakás, mely kiegészít egy bútort, mely kiegészít egy már elkészült művet, egy életművet. A cím – jól tudjuk – sok mindent eldönt és meghatároz. Irányít és vezet – bevezet a sorok közé, vagy kivezet: át az életműbe. A címadó vers – átvezetés: életből halálba. Az utolsó pillanatok megragadása, az eljövendő történés éles képpé merevítése. Várakozás és

nyugalom hatja át a sorokat. Semmi félelem, izgalom, kétség. A bizonyosság, mely születésünk pillanatától fogva adott. Az a bizonyosság, mely megkülönböztet bennünket bármely más élőlénytől. A halál, az elmúlás tudása. „Hosszú pórázra eresztve / figyelmed többé el nem / kalandozik; / lábaddal ül szorosan. / Egyirányba néztek, pedig/ mindenfelől lassan közelít. / Végül ünnepien utolsót / üt a szíved; megjött.” Nincs félelem, csupán magabiztos és irigylésre méltó határozottság. Legyen és jöjjön bárhogy, a halál az ember létezésének legszemélyesebb dolga. A hozzá való viszony pedig nem pillanatnyi fellángolás vagy szempont, hanem egy egész élet eredménye. Mert a halál lehet megváltás, menekülés, ugyanakkor lehet intarzia. Az utolsó berakás, az utolsó kiegészítés az élethez. A pillanat, mikor „minden kitudódik.” Mikor kinyílik a kapu, és elhangzik a mondat: „lépj be.” A halálhoz való viszonyunk a hit kérdése is. Nem feltétlenül a vallásról van szó, hanem a hitről. Hogy hiszünk-e magunkban, hiszünk-e létezésünk értelmében. Hogy hiszünk-e abban, hogy minden apró részlet egy nagy és teljes Egésznek a része. Hogy hiszünk-e az Egészben. Vagy legalább abban, hogy létezhet ez az Egész. Mert akkor a halál nem más, mint az Egész kiegészítése: az utolsó díszítés létezésünkön.

„Nem tudom, valóban eltörött-e / minden egész;” – írja a költő *Tabula rasa* című versében. Optimista bizonytalanság csendül ki a sorból. Érezhető ugyan a kételkedés, mégis erősebbnek vélem az erőt, a hitet, mely tudni és bírni akarja az Egészet. „Ha minden egész a múltban / egész volt, / az most is. És nincs, ami / biztosabban / menne a jövőbe.” Két kijelentés, melyekben lehet hinni. Melyekben a szavak megszólaltatója és kimondója hisz. Kivárt és kiérlelt szavak ezek, bizonytalanságról és bizonyosságról árulkodnak. A vers teste pedig lüktet, a hosszú és rövid sorok szinte már-már szabályos váltakozása adja a ritmust, s mintha ezzel a biztos és bizonytalan dolgok is folyamatos változásban lennének. És a kételkedés, a bizonytalanság nem más, mint felülírása az eddigieknek: „Minden Egész eltörött, Minden láng csak részekben lobban, Minden szerelem darabokban, Minden Egész eltörött.” *Tabula rasa* – az eddigiek törlése, újragondolása. Az Egész lehetőségének felfedezése – mely lehetőség bizonytalan ugyan, de mégis lehetőség, ami beteljesedhet. Vasadi Péter *Intarzia* című verskötetének költeményei a Mindenben és az Egészben való bizonytalankodó hit ígézetében fogantak. És ez a hit tagadással kezdődik: az Egész eltűnésének vagy elvesztésének tagadásával. Nem más ez, mint visszatérés a transzcendenciához. S a transzcendens Egész lényege Vasadi költészetében kettős: egyrészt vonatkoztatható az emberi lét összetettségére és törhetetlenségére, másrészt pedig Isten létezésére. S e kettő nem

választható szét, mindkettő az Egészben nyeri el végső értelmét. Az Egészben, mely Vasadinál minden. Nem véletlen a minden szó állandó visszatérése és ismétlése. Jelenése e költészet fényében újra kibővül, s elnyeri „hajdani” értelmét. A tagadás tagadása pedig minduntalan megtörténik: „Minden elveszni látszik. / Mint annyiszor. És teljesen. / Ember. Darab. Liter. Kiló. / Sav sárgul keréknyomokban. / Fakó tájra hull fekete hó. / Ám megjön végül a Nap is. / S mi van, mind lángra lobban.” (*Tagolt óda*) És ebben a lángra lobbanásban válik eggyé mindaz, ami eddig szét volt választva, itt egyesülnek újból a részek és a darabok. Semmivé lesznek, mégis mindenné. A pusztulás és a feltámadás egységesített képe ez, mely egyben felhívja figyelmünket a „semmi” lehetőségeire is.

„Ha bármit mondhatok, inkább / nem mondok semmit. / Vagy csak a semmit mondom, / miről kiderülhet – minden. / Ők ketten titkos rokonok.” (*Mélyút*) A semmi és a minden közötti feszültség a *Mélyút* című versben már oldódni látszik; igaz ugyan, először csupán a kimondott vagy kimondatlan szó szempontjából. Mert nincs szükség felesleges szavakra, nincs szükség felelőtlen kijelentésekre – a csönd többet jelenthet. Ebben az esetben a semmi a csönd, ahogy a kimondott szó a minden. Emlékezzünk csak: „A szó tehát nem kevesebb a csöndnél, a csönd alakváltozása; az *igazi szó!*” A semmi és a minden: „Ők ketten titkos rokonok.” Itt kereshetjük Vasadi Péter költészetének nyelvfelfogását és ars poeticáját. Egyfelől a megvárt és kiérlelt szavakban, másfelől pedig az alakváltozásban. Mert nem csupán a nyelvről, a költői megszólalás lehetőségeiről vallanak ezek a sorok, hanem mindarról is, amiről eddig szó volt: a létezésünk felé vezető megismerésről. És ennek a megismerésnek az egyik lényege: az alakváltozás. „Kezdetben vala az Ige” – olvashatjuk János evangéliumában. Vala az Ige, mely testté lett. Hogy aztán a test elfeledje az Igét, elfeledje létezésének alapvető mozzanatát. Vasadi költészetében összefonódik nyelv és értelem, a költői szó, mondat Logosszá válik, teremtő erejűvé. Mert teremteni akar. Megteremteni azt az Egészet, mely hajdan (talán) eltörött, mely darabokban mozdul. („Látszik a semmi. Ami él, / hagyja elégni a formáját. / Mintha vágyna a meg- / semmisülésre. Hogy / végre Belleöltözzék, / kikapaszzkodva a völgyből.” *Völgyút*) S az Egész nyelv általi megteremtése egyben a Lét megismerésére tett kísérlet. S ebben a megismerő kísérletben feltáru(hat)nak az ember legbelső titkai; persze, ha meri és akarja vállalni önmagát: „Tudok mégis kíméletlenebbet: / a törvényed belül. / Vagy mindent odaadsz neki, / vagy csak áltatod magad. / Állj ki, testvér, a sorból, / és küzdj meg angyaloddal.” (*Jöhet még egy kanyar*) Ebben a megvilágításban nyer értelmet a „Magad miatt élj. Ne magadnak.” mondatok kijelentése is.

És nem csupán a Lét, ennek végső megismerése a fontos, hanem az odáig vezető út. Az út, melyen elindulni nehéz, s még nehezebb végigjárni. S ez Vasadi költészetének is célja. Nem önmagáért való, nem önmagában tetszeleg, hanem végig kívánja járni a beláthatatlan utat. A vers a megismerés eszköze, lépésenként visz közelebb létünkhöz: „elrejt a vers, / behúzza kockás függönyét, / egyszerre nesz nélkül kitar.” Elrejt és megmutat. És nemcsak a költő számára jelentheti a megismerés eszközt, hanem az olvasónak is. Az olvasónak, aki hajlandó megnyitni és ezzel felnyitni a szöveget: „Suhintásnyi / időre végigvillant magán, / hogy aki motozza, bontogatja / holtból, fölösből, formáját / sejtse meg, lássa, tapintsá;” (*A vers születése*). Vasadi Péter költészete megérett és kibontott szavakból áll. Olyan szavakból és mondatokból, melyek képesek voltak áttörni a csöndet, miközben meg is őrizték azt: „Íme, a szótlanság szavakból.” (*A vers születés*) Mert szükség van a kimondásra, a csönd alakváltozataira. Arra, hogy merjünk állítani, merjünk kijelenteni magunkkal és létezésünkkel kapcsolatban. Szükség van az aktusra, különben belesüllyedünk a magunknak élés posványába, melyből egyre nehezebbé válik a kilépés: „Minden azon múlik: állítok-e? / Ha igen, seregnyi »soha« indul / felém a csápjával. Ha nem, / ledöngölt nyugalom van. / Majdnem-halál. / Vagy életnek tetsző lét-unalom.” Vasadi Péter könyve vállalt állításai révén válik intarziává: egy életmű, egy létköltészet kiegészítésévé, a Lét és az Egész megismerése felé vezető út fontos stációjává. A hajthatatlanság, a szembenézés vállalása és az állítások kíméletlensége teszik mind nyelvileg, mind tartalmilag egyedivé az *Intarzia* című verskönyvet, mely eszköz a kötet utolsó mondatának kimondásához: „s a kora esttel betakart / földön a Lét maga jön meg / egyedül, rettentő ragyogásban.” (*Függelék*)

Vincze Ferenc

Feliratkozás a Magyar Napló elektronikus hírlevelére

Csatlakozzon hírlevelünk népes olvasótáborához, és a jövőben rendszeresebb, közvetlen tájékoztatást kap legújabb kiadványainkról, programjainkról. Iratkozzon föl a www.magyarnaplo.hu oldalon, vagy küldje el e-mail címét az info@magyarnaplo.hu címre.

A Magyar Napló Kiadó könyveit megvásárolhatja internetes könyvruházunkban is, a világhálón! Internetes rendelésnél a postaköltséget kiadónk állja.

Kettős pályarajz Takács Péter:
Bánffy Miklós világa
Lucidus Kiadó,
Bp., 2006.

Több évtizedes elhallgatás után gróf Bánffy Miklós neve, életműve iránt megélenkülő érdeklődést tapasztalhat a XX. század irodalmi, politikai életére kíváncsi olvasó. Ezt az érdeklődést bizonyítják többek között a kolozsvári Polisz Kiadónál megjelent Bánffy-könyvek. Emlékiratai, összes novellái, Marosi Ildikó gondozásában kiadott levelezései elsősorban az erdélyi magyar olvasókkal ismertetik meg a múlt századelő egyik legszínesebb egyéniségének, Bánffy Miklósnak a munkásságát. Az *Erdélyi történet* legújabb magyar nyelvű, illetve külföldi, idegen nyelvű kiadásai, a *Milolu* című regény első kötetbeli 2007-es megjelentetése, a Bánffy írásaival foglalkozó anyaországi és erdélyi tanulmányok mind-mind arra engednek következtetni, hogy egyre többen felismerik és megfogalmazzák: Bánffy Miklós elfeledett életműve nem érdemelte meg sorsát.

Ebben az ismeretterjesztő tevékenységen tehát túlmutató – Bánffy irodalom- és kultúrtörténeti, történelmi-politikai szerepét feltárni, kijelölni óhajtó – folyamatban igen fontos helyet foglal el, már terjedelménél fogva is, Takács Péter *Bánffy Miklós világa* című könyve. A kétszáz oldalas írás átfogó képet kíván nyújtani Bánffy Miklós életpályájáról. Erre utal a könyv szerkezeti felépítése is. Kétharmada Bánffy családi indíttatását, politikai szerepvállalását, kultúraszervező tevékenységét dolgozza fel. Egyharmada a novella-, regény- és drámaíró Bánffyt mutatja be. A szerző a könyv bevezető fejezetében megállapítja, hogy a XX. századi magyar szellemi életről mértékadó véleményt alkotók (Ady Endre, Schöppflin Aladár, Gaál Gábor, Kós Károly) a magyar kultúra értékes részeként tartották számon Bánffy alkotásait. Valójában nem is irodalmi, sokkal inkább politikai tevékenységét vitatták a két világháború között, s ez utóbbit azóta sem értékelték megfelelően. A szerző szerint irodalmi munkássága már élete során kellő méltatásban részesült, hiszen az írásait érintő legtöbb kritika valójában Bánffy (halálát követő évtizedekben is) grófi rangja ellen irányult. Ennek legnyilvánvalóbb példajaként mutatja be, alapos bírálatnak alávetve Illés Endre *A dilettante* című esszéjét. Ugyanakkor felhívja az olvasók figyelmét Bánffy írásainak esztétikai egyenetlenségeire is, s e jelenség okára vonatkozó lehetséges magyarázatokkal is szolgál.

A *Gróf Bánffy Miklós élete* című, hivatkozásokban gazdag fejezet alfejezetei tárgyalják az Erdély történel-

mében kiemelkedő szerepet játszó, szerteágazó Tomaj nemzetségbeli losonczy Bánffy család történetét, Bánffy Miklós ifjúkorát és neveltetését, IV. Károly koronázását s a koronázás Bánffyra bízott művészi megtervezését, operaházi intendánságának hat évét, kevéssé ismert első világháborús éveit, az 1918–19-es forradalmi időszakról s egyben Károlyi Mihály jelleméről, történelmi szerepéről alkotott portréját, Bánffynak a Magyarországon elharapózó bolsevista veszélyről a győztes hatalmakat tájékoztatni igyekvő, végül sikertelen nyugat-európai küldetését, a külügyministerséghez vezető útját, a Magyarország számára rokonszenvet kereső 1920-as londoni útját és természetesen nem utolsósorban külügyminiszeri tevékenységét: Csehszlovákiával való egyezkedési kísérletét, Pécs visszaszerzését, Sopron megmentését. A felsoroltakon túl az olvasó megismerheti Bánffynak a második királpuccsból származó következmények semlegesítésében játszott szerepét, néhány hazai politikus ellene irányuló kemény támadását, a Genovában tartott páneurópai konferencia eseményeit, tanulságait, Magyarország Népszövetségbe való felvételének történetét, mely utóbbit Bánffy Miklós is egyik legfontosabb diplomáciai sikerének tartott.

A biográfia Bánffy Miklós alakja legnagyobbreszt a memoáriró Bánffy szövegeiből bomlik ki, hiszen a könyv szerzője az *Emlékeimből* memoárt és a *Huszonöt év* című emlékirat-töredéket dokumentumként, Bánffy saját korának eseményeihez, elvállalt közéleti szerepeihez fűződő viszonyának dokumentumaként kezeli, jelezve, hogy a szépírói eszközök tudatos és megfelelő alkalmazása nem csorbítja e dokumentumjellegét. A szerző néhol kiegészíti az emlékiratok által közölt eseményekre vonatkozó adatokat, olykor kommentálja, vagy éppen pontosítja azokat történészek munkáira hivatkozva, a Bánffy-szöveg egyes sorainak értelmezéséhez pedig háttérismeretek közlésével kíván kulcsot adni (pl. 32.). Mindemellert a szerző maga is értékeli, bírál, legyen szó a korabeli eseményekről, politikai szereplőkről vagy a mai Magyarországon hangadó, sajtó által népszerűsített politikai gondolkodásmódról.

A következő fejezetek az Erdélybe hazatért gróf irodalomszervezői tevékenységén túl a novella-, dráma- és regényírókat mutatják be. Bár technikai jellegű problémának is minősíthető, az olvasó indokolatlannak érezheti a *Művész* és a *Romániában* fejezetek címválasztását, hiszen nem a *Művész* alfejezetei tárgyalják Bánffy Miklós művészi alkotásait, a *Romániában* egyik alfejezete foglalkozik viszont Bánffy novelláival. E novellák korabeli, majd a „kurzus-ideológiai és kritikai szempont»ok«” (140.) által meghatározott fogadtatásának ismertetését követően tematikájuk forrásául három élményterületet

nevez meg a szerző, s ezek alapján rendszerezve, különböző szempontok kiemelésével sorra bemutatja, értékeli az említett írásokat. Az elemzés módja, nyelvezetéről árulkodik, hogy a könyv szerzője mindenekelőtt a nagyközönségnek kíván támpontot nyújtani abban, mely Bánffy-novella tekinthető esztétikailag értékesnek és melyik nem. Ily módon problémátlannak vélheti az olvasó az esztétikai érték meghatározhatóságát, amint azt is, hogy mely Bánffy-művek tekinthetők irodalmi, szépirodalmi alkotásoknak. Lejeune, Searle, Barthes, Szávai vonatkozó tanulmányainak ismeretében „Az emlékiratot mint nem szépírói munkát figyelmen kívül hagyva (...)” mondatrészlet az irodalom elmélete iránt is érdeklődő olvasót a fenti elképzelés (az emlékirat nem szépírói munka) átgondolására, vitatására ösztönözheti, de – reményünk szerint – az *Emlékeimből* című memoár és a *Huszonöt év* című „visszaemlékezés-töredék” (167.) el- vagy újraolvasására is indítja.

A Bánffy-regényeket bemutató fejezet a *Reggeltől estig* és az *Erdélyi történet* című írásokat vizsgálja. Bár a *Reggeltől estig* meséje „primitív, (...) s itt-ott a csínáltság íze érzik rajta” (164.), mégis „sikeres lélektani regény” (161.). „Mesélő epika, érzelmgazdag líra, (...) soha ki nem robbanó dráma, és arcpirítóan önmarcangoló, lélektani gyötrődés ez a mű” (166.). Az *Erdélyi történet* kiadásait, a korabeli és a hatvanas évekbeli fogadtatását, a regény két szálon futó cselekményét, jellegzetes karaktereit bemutató több mint húszoldalas ismertetőben a szerző hangsúlyozottan figyelmeztet Bánffy különleges tájleíró, jellemábrázoló, hangulatremtő tehetségére. „Lev Tolsztoj művészi tehetségével vetekedő remeklés.” (189.) A művészi alkotás értékére, értékelésére, befogadására s ez utóbbival összefüggő irodalmi kánonra vonatkozó néhány mondat (189.) ismét felkeltheti az irodalom létmódjára, kánonra, kanoizációra, irodalmi kánonképződésre vonatkozó kérdések iránt érdeklődők vitaközvető kedvét.

A drámaíró Bánffyról szóló fejezetben a könyv szerzője igen fontos megállapítást tesz. Eszerint Bánffy Miklós „(...) legtökéletesebbet a drámai műfajban és a színpadon tudott alkotni”, (...) hiszen „igazi műfaja a dráma volt” (191.). Rendezőként, színpad- és kosztümtervezőként is kiváló teljesítményt nyújtott. E Bánffy-drámákkal keletkezési sorrendjüket követve ismerkedhetünk meg. A korabeli fogadtatáshoz hasonlóan a szerző is a *Nagyúr* című drámát tartja legértékesebbnek. A kritikai visszhang részletes bemutatása és a színmű cselekményének mély átéléssel történő felelevenítése meggyőzi az olvasót arról, hogy e dráma valóban színésztpróbáló, nagyszerű alkotás. (A szerző által visszhangtalanul tartott *Az erősebb* című darabról érdemes

azonban tudnunk, hogy Karinthy Frigyes paródiát írt róla *Gróf Gyengébb* címmel – In: Karinthy Frigyes összegyűjtött művei. Paródiák II. Akkord K. 2004. 294–298.)

A könyvet záró két fejezet (*Az utolsó politikai szerep* és *Az erdélyi gróf meghalni Pestre jött*) Bánffy Miklós életének utolsó évtizedét mutatja be, jelezve, hogy az 1940–1943-as esztendőket Bánffy „legkudarcsabb” és egyben legkevésbé ismert évei (203.), illetve azt is, hogy a „romániai tevékenységének mérlegét (...) csak azt követően értékelhetjük, ha majd megszületik a két világháború között kiadott »romániai magyar fórumok« monografikus feldolgozása” (202.).

A mindenéből kifosztott, teljesen ellehetetlenített Bánffy Miklós élete utolsó hónapjait immár Budapesten tölthette, feleségével együtt. 1950. június 6-án, hetvenhét évesen hunyt el. Valószínű, hogy a számítógép ördöge az oka a könyvben tévesen megjelölt dátumnak (mely szerint Bánffy Miklós 1951-ben halt volna meg). Talán annak is, hogy néhány mondat szó szerint megismétlődik a könyv különböző szövegrészeiben. (pl.13. és a 139–140.). Ha pedig a meglepő szótársításokra, jelzők halmozására, az adott szövegek környezetben szokatlan szóképekre gondolunk, megállapíthatjuk, hogy alkalmazásuk öncélúnak látszik, különösen a bevezető és az elemzésnek szánt fejezeteknél, s hatásuk ez esetben inkább jelentéselűdő, sem mint jelentés-megvilágosító. („Bánffy életművét tekintve ezek az [...] esztétikán kívüli vádak a történelem és a politika ködfoltos dzsungelén máig átsugároznak.” [15.]; „Nem több, és nem kevesebb ez a regény, mint Mária és Magdolna iker-életét kitöltő és kölcsönösen egymást keresztező nagy szerelem torzult szimfóniája.” [161.]

A fenti megállapítások mellett azonban elengedhetetlen hangsúlyoznunk, hogy egészében véve Takács Péter könyve ismeretgazdagító, olvasmányos írás. Nemcsak Bánffy Miklós életművének értékelése okán fontos, de azért is, mert egy jelentős közéleti személyiség életének, munkásságának bemutatásán keresztül a XX. század első felének politikai, társadalmi, irodalmi eseményei is sajátos megvilágításba kerülnek. *Bánffy Miklós világából* kicseng az a személyes elkötelezettség, amely a szerzőt a felismert érték minél szemléletesebb bemutatására ösztönzte, nem rejtve véka alá a Bánffy-életmű több évtizedes elhallgatása miatti indulatát sem. Végül, e recenzió írója szerint a könyv legnagyobb érdeme az, hogy Bánffy műveinek elolvasására sarkallja az irodalomszerető olvasót, s akár újabb, a könyv szerzőjének elemzési szempontjaitól eltérő szempontokat alkalmazó műelemzésekre ösztönözheti az irodalommal hivatásszerűen foglalkozókat.

Ács József (1965, Budapest) író, költő. Az ELTE TTK fizikus szakán végzett. 1995 és 2000 között a *Vadamosi Vendégség* című időszaki kiadvány és a *Vadamosi Füzetek* egyik szerkesztője. Nizzai Kavics-díjas (2004).

Legutóbbi kötete: *Orfeum az alvilágban* (versek, prózák, egyfelvonások, 2005).

Alföldy Jenő (1939, Budapest) irodalomtörténész, kritikus, a Nemzeti Tankönyvkiadó nyd. főszerkesztője; József Attila-díjas. Kecskeméten él. Legutóbb megjelent kötet: *Arany öntudat (József*

Attila-tanulmányok, 2005), „Egy szenvedély margójára” (2005).

Baán Tibor (1946 Rákosliget) tanár, költő, kritikus. Legutóbb megjelent verskötete: *Elfelejtett színek* (2006), Tanulmánykötetek: *Szerepválaszok* (2004, Év könyve-díj); *Fények a labirintusban* (2006).

Bertha Zoltán (1955, Szentés) kritikus, irodalomtörténész, a budapesti Károli Gáspár Református Egyetem Modern Magyar Irodalmi Tanszékének docense. Többek között Kölcsey- (1996), Tamási Áron- (2003)

és József Attila-díjas (2004). Debrecenben él. Legutóbbi tanulmánykötetei: *Erdélyiség és modernség* (2006), *Sorsjelző* (2006).

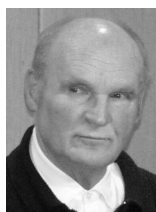

Ekler Andrea (1971, Budapest) kritikus, irodalomtörténész. A pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem irodalom-nyelvészet szakán végzett, majd az ELTE Drámapedagógia Társaság dráma szakán tanult. Tanulmánykötete: *Létra az örökléthez* (2004). Sajtó alá rendezte Németh László világirodalmi tanulmányainak első két kötetét.

Filep Tamás Gusztáv (1961, Budapest) művelődéstörténész. Az ELTE könyvtár szakán végzett, fő kutatási területe a két világháború közötti kisebbségi magyar eszméletörténet. Budapesten él. Legutóbbi

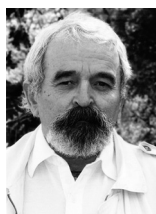
kötete: *A humanista voksa. Írások a csehszlovákiai magyar kisebbségtörténet köréből* (2007).

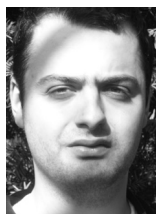
Ircsik Vilmos (1944, Városöd) író, műfordító, az ELTE magyar–német–orosz szakán végzett. Irodalmi munkásságát a Tiszta szívvel nemzedékében kezdte műfordítóként.

Veszprémben él. A Magyar

Írószövetség és a HM pályázatának nivó- (2003) és különdíjában (2005) és Szabó Zoltán-díjban (2005) részesült. Legutóbbi kötete: *Auguszta hava* (regény, 2006), amely az Irodalmi Jelen regénypályázatán különdíjat kapott (2006).

Király László (1943, Sóvárád) költő, prózairó, műfordító. Kolozsvárt él, a Helikon folyóirat főszerkesztő-helyettese. József Attila-díjas (1997). Legutóbbi verseskötete: *Míg gyönyörű késemet fenem* (2007).

Koncz Tamás (1982, Marosvásárhely) Érden él, a Károli Gáspár Református Egyetem végzős, magyar szakos hallgatója. Öt éve publikál rendszeresen. Az Irodalmi Jelen, a Napút, az Új

Könyvpiac és a Bárka folyóiratokban jelennek meg kritikái, recenziói.

L. Simon László (1972, Székesfehérvár) költő, esszéíró. Az ELTE magyar-történelem szakán végzett. 2004-től a Magyar Írószövetség titkára, különböző folyóiratoknál dolgozik. Budapesten él. József Attila-

díjas (2007). Legutóbbi kötete: *Versenyhátrány – A (kultúr)politika fogságában* (2007).

Lévay Botond (1943, Debrecen) költő, író, irodalomtörténész. Szülővárosában magyar-történelem szakot végzett, a Kölcsey Református Tanítóképző Főiskola docense volt. Utóbbi kötet: *A hit gémeskútja, A kegyelem illata* (esszéregények), *Akkor is írsz* (versek, 2003).

Nagy Gábor (1972, Körmen) költő, irodalomtörténész, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola docense. Magyar és összehasonlító irodalomtudományból szerzett PhD fokozatot 2000-ben. Tokaji Íróklub-díjas.

Legutóbbi kötete: *Átok, balszam* (versek, 2003).

Oláh János (1942, Nagybörki) költő, író. A Kilencek alkotócsoporthoz tagjaként indult. 1994-től a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. József Attila-díjas (1994). Legutóbbi kötete: *Por és hamu* (versek, 2002).

Pálfi Ágnes (1952, Budapest) költő. 1980 és 1992 között a Kultúra és Közösség folyóirat, 1999-től a Polisz folyóirat szerkesztője. A miskolci egyetem adjunktusa. Legutóbbi kötete: *Hétre* (versek,

2003). Új kötete *Szép volt, fiúk!* címmel előkészületben a Parnasszus Kiadónál.

Pósa Zoltán (1948, Debrecen) író, költő, a Magyar Nemzet munkatársa. József Attila- (2000), Bertha Bulcsú- (2006), Szellemi Honvédelem- (2007), Obersovszky-díjas (2007). A Magyar Napló

tavalyi regénypályázatának egyik különdíjasa. Legutóbbi kötete: *Alászállás* (versek 2006).

Prágai Tamás (1968, Budapest) író, költő. 1996-98-ig a Polisz, 1999-től 2003-ig a Napút, majd a Kortárs folyóirat szerkesztője volt. József Attila-díjas (2005). Legutóbbi kötete: *Pesti Kornél* (elbeszélések, 2007).

Rott József (1965, Komló) író, szabadfoglalkozású alkotó. Magyar-egregyen él. Greve-díjas (2003). Legutóbbi kötete: *Cselédek, csaposok, csavargók* (2004).

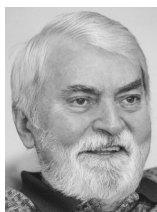

Szakály Sándor (1955, Törökkoppány) hadtörténész, az MTA doktora. Előbb a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum főigazgatója, majd a Duna Televízió alelnöke, jelenleg a Semmelweis

Egyetemen tudományos szaktanácsadó. Kutatási területe az 1868 és 1945 közötti magyar hadtörténelem, társadalom-, illetve sporttörténet. Legutóbbi kötet: *Múltunkról – kritikusan?* (2005); *Katonák, csendőrök, ellenállók* (tanulmányok, 2007).

Szakolczay Lajos (1941, Nagykanizsa) irodalomtörténész, kritikus. Kortárs magyar irodalommal, különös tekintettel a határon túli magyar literatúrára, valamint színház- és képzőművészettel foglalkozik. Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *Erdélyi ősz* (tanulmányok, esszék, 2006), *Kikötő. Ezredvégi napló irodalomról, képzőművészetről, színházról, operáról.* (2006).

Utassy József (1941, Ózd) költő, műfordító. A Kilencet alkotócsoporthoz tartozóként kezdte költői pályát. József Attila- (1978), Balassi Bálint- emlékkard (2001) és Kossuth-díjas (2008). Legutóbbi kötetei: *Válogatott versei* (A magyar irodalom zsebkönyvtára című sorozat, Magyar Napló Kiadó, 2006), *Farkasordító* (versek, 2006).

Váradi-Kusztosz Györgyi (1978, Dicsőszentmárton) 2002-ben végzett a Debreceni Egyetem filozófia–magyar szakán. A nagykőrösi Arany János Református Gimnázium tanára. Jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetem Irodalomtudományi Tanszékén Phd-hallgató.

Vasy Géza (1942, Budapest) irodalomtörténész, az ELTE modern magyar irodalomtörténeti tanszékének docenseként tanított. Az 1945 utáni magyar irodalommal foglalkozik, különös tekintettel Illyés Gyula, Kormos István, Juhász Ferenc, Nagy László, Csoóri Sándor, valamint saját nemzedékűtársai munkásságára. József Attila- és Arany János-díjas. A Magyar Írószövetség elnöke. Legutóbbi kötete: *Tíz kortárs költő* (2007).

Vincze Ferenc (1979, Marosvásárhely) író, kritikus. 2005-ben végzett az ELTE magyar, német és összehasonlító irodalomtörténet szakán. 2005-től az ELTE doktori iskola hallgatója, komparatistika szakirányon. 2005-től a Napút folyóirat kritika rovatának vezetője és a Napkút kiadó szerkesztője. Budapesten él.

Zsille Gábor (1972, Budapest) költő, műfordító, publicista. 2000–2004-ig Krakkóban, jelenleg Budapesten él. 1999-től az Új Ember katolikus hetilap munkatársa. Legutóbbi kötetei: *Gondolj néha Zalalövőre* (versek, 2005), *Bohdan Zadura: Éles határok* (fordítások Kovács Istvánnal, 2005), *Krakkói jegyzetek* (2007).

A 31. KÁRPÁT–MEDENCEI KÖZÉPISKOLÁS IRODALMI PÁLYÁZAT ÉS TALÁLKOZÓ DÍJAZOTTJAI (Sárvár, 2008. március 18–21.)

VERS KATEGÓRIA

ARANY MINŐSÍTÉS:

- Lázár Bence András, Szeged, Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium,
- Takács Márton, Eger, Bencés Gimnázium, Pannonhalma,

EZÜST MINŐSÍTÉS:

- Fejér Etelka, Hajdúszoboszló, Hógyes Endre Gimnázium,
- Gucsa Magdolna, Nyíregyháza, Krúdy Gyula Gimnázium,

BRONZ MINŐSÍTÉS:

- Fehér Renátó, Szombathely, Premontrei Szent Norbert Gimnázium,

DICSÉRETBEN RÉSZESÜLT:

- Bródy Anna Barbara, Budapest, Szabó Lőrinc Kéttannyelvű Gimnázium,
- Donáti Flóra Lili, Budapest, Berzsenyi Dániel Gimnázium,
- Kemény Lili, Budapest, Radnóti Miklós Gimnázium,
- Pikó András, Öttömös

PRÓZA KATEGÓRIA

ARANY MINŐSÍTÉS:

- Zilahi Anna, Orosháza, Táncsics Mihály Gimnázium

EZÜST MINŐSÍTÉS:

- Székely Örs, Kolozsvar, Románia

BRONZ MINŐSÍTÉS:

- Baki Júlia, Zalaegerszeg, Zrínyi Miklós Gimnázium,

DICSÉRETBEN RÉSZESÜLT:

- Bíró István, Eger, Szilágyi Erzsébet Gimnázium,

- Debreczeni Márton, Kecskemét, Katona József Gimnázium,
- Máthé Kincső, Vargyas, Románia, Plugor Sándor Gimnázium

TANULMÁNY KATEGÓRIA

ARANY MINŐSÍTÉS:

- Hercsel Adél, Győr, Révay Miklós Gimnázium,

EZÜST MINŐSÍTÉS:

- Frankó Betta, Tata, Eötvös József Gimnázium,
- Horváth Miklós, Tapolca-Diszel, Bencés Gimnázium, Pannonhalma,

Az idén az Írók Szakszervezete, az Írók Alapítványa, Sárvár Város Önkormányzata és a Sárvári Tinódi Gimnázium által meghirdetett középiskolás irodalmi pályázatra 510 pályázó küldte el írásait vers, próza és tanulmány kategóriában. A pályázatokat elbíráló előzsűri és zsűri tagjai voltak: Bertha Zoltán irodalomtörténész, Földes Györgyi irodalomtörténész, Gere Zsolt író, irodalomtörténész, Jámborné Balog Tünde író, Mezey Katalin költő, Nagy Gábor költő, irodalomtörténész, Papp Mária költő, műfordító, Szénási Zoltán irodalomtörténész, Vörös István költő, műfordító, irodalomtörténész.

A március 18. és 21. között Sárváron megtartott találkozót és műhelymunkát a Sárvári Tinódi Gimnázium dísztermében március 20-án lezajlott felolvasóest és díjkiosztó ünnepség követte, amelyen a legjobb 41 pályázó és a Tinódi Gimnázium diákelőadóművészei olvastak fel a pályázaton kiemelkedőnek bizonyult alkotásokból. Közreműködött a sárvári Nádiverebek Egyesület.

Folyóiratunk az alábbi könyvesboltokban, hírlapüzletekben kapható

BALASSAGYARMAT Rákóczi u. 61., Kincsestár
Könyvesbolt
BICSKE Bocskai u. 5., hírlapüzlet
BONYHÁD Szabadság tér 12., hírlapüzlet
BUDAÖRS Kinizsi u. 1., hírlapüzlet
Sport u. 2., Auchan hírlapüzlet
BUDAPEST
I., Hess András tér 4., Litea Könyvesbolt
I., Krisztina krt. 26., Püski Könyvesbolt
I., Krisztina krt. 34., Vince Könyvesbolt
V., Bajcsy-Zsilinszky u. 76., hírlapüzlet
V., Deák tér 4., Huszár Gál Könyvesbolt
V., Ferenciek tere 7–8., Ecclesia Szövetkezet
V., Honvéd u. 5., Kódex Könyvruház
V., Károlyi Mihály utca 16.,
Gondolat Könyvesház
V., Váci u. 10., hírlapüzlet
V., Városház u. 3–5., hírlapüzlet
VI., Andrassy út 45., Írók Könyvesboltja
VII., Vörösmarty u. 5., Főnix Könyvkereskedés
VIII., Bródy Sándor u. 46.,
Budapesti Telemi Téka
VIII., Erdélyi u. 19.,
Gondos Béla Könyvkereskedő
IX., Ráday u. 27., Ráday Könyvesház
X., Őrs Vezér tere, Árkád hírlapüzlet
XI., albertfalvai Auchan hírlapüzlet
XI., Kelenföldi pu. 19–49., hírlapüzlet
XIV., Stefánia u., Sport Aréna hírlapüzlet
XVI., Rákosi u. 151/B., Jáspis Könyvesbolt
XXII., Nagytétényi u. 37–47., hírlapüzlet
XXIII., Bevásárló u. 2., hírlapüzlet

CSONGRÁD Fő 2–4., hírlapüzlet
DEBRECEN Füredi u. 27., hírlapüzlet
Hatvan u. 1/A., Alternatív Könyvesbolt
Péterfia u. 18., hírlapüzlet
DUNAKESZI Nadas u. 6., Auchan hírlapüzlet
EGER Széchenyi u. 20., hírlapüzlet
Széchenyi u. 42., Gonda Könyvesbolt
ÉRD Budai utca, hírlapüzlet
FEHÉRGYARMAT Kossuth tér 3–5., hírlapüzlet
FÓT Fehérvő u. 1., Cora hírlapüzlet
GYŐR Királyszek u. 33., hírlapüzlet
GYULA Béke sugárút 12., hírlapüzlet
HAJDÚBÖSZÖRMÉNY Munkácsy u. 5.,
Szenzo Könyvesbolt
HEVES Erzsébet tér 10.,
Rédei Benedekné Könyvesboltja
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY Andrássy u. 5–7.,
Petőfi Könyvesbolt
KAPOSVÁR Kaposvár Plaza hírlapüzlet
KECSKEMÉT Szabadság tér 3/A,
Móra Ferenc Könyvesbolt
Széchenyi tér, hírlapüzlet
KISBÉR Széchenyi u. 11., Fidibusz Ajándékbolt
KOMÁROM Igmándi 11., hírlapüzlet
KÖSZEG Városház u. 5., hírlapüzlet
MAKÓ Széchenyi tér 10.,
Kincskereső Könyvesbolt
MARCALI Rákóczi u. 19–21., hírlapüzlet
MEZŐKÖVESD Mátyás király u., 101., hírlapüzlet
MISKOLC Széchenyi u. 7., Fókusz Könyvruház
Szemere út 2., hírlapüzlet
Szentpéteri kapu 103., hírlapüzlet

NAGYKANIZSA Plaza hírlapüzlet
NYÍREGYHÁZA Szegfű u. 75., hírlapüzlet
OROSHÁZA György Vilmos tér 1.,
Koszorús Oszkár könyvesboltja
Vásárhelyi út 23/A, hírlapüzlet
PAKS Dózsa Gy. út 3., Péger Galéria
PÁPA Kossuth 30., hírlapüzlet
PÉCS Király u. 20., hírlapüzlet
Komlói út, hírlapüzlet
Nagy Lajos király út – Alsómalom u. sarok,
hírlapüzlet
SOLYMAR Szent Flórián u. 2., hírlapüzlet
SOPRON Széchenyi tér, hírlapüzlet
SZEGED Aradi vértanúk tere 8.,
Bálint Sándor Könyvesbolt
Oskola u. 27., Sík Sándor Könyvesbolt
Zápor u. 4., hírlapüzlet
SZÉKESFEHÉRVÁR Palotai út 1., hírlapüzlet
SZENTES Alsóréti u. 258., hírlapüzlet
SZOLNOK Baross Gábor u. 24.,
Avantgard Könyvesbolt
MÁV-pályaudvar, hírlapüzlet
SZANDASZŐLŐS hírlapüzlet
SZOMBATHELY Szűrcsapó u. 4., hírlapüzlet
TAPOLCA Veszprémi u. 5., hírlapüzlet
TATABÁNYA Győri út 1., hírlapüzlet
Réti u. 1., Körmendi Zoltán könyvesboltja
TÖRÖKBÁLINT Torbágy u. 1/B, hírlapüzlet
VERESEGHÁZ Fő tér,
Varga Gyuláné Könyvkereskedő
ZALAEGERSZEG Sport u. 1., hírlapüzlet

 HUNGARY-CARD 2008 MAGYAR TURIZMUS KÁRTYA				ESZMÉLET- VESZTÉS	AZON A HELYEN	VISSZAÉRI JAPÁN TÁRSAS- JÁTEK	SZIGONY, HOROG SZAKÁLLA, TAJSZÓ	SÚROLÓ- ESZKÖZ	TÓLT A KANNÁ- BOL	SEMÉLY- NEVMÁS	FESLETT
 • 10-20% mintegy ezer szállás- és vendéglátóhelyen • 50% vasúton, autópályán, autóbuszon • ingyenes múzeumbérlet hat megyében További kedvezmények: www.hungarycard.hu oldalon! Információ: Hotelinfo Kft., 1056 Budapest, Váci utca 78-80. Tel.: 266-3741, 267-0896.				MEG- FEJTÉS, 1. SAKK- FIGURA			EGYKORI MUZSIKUS- KEPZO JANUARI			L	
				KÖZÉPEN OLTOI VISZLÁTI		FÉNYES SELYEM- KELME DAJKÁL		VALAMINT HASOGAT, DARABOL			
				MILÁNÓI OPERA- HÁZ	FEGYVER- NYUGVÁS DUNYHA HUZATA		MŰVÉSZETI LATINUL BULGÁRIA PENZNEME		ÉSZAK, ROVIDEN ESŐN ALLO		
				IBOLYA, BECÉZVE ... HOENESS, VETERÁN FOCIISTA (ULI)		HARAPDÁL HIDROGÉN, TRICIUM VEGYJELE	NÉMÁN LOPI B.A.Z. M-I TEL. (LÉH)				
	MEG- FEJTÉS, 2.	MAGAM LEÖBLÍT	EEEE!	RÓMAI 4 ISMERT SZERZŐJÜ NÓTA	VÉDETT BAGOLY- FAJTA KÁROSÍT	MELEG FORRÁS SERCE- GÉS				KELVIN JELE	
	MEG- FEJTÉS, 3.	E									
SEGESD KÖZEPEN!		VÉGTÉLEN KURI! MAJDNEM MATTI		INDONÉZ GJ DEZOXI- RIBO- NUKLEIN- SAV RÓV.	FÉLGÖMBI						
... SUMAC, PERUI ÉNEKESNŐ (YMA)		RÓVAR- MÉREG ÁLLÓVÍZ			SIMAFÉJÜ HIDRO- GEN- KITEVŐ	AROMÁS ITAL					
					LATINUL- OVUM OSZLOP- FOI						
TÁVOLABB	Á					KAJSZI- MAGI					

A rejtvény besatírozott fősoraiban Kölcsey Ferenc: Parainesis Kölcseye Kálmánhoz című művéből idézünk. Ezt küldje be a kivágott pályázati szelvényvel együtt címünkre! A helyes megfejtést beküldők között **egy nyertes könyvjutalomban** részesül.

Magyar Napló Szerkesztősége
1450 Budapest, Postafiók 77.

Beküldési határidő: 2008. április 30.

PÁLYÁZATI SZELVÉNY
MAGYAR NAPLÓ
2008./ÁPRILIS